

|

99:5 *Forældre i fængsel*

|

Forældre i fængsel

*– en undersøgelse af børns
og forældres erfaringer*

Else Christensen

Socialforskningsinstituttet

99:5

Forældre i fængsel

Når en person arresteres og afsøner en ubetinget fængselsdom, har det konsekvenser for andre end personen selv. Den dømte bliver straffet, men samtidig bliver eventuelle pårørende udsat for store ændringer i deres hverdagsliv. Jo tættere de har været knyttet til den dømte person, jo mere belastende kan konsekvenserne være.

I bogen beskrives de pårørendes problemer med ensomhed, usikkerhed, stress, omgivelsernes uvidenhed og manglende information om, hvad man har ret til. Det beskrives, hvordan det kan være svært at få hjælp, simpelthen fordi det er svært at forklare problemet, både for sig selv og for andre.

Bogen kommer ind på, hvad børnene har fået at vide, hvordan de har fået forklaret, at mor/far skal i fængsel, hvor gamle de skal være for ikke at tro på, at "far er på ferie", og hvordan børn oplever at være på besøg i fængslet.

Bogen besvarer ikke alle vigtige spørgsmål, men ved at tage emnet op og pege på nogle nødvendige diskussioner og mulige initiativer er den et skridt i retning af at synliggøre problemerne, når en mor eller far afsøner en fængselsdom.

21 mænd og 3 kvinder, der alle afsøner en ubetinget fængselsstraf, er interviewet. Desuden er der gennemført interview med 9 partnere (alle kvinder) og 7 børn i alderen 8-22 år. 5 piger og 2 drenge.

Forældre i fængsel

*– en undersøgelse af børns og
forældres erfaringer*

Else Christensen

København 1999
Socialforskningsinstituttet
99:5

Forældre i fængsel

– en undersøgelse af børns og forældres erfaringer

Forskningsleder: Vita Bering Pruzan

Forskningsgruppen om børn, familie og minoriteter

Sekretærarbejdet er udført af forskningssekretær Jette Buntzen

Undersøgelsens følgegruppe:

Fuldmægtig Vibeke Greve, der afløste specialkonsulent Alette Reventlow, Direktoratet for Kriminalforsorgen

Forsorgsfuldmægtig Lisbeth Hansen, Direktoratet for Kriminalforsorgen

Sekretariatschef Karsten Ive, Det Kriminalpræventive Råd

Cand.psych. Ida Koch, Frederiksberg Ungdomsrådgivning

Forsknings- og dokumentationskonsulent, dr.jur. Britta Kyvsgaard, Justitsministeriet

Konsulent Oskar Plougmand, der afløste fuldmægtig Lotte Mac, Socialministeriet

Forskningsleder Vita Bering Pruzan, Socialforskningsinstituttet

Forsorgsleder Jytte Steensgaard, Statsfængslet på Søbysøgaard

ISSN 1396-1810

ISBN 87-7487-610-4

Sats og tilrettelæggelse: Socialforskningsinstituttet efter principiayout af Bysted A/S

Oplag: 1.800

Omslag: Kirsten Prange

Trykkeri: Holbæk Center-Tryk A/S

Socialforskningsinstituttet

Herluf Trolles Gade 11

1052 K

Tlf. 33 48 08 00

Fax 33 48 08 33

E-mail sfi@sfi.dk

www.sfi.dk

Socialforskningsinstituttets publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden.

Skrifter, der omtaler, anmelder, henviser til eller gengiver Socialforskningsinstituttets publikationer, bedes sendt til instituttet.

Forord

Børns opvækstforhold er et betydningsfuldt tema i den samfundsvidenskabelige forskning, ikke mindst når det drejer sig om opvækstforholdene i de socialt svageste familier. En socialt belastet barndom indebærer alt andet lige en øget risiko for, at også voksenlivet vil indeholde flere problemer og belastninger. Næste generations børn vil dermed også få en vanskeligere start i livet som følge af den "sociale arv". Undersøgelser, der beskriver og analyserer problemerne, kan hjælpe med at pege på muligheder for at bryde ind i cirklen, så børnene får flere ressourcer til rådighed, når de skal tackle tilværelsens problemer.

Forældre i fængsel er en sådan undersøgelse. Udgangspunktet var en henvendelse fra Det Tværministerielle Børneudvalg, Direktoratet for Kriminalforsorgen og Det Kriminalpræventive Råd, der ønskede en undersøgelse af forholdene for børn og familier, hvor en eller begge forældre afsonede en ubetinget fængselsdom. Man ønskede en undersøgelse baseret på børns og forældres egne erfaringer og synspunkter, sådan at der på baggrund af dette kunne formuleres nogle forslag til initiativer med henblik på at sikre børnene og familierne en relevant og målrettet støtte.

Familier, hvor en eller begge forældre er i fængsel, er en af 14 grupper af børnefamilier, der af Det Tværministerielle Børneudvalg er udpeget som de allersvagest stillede børnefamilier. Afgrænsningen er foretaget på baggrund af et notat udarbejdet af Socialforskningsinstituttet i 1996.

Undersøgelsen er baseret på interview med indsatte i åbne og lukkede statsfængsler samt med nogle af de indsattes børn og nogle af deres nuværende eller tidligere ægtefæller/samlever. Alle de interviewede takkes for deres bidrag i form af personlige interview. Uden deres medvirken havde undersøgelsen ikke været mulig.

Samtidig skal der rettes en tak til fængselsinspektører, forsorgsmedarbejdere, fængselsfunktionærer og andre ansatte inden for Kriminalforsorgen for deres positive medvirken til undersøgelsens gennemførelse.

Undersøgelsens følgegruppe, der har bidraget undervejs i forløbet, samt forsknings- og dokumentationskonsulent i Justitsministeriet, dr.jur. Britta Kyvsgaard, som har læst og kommenteret det endelige manuskript, takkes for konstruktiv kritik og nyttige kommentarer.

Undersøgelsen er finansieret af Socialministeriet. Rapporten er udarbejdet af seniorforsker, mag.art. Else Christensen.

København, marts 1999

Jørgen Søndergaard

Indhold

<i>Kapitel 1</i>	
<i>Sammenfatning og perspektiver</i>	9
Problemstilling	9
Undersøgelsen og hovedresultaterne	10
Metode og data	11
Hovedresultater	12
Forslag til initiativer	15
Diskussion og perspektivering	16
<i>Kapitel 2</i>	
<i>Om undersøgelsen</i>	19
Formål, indhold og baggrund	19
Baggrund	19
Temaer i tidligere forskning	20
Tilknytningsteori	21
Forslag, der minimerer skadevirkning	21
Ny vinkel	23
Hvor mange børn handler det om?	24
Undersøgelsens design og metode	25
Hvem deltog i undersøgelsen?	25
Om interviewene	27
Om analysemetoden	28
Gyldighed	29
De deltagende børn og voksne	29
Interviewede indsatte	30
Interviewede partnere	30
Interviewede børn	31
Kommentar til antal interviewede partnere og børn	33
Tre grupper interviewet	33
Kriminalitetens art og dommens længde	34
Varetægtsfængsling og isolationsfængsling	35
Hvem har været med i undersøgelsen?	35
<i>Kapitel 3</i>	
<i>Problemkarakteristik</i>	37
Arrestation set fra børnehøjde	37
Anbragte børn	39
Arrestation set i voksenalder	41

Sammenfatning om problemer ved arrestationen	42
Varetægtsfængsling/isolationsfængsling	44
Isolationsfængsling	44
Problemer under varetægts- og isolationsfængsling	46
Børnene under varetægts- og isolationsfængsling	48
Sammenfatning om problemer under varetægts- og isolationsfængsling	50
Tiden mellem domsafsigelse og afsoning	50
Åbenhed om dom og om afsoning	52
Hvad skal børnene vide?	54
Sammenfatning om problemer i tiden mellem domsafsigelse og afsoning	57
Afsoningsperioden	58
Den indsatte i afsoningsperioden	59
Partnerne og afsoningsperioden	64
Børnene og afsoningsperioden	67
Fængslede mødre	69
Anbragte børn	72
Sammenfatning af problemer i forbindelse med afsoningsperioden	74
 <i>Kapitel 4</i>	
<i>Erfaringer med hjælp</i>	79
Løsninger – løste og ikke løste problemer	80
Arrestation	80
Varetægts- og isolationsfængsling	81
Tiden efter domsafsigelsen	81
Afsoningen	82
Ikke danske statsborgere	83
Erfaringer med at få hjælp fra private	84
Den bedste hjælp er at kunne hjælpe sig selv	84
Familie og venner støtter op	86
Samfundets tilbud om hjælp	88
Kriminalforsorgen som hjælper	90
Ønsker med hensyn til at få hjælp	93
Sammenfatning om ønsker til god hjælp	96
En opsøgende, handleorienteret og informationsgivende hjælp	97
 <i>Kapitel 5</i>	
<i>Forslag til initiativer</i>	99
Undersøgelsens resultater	99

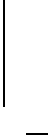
Børns egne beskrivelser af oplevelser og følelser	99
De anbragte børns forhold	101
Konsekvenser for partneren uden for fængslet	101
Socialforvaltningen som hjælper	103
De indsattes relation til familien	104
Besøgsfaciliteter i fængslet	105
Forslag til initiativer	105
Liste over forslag til initiativer	106

Kapitel 6

<i>Erfaringer med brug af spørgemetoden</i>	109
Den anvendte metode	109
Krav til interviewerens	110
Er det en ny viden?	112
Hvad der ikke fokuseres på	113
Svært at formulere problemerne	114
Sammenfatning	114

<i>Litteratur</i>	117
--------------------------------	------------

<i>Socialforskningsinstituttets udgivelser siden 1.1.1998</i>	123
---	------------

Sammenfatning og perspektiver

Problemstilling

Når en person arresteres eller afsoner en dom for kriminelle forhold, har det konsekvenser for andre end personen selv. Den dømte bliver straffet for sine handlinger, men indirekte bliver eventuelle pårørende også straffet. Ægtefæller/samlevende og børn mister den nære kontakt med den indsatte, ligesom en del af deres forsørgelsesgrundlag forsvinder ved fængslingen. Derudover kan der være tale om immaterielle tab, fx i form af en følelse af at blive udstødt af "det gode selskab", en følelse af skam, usikkerhed over for fremtiden samt eventuelt belastende (eller traumatiserende) oplevelser i forbindelse med arrestationen og hele forløbet frem til afsoningen. Jo tættere tilknytningen til den straffede person er, jo mere belastende kan konsekvenserne være for de pårørende. Især hvis der er tale om mindreårige børn, der ved fængslingen mister hverdagskontakten med en betydningsfuld voksen.

At kriminelle handlinger skal straffes, og at straffen også skal opleves som sådan af den dømte, er tilsigtet. Men det er ikke tilsigtet, at pårørende skal lide som følge af kriminelle handlinger, de ikke har medvirket til. Det Tværministerielle Børneudvalg, Direktoratet for Kriminalforsorgen og Det Kriminalpræventive Råd har derfor ønsket en undersøgelse, hvor der bliver fokuseret på denne problemstilling med henblik på at formindske den utilsigtede belastning for de pårørende. Undersøgelsens formål er at fremskaffe viden om familier, hvor en eller begge forældre er i fængsel, med henblik på at få et grundlag for initiativer, der kan sikre disse familier og deres børn en mere relevant og målrettet støtte.

Det indgår i undersøgelsens formål, at den indhentede viden skal være baseret på familiernes egne opfattelser og holdninger. Undersøgelsen skal derfor benytte en spørgemetode, som må

antages at være velegnet til dette formål. For at fastholde de indhentede erfaringer med brug af spørgemetoden er det desuden et ønske, at den anvendte metode bliver beskrevet med henblik på at kunne vurdere metodens fordele og ulemper i forhold til den stillede opgave.

Rapporten skal på denne baggrund munde ud i nogle forslag til initiativer.

Undersøgelsen og hovedresultaterne

Rapporten er opbygget med i alt seks kapitler. Efter dette første kapitel med *Sammenfatning og perspektiver* følger kapitel 2 *Om undersøgelsen*. I kapitel 2 er der en redegørelse for formål og indhold og en kort karakteristik af eksisterende nordisk- og engelsksproget forskning inden for området. Desuden er der oplysninger om de interviewede med hensyn til kriminalitetens art og dommens længde samt antal børn og partnere uden for fængslet.

Kapitel 3 *Problemkarakteristik* er rapportens mest omfangsrige kapitel. Her redegøres der for en analyse, baseret på hvordan de interviewede indsatte, partnere og børn selv opfatter forløbet i forbindelse med arrestation, varetægtsfængsling, evt. isolation, domfældelse og afsoning, når fokus er på at få en beskrivelse af de væsentligste problemer for de pågældende. I kapitlet bringes der en række citater, der skal dokumentere og formidle analysens budskab.

Rapportens fjerde kapitel handler om *Erfaringer med hjælp*. Kapitlet er betydeligt kortere, end det kapitel der indeholder en karakteristik af problemerne. Denne forskel afspejler, at de interviewede gør rede for langt flere problemer end erfaringer med at løse problemer eller med at få relevant hjælp til at løse dem. Dette forhold viser, at rapportens problemstilling og formål er yderst relevant for den interviewede gruppe. Også i dette kapitel er der en række citater.

I kapitel 5 *Forslag til initiativer* er der først en opsummering af de væsentligste resultater og dernæst en liste med 10 forslag til initiativer.

Endelig følger rapportens kapitel 6 *Erfaringer med brug af spørge-metoden*, hvor der redegøres for den anvendte metode, og hvor metodens brugbarhed i forhold til den opstillede problemstilling vurderes.

Metode og data

Undersøgelsen er en kvalitativ interviewundersøgelse baseret på i alt 42 personer fra 24 forskellige familier. 24 indsatte (3 kvinder og 21 mænd) fra 2 lukkede og 5 åbne statsfængsler samt 9 nuværende eller tidligere partnere/ægtefæller (alle kvinder), 7 børn og 2 bedstemødre blev interviewet.

De interviewede kom fra tre grupper: *a) forældre med børn under 5 år, b) forældre med børn i alderen 8-18 år og c) børn på 8 år eller mere* for på den måde at få den overordnede problemstilling belyst fra forskellige vinkler.

Indgangen til de interviewede familier skete via den indsatte, som blev kontaktet i fængslet (skete i samarbejde med Kriminalforsorgen). Interviewene fandt sted under afsoningen og fokuserede derfor på forløbet fra arrestation til og med afsoning, mens tiden efter afsoningsperiodens afslutning ikke indgår i undersøgelsen. Familierne uden for fængslet blev kontaktet efter aftale med den indsatte.

Kriteriet for at deltage i undersøgelsen var, at den indsatte havde børn, som han/hun fortsat havde kontakt med under afsoningen, og at der var tale om en dom på mindst 6 måneder. Der var ikke nogen øvre grænse for, hvor lang en dom der kunne være tale om, ligesom der heller ikke var nogen kriterier med hensyn til, hvor mange domme den indsatte eventuelt allerede havde afsonet. Næsten halvdelen af de interviewede var dømt for narkotikaforbrydelser, en fjerdedel for drab eller vold og resten for ejendomsfor-

brydelser. 14 af de interviewede indsatte havde domme af en varighed på 3 år eller mere.

Hovedresultater

Undersøgelsens væsentligste resultater kan grupperes i seks temaer: 1) Børns egne beskrivelser af oplevelser og følelser, 2) De anbragte børns forhold, 3) Konsekvenser for partneren uden for fængslet, 4) Socialforvaltningen som hjælper, 5) Den indsattes relation til familien, 6) Besøgsfaciliteter i fængslet.

Børns egne beskrivelser af oplevelser og følelser

I de interviewede familier (på nær en) har der ifølge de interviewede været en følelsesmæssig tilknytning mellem barnet og den indsatte. Eksistensen af denne tilknytning er baggrunden for de følgende redegørelser.

Flere af de interviewede børn beskriver, hvordan de har oplevet arrestationen eller en eftersøgning af deres far forud for arrestationen. En gennemgående meddelelse i børnenes udtalelser er, at de er meget alene med de følelser og tanker, arrestationen sætter i gang i dem. Myndighederne (og andre voksne) har tilsyneladende hverken en tilstrækkelig viden om eller nogle strategier for, hvad man gør, når der er børn til stede, og børnenes mor kan selv være så chokeret, at det kan være svært for hende også at håndtere børnenes reaktioner.

Børnene reagerer positivt på at besøge forælderen/forældrene i arresten. Først og fremmest fordi de under besøget ved selvsyn kan konstatere, at forælderen er i live og ikke er syg. Den pludselige afbrydelse af kontakten til en betydningsfuld voksen og fastholdelsen af adskillelsen betyder, at de yngste børn kan have en oplevelse af, at forælderen ikke mere holder af dem. Selv de lidt større børn fortæller, at de i perioder har haft tanker om, hvorvidt fraværet af kontakt også kunne have noget at gøre med, at de ikke selv var eller havde været søde/gode nok over for den fængslede forælder.

De anbragte børns forhold

I nogle familier bliver begge forældre arresteret (eller den arresterede er eneforsørger). Her kommer børnene på akutinstitution. Børnene beretter, at de har fået at vide, at forælderen/forældrene er arresteret og hvorfor. Ud over dette har børnene oplevet, at der er blevet handlet, som om forældrene var ophørt med at eksistere. Fx kunne der gå 1 måned eller mere, før børnene fik lov til at besøge den(de) arresterede forælder(forældre).

For de børn, der var anbragt uden for hjemmet, før forælderen blev fængslet, var der tale om en understregning af en følelsesmæssig og fysisk isolation fra forældrene (her tales der igen om de børn, hvor der før fængslingen eksisterer en følelsesmæssig tilknytning). De voksne omkring barnet trækker sig fra ansvaret og foretager sig ikke noget for at støtte barnet til at holde kontakten med forælderen. I et tilfælde kan en 16-årig pige, der med hjælp fra de sociale myndigheder netop er flyttet i egen bolig, læse i avisen, at hendes far er anholdt. Det samme kan (må man antage) hendes sagsbehandler og andre ansvarlige i kommunen. Ingen voksne tager (angiveligt) kontakt til hende i den anledning. Tilsvarende oplyses det i andre interview, at de voksne omkring barnet (sagsbehandler, plejefamilie, døgninstitutionsansatte) er tilbageholdende med hensyn til at støtte barnet i at have kontakt med den fængslede forælder.

Konsekvenser for partneren uden for fængslet

Partnerne uden for fængslet beskriver et meget presset hverdagsliv med mange økonomiske og praktiske problemer. De ugentlige (eller oftere) besøg i fængslet betyder, at der ikke er meget fri tid til andre aktiviteter, hverken alene eller sammen med børnene. Partnerne oplever, at de på mange måder er i et "fængsel uden tremmer", mens afsoningen står på.

I forbindelse med arrestationen, der er kommet uventet for de fleste af partnerne, fremhæver de, at det har været et stort problem, at de ikke har vidst noget om forløb, rettigheder og regler mv. i forbindelse med arrestation og eventuelt varetægts- eller

isolationsfængsling.¹⁾ Situationen har mange gange været oplevet så kaotisk, at de interviewede end ikke formulerede problemerne for sig selv, mens de stod på. Familiernes liv under afsoningen er derfor præget af mange uløste og henlagte problemer.

Partnerne beskrev også, at det havde været svært for dem at tage stilling til, hvad og hvor meget børnene skulle vide om fængslingen. Børn over 7 år blev informeret om fængslingen, men ikke altid om hvad forælderen var dømt for. Børn under 7 år fik som regel andre forklaringer end arrestation og afsoning på, at far ikke længere var hjemme.

Socialforvaltningen som hjælper

De interviewede familier havde søgt hjælp på socialforvaltningen, fortrinsvis for økonomiske problemer og hjælp til at finde en anden og billigere bolig. På disse områder havde de modtaget hjælp. Når det drejede sig om problemer mere specifikt relaterede til arrestation og afsoning, var det opfattelsen, at der ikke fandtes relevant specialviden i socialforvaltningerne. Heller ikke om eventuelle særlige muligheder for at søge om økonomisk hjælp, fx til transport i forbindelse med besøg i fængslerne. Man oplevede også en ringe forståelse for den komplicerede situation, partneren befandt sig i, når en samlever var arresteret.

Det sted, hvor de fleste hentede hjælp, var hos familien, både økonomisk, praktisk og følelsesmæssigt. Partnere, der ikke havde nogen familie, eller som ikke havde kontakt til familien, befandt sig i en meget isoleret situation, både følelsesmæssigt og praktisk. De oplevede ikke, at der havde været (eller var) noget sted overhovedet, hvor de kunne henvende sig for at få hjælp.

De indsattes relation til familien

De indsatte fortalte, hvordan de bruger en stor del af deres energi på at tænke på og bekymre sig om familien uden for fængslet. Det plager dem, at de ikke har nogle handlemuligheder i forhold til

1) I de interviewede familier har der været tale om, at den indsatte ikke tidligere havde været arresteret eller havde afsonet.

familien. De har et stort ønske om at få udvidet deres handlemuligheder, fx i form af øget mulighed for udgang fra fængslet i forbindelse med betydningsfulde begivenheder i børnenes liv eller i forbindelse med akutte situationer, hvor partneren har brug for praktisk aflastning til pasning af børnene (fx sygdom). Denne fokusering på tilværelsen uden for fængslet er også beskrevet i andre undersøgelser og må (samtidig med at bekymringen er reel nok) også ses som en psykisk overlevelsesmetode, når man er i fængsel (Cohen & Taylor, 1972; Storgaard, 1998).

De interviewede indsatte har hverken nogen særlig viden om eller forventninger til, hvad de kan bruge Kriminalforsorgens medarbejdere til, når det handler om hjælp til familien, fx økonomisk eller i forbindelse med at opretholde kontakten.

Besøgsfaciliteter i fængslet

Den overordnede opfattelse blandt de interviewede er, at besøgsrummene ikke tager hensyn til, at der er børn med på besøg. Man efterlyser såvel legemuligheder som andre faciliteter indrettet for børnefamilier. Der nævnes alt fra pottedplanter over maling på væggene til møbler, der kan bruges, når familien spiser. Det sidste nævnes, fordi det at spise som regel er den mest oplagte fælles aktivitet ved besøgene.

Derudover efterlyses legefaciliteter til børn over skolealderen og mulighed for (faciliteter til), at der kan foregå en eller anden aktivitet, som børn og forældre kan være fælles om. Det sidste er et stort ønske fra børnene, der godt kunne have lyst til noget andet end at spise, se video og snakke. Børnene nævner desuden som en mulighed, at de godt kunne tænke sig at komme på weekend hos deres far i fængslet, overnatte hos ham og spise morgenmad sammen med ham.

Forslag til initiativer

Undersøgelsen munder ud i en række forslag til initiativer. Først et forslag om at tilvejebringe kvantitative oplysninger om, hvor mange børn der er berørt af, at en betydningsfuld voksen er vare-

tægtsfængslet eller afsoner en dom, da disse informationer ikke kan tilvejebringes via en kvalitativ undersøgelse som den foreliggende.

Dernæst en række forslag til initiativer, der sigter på at tilvejebringe øget adgang til samvær og kontakt mellem børn og fængslede forældre, udarbejdelse af informationsmateriale med konkrete råd, og vejledning omkring de specifikke problemer det giver, når et familiemedlem bliver fængslet, tilvejebringe mulighed for rådgivning af børn og familier, tilvejebringe mulighed for at socialforvaltningerne kan få en øget viden om forholdene i forbindelse med varetægtsfængsling og afsoning, herunder uddannelse og efteruddannelse af de relevante faggrupper, etablering af lokale "børneberedskaber" samt en forankring af ansvaret i de regionale samråd (samarbejde mellem sociale myndigheder og Kriminalforsorgens institutioner og afdelinger) der er under etablering.

Og endelig forslag til initiativer, der sigter på konkret at forbedre de fysiske rammer for besøg i fængslet.

Diskussion og perspektivering

Undersøgelsen peger på en række problemer, ønsker og erfaringer, som de er udtrykt af de interviewede indsatte, partnere og børn. Informationerne er indsamlet gennem semistrukturerede kvalitative interview med brug af en spørgemetode, der giver plads til, at interviewpersonens egne holdninger og meninger kommer tydeligt frem. Dette er i overensstemmelse med projektets formål.

Når det drejer sig om resultaternes gyldighed, må man skelne mellem analytisk og empirisk gyldighed. Den analytiske gyldighed må karakteriseres som god. Undersøgelsen er – i det omfang det overhovedet er muligt – et udtryk for holdninger og erfaringer blandt de interviewede.

Den empiriske gyldighed – altså om resultaterne også gælder i en større sammenhæng – afhænger i høj grad af, hvor repræsentative de interviewede er for populationen af indsatte med børn, som de

har kontakt med. Kriterierne for at deltage i undersøgelsen, nemlig at den indsatte har børn, en dom på mindst 6 måneders ubetinget frihedsstraf, og at der er en etableret kontakt mellem barn og forældre før fængslingen, betyder, at den interviewede gruppe er en selekteret gruppe i forhold til alle indsatte. Men når det drejer sig om indsatte, der opfylder de tre nævnte kriterier, er selectionen ikke nær så kraftig. Dog skal det anføres, at der ikke findes præcise talmæssige angivelser for, hvor stor en del af samtlige indsatte, denne gruppe udgør. Et skøn (baseret på Kyvsgaard, 1998b) siger, at 10 pct. af de indsatte har børn, de bor sammen med. En kvantitativ afgrænsning af området må derfor anses for at være relevant (og er også formuleret som det første forslag til initiativer).

Når dette er sagt, skal der dog også peges på, at undersøgelsen dokumenterer, at for de involverede børn og partnere (uanset om der er få eller mange) er der tale om en alvorligt belastende situation med mange svære problemer, som de i høj grad står alene med. Der er derfor (uanset omfang af berørte personer) behov for en forbedret indsats over for de involverede.

I forhold til udenlandsk forskning inden for området adskiller undersøgelsen sig ved brugen af en mere fænomenologisk metode, ligesom den adskiller sig ved, at den er mere konkret anvendelsesorienteret i sit sigte end det meste af den tidlige forskning inden for området. Når det drejer sig om den nyeste forskning inden for de seneste år, er der dog en tydelig linje, der peger på en emne- og interesse-mæssig overensstemmelse. I Norge har man i 1994 gennemført en udredning og kvantitativ afgrænsning af problemet, ligesom det skal nævnes, at tidsskriftet *Child Welfare* i 1998 har et temanummer om, hvordan man arbejder for den bedst mulige anbringelse af børn, mens deres forældre afsoner en fængselsdom. Forslag til forbedringer af besøgsfaciliteterne er også fremme.

Meget tyder på, at emnet vil blive et tema inden for det socialpolitiske felt, som man vil komme til at tage stilling til. Man kan i den forbindelse henvise til FN's Børnekonventions artikel 9, stk. 3, hvor det pålægges deltagerstaterne at respektere "retten for et

barn der er adskilt fra en eller begge forældre til at opretholde regelmæssig personlig forbindelse og direkte kontakt med begge forældre, undtagen hvis det strider mod barnets tarv”.

Om undersøgelsen

Formål, indhold og baggrund

Undersøgelsens formål er at øge viden om kriminelt belastede børnefamilier. Det vil sige familier, hvor enten mor, far eller begge forældre har fået en ubetinget fængselsdom for et eller flere kriminelle forhold.

Fokus er på en beskrivelse af børns og forældres egne opfattelser af problemerne og egne erfaringer i forbindelse med arrestation, varetægtsfængsling, domfældelse og afsoning. Det overordnede mål er at få oplysninger, der kan danne grundlag for initiativer, der kan sikre disse familier og deres børn en bedre, mere relevant og målrettet støtte. Der er således tale om anvendt forskning, ikke om teoretisk forskning.

Undersøgelsen centrerer om seks temaer: *1. Problemkarakteristik* (hvad ser familierne som problemer for/med børnene). *2. Løsninger* (erfaringer med løste problemer). *3. Hjælp* (erfaringer med at få/ikke få hjælp). *4. Kendskab til og brug af samfundets tilbud om hjælp*. *5. Ønsker med hensyn til at få hjælp* (fra det offentlige, fra private hjælpeorganisationer, fra andre). *6. Erfaringer med brug af spørgemetoden*.

Det sidste tema om erfaringer med brug af spørgemetoden begrundes i et ønske om, at der via undersøgelsen kan indhøstes erfaringer med spørgeteknik, metoder og lignende, som kan lette undersøgelser vedrørende andre grupper af svage børnefamilier. Undersøgelsen skal således bidrage til, at der indhentes erfaringer med, hvorvidt det overhovedet er en farbar vej at gå ud at spørge disse grupper selv.

Baggrund

Baggrunden for undersøgelsen er en afgrænsning af 14 grupper af børnefamilier, der tilsammen udgør de svagest stillede børnefamili-

lier. Afgrænsningen er foretaget af Det Tværministerielle Børneudvalg ud fra et notat udarbejdet af Socialforskningsinstituttet (Jeppesen, 1996). De kriminelt belastede børnefamilier er én af disse grupper.

Ønsket om en undersøgelse af kriminelt belastede børnefamilier er formuleret med udgangspunkt i en formodning om, at disse familier kun i begrænset omfang bruger servicelovens¹⁾ almindelige tilbud om hjælp/støtte til børn og børnefamilier. Det anføres desuden, at man stort set aldrig har forsøgt at få familiernes eget bud på, hvorfor de ikke bruger de eksisterende tilbud, eller på hvad der ville være relevante tilbud til dem i stedet for.

Ønsket er derfor, at undersøgelsen skal fremskaffe informationer om familiernes egne opfattelser af problemerne og egne erfaringer i forbindelse med børnenes situation, når en af forældrene (eventuelt begge) får en dom og derefter afsoner en længere fængselsstraf.

Temaer i tidligere forskning

Ved undersøgelsens start blev der foretaget en litteratursøgning i nordisk- og engelsksproget litteratur med henblik på at se, hvad der tidligere var forsket i. Søgeområdet var både fængslede mødre og fædre, partnere/ægtefæller til fængslede samt børnenes forhold i disse familier.

Der er en del referencer²⁾ fra begyndelsen af 80'erne og frem. De tidligste referencer har som det vigtigste budskab at gøre opmærksom på, at de indsatte i fængslerne ofte har børn og ægtefæller (fx Shaw, 1987, 1990) og i den forbindelse påpege, at børnene lider under konsekvenserne af fængslingen. I Danmark inddrages børne- og familievinklen i arbejder af formidlende og informerende karakter så tidligt som i begyndelsen af 80'erne (Koch & Swartz, 1979; Melbye, 1982).

1) Lov om social service. Lov nr. 454 af 10. juni 1997.

2) Samtlige referencer er medtaget i litteraturlisten. Også de arbejder, som ikke omtales i rapporten.

Tilknytningsteori

Udgangspunktet for flere af de arbejder, der direkte beskæftiger sig med børnenes situation, er tilknytningsteori³⁾ med fokus på barnets reaktioner, mens det er barn, og på barnets muligheder for at få et godt liv fremover (fx Sack, 1977; Black, 1992; Gabel & Shindledecker, 1993; Gabel & Johnston, 1995; Boudouris, 1996; Johnston, 1995).

Udgangspunktet i tilknytningsteori betyder, at fokus flyttes fra kriminaliteten og den dømte forælder til barnet. Forudsat at der er sket en tilknytning mellem barn og forælder før fængslingen, vil fængslingen betyde et brud i barnets liv. En person, som barnet har knyttet sig til, som har betydning for barnets videre udvikling, er ikke længere tilgængelig. Dette brud på kontinuiteten i kontakten mellem barn og forældre har forskellig betydning alt efter, hvor gammelt barnet er. Jo yngre barn, jo større risiko for skadevirkning. Risiciene er ikke kun knyttet til mor-barn relationen. I det omfang, der er etableret en følelsesmæssig relation mellem far og barn (og det vil der være i de fleste danske småbørnsfamilier i dag), vil et brud på denne kontakt kunne være lige så skadelig for barnets udvikling.

Forslag, der minimerer skadevirkning

Der er ikke nogen af de refererede undersøgelser, der argumenterer for, at småbørnsforældre skal straffes mindre eller anderledes end andre, der dømmes for kriminelle handlinger, men der argumenteres for at iværksætte initiativer, der kan minimere den potentielle skadevirkning for børnene.

Hvis moderen er den fængslede person (og hvis hun i øvrigt er enlig, hvad en stor del af de fængslede mødre formentlig vil være), argumenteres der for, at moderen kan tage det lille barn (under 2-3 år) med i fængsel (Black, 1992) og således undgå de skader, en adskillelse kan medføre.

3) Ofte repræsenteret ved Bowlby (1969, 1973) og Börjeson (1992).

Andre diskuterer for og imod en fratagelse af forældremyndigheden, mens moderen er fængslet (Beckerman, 1991). Blandt andet ud fra tanker om, at man ikke som indsat kan varetage forældreomsorgen, herunder de opgaver der er relevante for tilknytningen, og at det derfor er væsentligt for barnet at få andre personer, det kan knytte sig til. Andre dele af diskussionen handler om, hvordan man finder det bedste anbringelsessted og den bedste anbringelsesprocedure. Så sent som i 1998 har tidsskriftet Child Welfare haft et helt temanummer om dette emne.

Hvis den fængslede person er barnets far, vil der som regel være flere veje at gå. Er mor velfungerende, vil det være relevant at støtte hende, således at hun kan kompensere for tabet af kontakten med far, samtidig med at det gøres let for barnet at komme på besøg hos far i fængslet (eller at far kommer på udgang). Rationalet ud fra barnets synsvinkel er, at det er vigtigt, at især den første adskillelisesperiode ikke bliver for langvarig, ligesom det er vigtigt for barnet at få førstehåndskendskab til, at far er i live og har det godt. Det betyder, at specielt spørgsmål om besøg i fængslet får en høj prioritet. Johnston (1995), der i denne sammenhæng er en af de mest spændende at læse, opregner fem grunde til, at børns besøg i fængslerne er vigtige: 1. Besøg kan bruges til, at børn kan udtrykke deres følelsesmæssige reaktion på adskillelsen. 2. Forældre kan bearbejde deres egne følelser i forbindelse med adskillelsen og hjælpe børnene til at gøre det samme. 3. Børnene kan komme til at se deres forældre på en mere realistisk måde. 4. Forældrene kan forsøge at få børnene til at reagere mere hensigtsmæssigt (ved at afbøde skaderne) på adskillelsen. 5. Besøg kan gøre det muligt for børnene at bevare den eksisterende relation til forældrene og dermed være med til at forbedre mulighederne for en god kontakt efter løsladelsen.⁴⁾

Alt sammen rigtige og vigtige betragtninger, men også noget som helt bestemt ikke opstår af sig selv. Der skal være tale om en meget velfungerende familie før fængslingen, hvis den selv skal være i stand til at realisere ovenstående 5-punkts program. Logisk nok er

4) Egen oversættelse.

der da også en række arbejder, der på forskellig vis peger på mulige forbedringer i de fysiske og støttemæssige rammer, således at det gode forløb fremmes.

En undersøgelse (Clement, 1993) gennemgår 36 forskellige afsoningssteder, hvor der er programmer om forældreskab for de indsatte. Det vil sige undervisning i forskellige temaer, som menes at være af betydning for forældreskabet, fx kommunikation, at få større selvtillid (de voksne), at få viden om børns udvikling, og at blive bedre til at mærke sine egne følelser. Andre (fx Shaw, 1992) fokuserer mere direkte på, hvad man skal og kan gøre, når man konkret i fængslets dagligdag vil arbejde på at forbedre forholdene for børnene.

Hvad der ikke er så meget fokus på er, at der faktisk godt kan være børn, hvor det ikke er hensigtsmæssigt at insistere på en kontakt. Det er ikke altid, at der før fængslingen er etableret en kontakt og en tilknytning, som er vigtig for barnets senere udvikling. Tilsvarende gælder det, at "*ikke alle børn, hvis forældre er i fængsel, lider som følge af dette. Nogle børn får det bedre, fordi en voldelig og ikke-omsorgsfuld forælder er blevet fjernet*",⁵⁾ som Shaw (1992, s. xvi) skriver i indledningen til sin bog, selv om det dog senere tilføjes, at det dog nok er de færreste børn, der er i den situation.

Ny vinkel

Den foreliggende undersøgelses indfaldsvinkel, nemlig at lade familier og børn selv udtale sig om deres problemer og om deres erfaringer med og ønsker til en eventuel indsats, er usædvanlig i forhold til den refererede litteratur. Man kan derfor ikke uden videre sammenligne resultater.

Et andet forhold, der giver undersøgelsen en anden tone, er den danske virkelighed, hvor der faktisk findes en del af de initiativer, som andre undersøgelser peger på som gode initiativer med henblik på at minimere potentielle skadevirkninger. Fx er det muligt for danske mødre at have små børn med sig i fængsel, og det er

5) Egen oversættelse.

faktisk også muligt for fædrene.⁶⁾ Ikke mindst det sidste er usædvanligt i en international sammenhæng. Udgang fra fængslet er en anden god mulighed, ligesom besøg af børnene er muligt i alle danske fængsler og arresthuse. Besøgsfaciliteterne er varierende, men der findes steder, hvor man har tænkt på, at der skal være plads til børnene. Fx har Nyborg Statsfængsel et område uden for besøgsrummene,⁷⁾ hvor børnene kan lege.

Jeg siger ikke, at de danske forhold er af en karakter, så nærværende forskningsprojekt og eventuelt deraf følgende nye initiativer vil være overflødige. Men set i en international sammenhæng er der punkter i den danske virkelighed, der viser, at det er muligt at få etableret noget nyt, ligesom der er fængsler, hvor der vil være en parathed til at gå i gang med nye opgaver.

Hvor mange børn handler det om?

En helt ny undersøgelse af den frie kriminalforsorg⁸⁾ skønner, at ca. 10% af de indsatte har børn, som de har boet sammen med. Kriminalforsorgen er endvidere i gang med en ny klientundersøgelse, som vil kunne belyse spørgsmålet yderligere. Men vi ved i dag ikke præcist, hvor mange børn der er berørt af, at deres mor eller far er i fængsel gennem en kortere eller længere periode af deres barndom, ligesom vi ikke ved, hvor mange børn der har haft regelmæssigt samkvem med en forælder, der er blevet fængslet.

En undersøgelse, hvor disse spørgsmål kunne belyses, blev foretaget i Norge⁹⁾ blandt samtlige indsatte i landets fængsler pr. 3.5.93. Man definerede her børn som børn og unge under 18 år, mens

- 6) Ifølge § 5 i Justitsministeriet, Direktoratet for Kriminalforsorgens bekendtgørelse af 21. juni 1973 om fuldbyrdelse af straf kan kvindelige indsatte have deres børn hos sig under strafudstælsen, indtil børnene er fyldt 1 år. Med årene har praksis udviklet sig, så både kvindelige og mandlige indsatte har mulighed for at have børn med. Som regel kan der blive tale om børn, der er op til 2½-3 år ved forælderens løsladelse.
- 7) Finansieret af Egmont Fonden og altså ikke en del af det generelle tilbud fra fængslet med hensyn til faciliteter.
- 8) Kyvsgaard (1998b). Af undersøgelsen fremgår det, at godt 40% af de prøveløsladte har børn. Ca. 25% af disse bor sammen med deres børn.
- 9) Justisdepartementet (1994).

man ved begrebet forældre ikke bare forstod de biologiske forældre, men også andre voksne, som havde en omsorgsfunktion over for barnet, fx plejeforældre, stedforældre, samboer til biologiske forældre og lignende.¹⁰⁾

På undersøgelsestidspunktet var der 2.469 indsatte i det norske fængselssystem. Godt 60% af disse (i alt 1.501) deltog i undersøgelsen. 5% var kvinder, de øvrige var mænd. De 1.501 indsatte personer havde tilsammen i alt 1.260 børn under 18 år. I 90% af tilfældene var den indsatte biologisk far til det pågældende barn. For ca. halvdelen af børnene var den fængslede forælder indgået i den daglige omsorg for barnet, og for yderligere knap en tredjedel af børnene havde den fængslede person haft en fast samværsordning med barnet. De resterende børn (ca. 1/5) havde ikke haft en fast relation til den fængslede. Man konkluderede på baggrund af dette, at der til enhver tid ville være ca. 1.000 børn i Norge, som havde en betydningsfuld voksen, der var fængslet.

Undersøgelsens design og metode

Undersøgelsen er gennemført som en kvalitativ interviewundersøgelse. Undersøgelsen tog udgangspunkt i den indsatte, som var den første i familien, der blev interviewet.

Interviewene var planlagt til at finde sted under afsoningen, således at de naturligt ville komme til at fokusere på tiden fra arrestation til og med afsoning, hvorimod tiden efter løsladelsen ikke var inkluderet i undersøgelsen. Den indsatte ville blive interviewet i fængslet, mens partnere og børn ville blive interviewet i hjemmet eller eventuelt et andet sted efter eget valg.

Hvem deltog i undersøgelsen?

Kontakten til de indsatte skete via Kriminalforsorgen, som skrev ud til de forskellige fængsler og bad dem om at melde tilbage, om der var indsatte, der var interesserede i at deltage i undersøgelsen.

10) Fra Justisdepartementet (1994, s. 34), egen oversættelse.

Der kom positiv respons om deltagelse i undersøgelsen fra i alt 7 fængsler, 2 lukkede og 5 åbne.¹¹⁾ De indsatte, der blev interviewet, var de 24 første, der meldte sig til undersøgelsen.

Proceduren med at finde indsatte, der ville være med i undersøgelsen, har varieret. I nogle tilfælde har fængslets forsorgsmedarbejdere spurgt de indsatte, om de ville medvirke, i andre tilfælde er kontakten formidlet via fællestalsmanden, og i andre tilfælde igen har de indsatte selv meldt sig til undersøgelsen efter opslag på afdelingerne. I alle tilfælde blev det pointeret, at deltagelsen var frivillig.

Kriteriet for at kunne deltage i undersøgelsen var, at den indsatte var i gang med at afsone en dom på mindst 6 måneders ubetinget frihedsstraf, at den indsatte havde børn, og at han/hun enten havde boet sammen med børnene eller haft en fast samværsordning med børnene før fængslingen. Målet var at interviewe tre grupper:

- a) *forældre med børn under 5 år*, både afsoneren og eventuel partner interviewes. Specielt interviewes forældre (samt eventuelt partner), der har børn med under afsoningen (typisk mødre med små børn).
- b) *forældre med børn i alderen 8-18 år*, både afsoneren og eventuel partner interviewes (typisk vil der være tale om, at det er faderen, der afsoner).
- c) *børn på 8 år eller mere*, hvor mindst den ene forælder afsoner. Børnene skal så vidt muligt (men ikke nødvendigvis) være fra de samme familier som de forældre, der er nævnt i gruppe b).

Kontakten til børn og ægtefæller/partnere skete i alle tilfælde via den indsatte. De indsatte, der var indstillet på, at partneren/ægtefællen (og større børn) kunne deltage i undersøgelsen, opgav navn, adresse og telefonnummer på partneren/ægtefællen i slutningen af interviewet, således at de kunne kontaktes. I de fleste

11) Anstalten ved Herstedvester, Statsfængslet i Jyderup, Statsfængslet i Nyborg, Statsfængslet Møgelkær, Statsfængslet Renbæk, Statsfængslet Søbysøgård og Statsfængslet ved Horserød.

tilfælde ringede den indsatte desuden selv til partneren og informerede om, at hun ville blive kontaktet. I alt var det målet at interviewe personer fra 20-25 forskellige familier.

Ikke alle indsatte havde partnere, og ikke alle partnere blev interviewet. Nogle indsatte oplyste ved interviewets start, at de ønskede at være anonyme. Det var derfor ikke muligt at spørge om partnerens adresse med henblik på at interviewe partnere og børn. Andre havde ikke nogen partner, mens der for enkelte indsatte var tale om, at partneren afslog at deltage i et interview, da hun blev kontaktet.

Med hensyn til interview af børnene blev forældrene kun spurgt, om det kunne lade sig gøre at interviewe børnene, hvis børnene var 8 år eller ældre. For børn anbragt uden for hjemmet var det kun børn på 15 år eller ældre, der blev bedt om at deltage i et interview.

Om interviewene

Interviewene er gennemført ud fra semistrukturerede interviewskemaer. Alle interview er gennemført af forskeren. Ved interviewets start blev der gjort opmærksom på, at det var frivilligt at deltage, ligesom der blev informeret om, at den interviewede til enhver tid kunne afbryde interviewet, eventuelt sige at han/hun ikke ønskede at svare på et eller flere spørgsmål.

Interviewene er bygget op over en række temaer, kronologisk ordnet fra arrestationen til planer for tiden efter afsoningen. Efter nogle få baggrundsspørgsmål, om hvor mange børn den indsatte har, og hvor mange af disse der berøres af fængslingen, blev der spurgt til forløb af arrestation, eventuel varetægtsfængsling, domsafsigtelse, tid mellem dom og afsoning, afsoningsperioden (specielt med henblik på forløb af besøg og eventuel udgang), børnenes hverdag under afsoningen, erfaringer med at have børn med i fængslet (hvis den indsatte havde det), hverdagen for partneren uden for fængslet, overvejelser om at være forælder i fængsel, opfattelse af problemerne (undervejs samt sammenfatning til sidst),

erfaringer med at få hjælp, ønsker og overvejelser over hvad god hjælp er, eventuelle planer i forhold til kontakt med børnene efter løsladelsen og endelig evaluering af interviewet, herunder tilføjelse af temaer/emner, som efter den interviewedes mening ikke var blevet belyst godt nok.

I princippet har såvel indsatte som partnere og børn fået spørgsmål omhandlende samme temaer, dog er det forskelligt, hvor vægten har ligget.¹²⁾ I alle interview har hovedvægten ligget på den interviewedes egen erfaring/opfattelse. Fx ved temaet arrestation vil der, uanset at det faktiske forløb er det samme, være tale om en forskellig erfaring, afhængigt af om den interviewede selv er blevet arresteret, har fået sin partner arresteret eller har fået sin far arresteret. Interviewet med børnene har desuden været kortere og mere konkrete med hensyn til børnenes egne erfaringer, ligesom ikke alle temaerne er blevet berørt i interviewet med børnene.

Interviewet med den indsatte tog cirka 1 time, interviewet med partneren for det meste længere tid (op til 2 timer) og interviewet med børnene under 1 time (afhængigt af barnets alder).

Om analysemetoden

Fokus i analysen ligger på de interviewede børns, partners og indsattes egne erfaringer/opfattelser af forløb, problemer og erfaringer med at få/ikke få hjælp. Analysen foretages desuden således, at alle omtalte problemer eller erfaringer opsummeres. Det er derfor tilstrækkeligt, at en af de interviewede har nævnt et givent problem eller en given erfaring, for at det/den kan blive omtalt. Dog vil det være sådan, at de problemer eller erfaringer, der er omtalt af flere interviewede (og som kan siges at have generel karakter inden for undersøgelsesgruppen) vil få en mere omfattende behandling.

Undervejs i analysen vil der blive bragt en række citater fra interviewene. Citaterne er valgt, så de formidler og dokumenterer analysens budskab. Rent konkret har processen været, at der først er

12) Se kapitel 6. Erfaringer med brug af spørgemetoden.

foretaget en beskrivelse og analyse ud fra, hvad de interviewede har sagt, og ud fra hvor hovedvægten i beskrivelsen er lagt. Dernæst er der udvalgt, hvad der må anses for hovedbudskabet i analysen, hvorefter citaterne er valgt, så de så vidt muligt formidler hovedbudskabet. Arbejdsdelingen er, at hvor mine ord forhåbentligt er mere nøgterne og neutrale, skal citaterne give en emotionel formidling af det samme budskab. En hurtig formidling af rapportens budskaber kan således ske ved, at man læser citaterne.

Citaterne er alle redigerede på den måde, at de er ændret fra talesprog i retning af skriftsprog. Det betyder, at pauser, øh'er, ligesom'er etc. er udeladt. Citaterne er desuden trukket sammen på den måde, at mine spørgsmål i langt de fleste tilfælde er udeladt, ligesom der i det samme citat kan være udeladt dele af det, den interviewede har sagt, hvis det ikke har relevans for det tema, der i øvrigt belyses i citatet. Begge dele er markeret med tre prikker i citatet.

Gyldighed

På baggrund af ovenstående må det stå klart, at der selvfølgelig ikke er tale om nogen repræsentativ udvælgelse, hverken af indsatte eller af partnere og børn til interview. Den empiriske gyldighed er således begrænset til erfaringerne hos de familier (indsatte, partnere og børn), der har deltaget i undersøgelsen, eventuelt andre familier der opfylder kriterierne for at deltage i undersøgelsen.

Undersøgelsens værdi ligger i den analytiske gyldighed, knyttet til kvaliteten af interviewene og til den efterfølgende analyse. I bedste fald vil der være tale om et selvstændigt analyseresultat, som bidrager til en øget erkendelse af de undersøgte problemer, herunder tilvejebringer oplysninger, som kan danne grundlag for videre initiativer med henblik på at sikre familierne og deres børn en mere relevant og målrettet støtte (jævnfør formålsbeskrivelsen).

De deltagende børn og voksne

I alt 24 indsatte (3 kvinder og 21 mænd), 9 nuværende eller tidligere partnere/ægtefæller (alle kvinder), 7 børn og 2 bedstemødre

er blevet interviewet til undersøgelsen. I alt interview med 42 personer fra 24 forskellige familier.

Interviewene med bedstemødrene indgår i undersøgelsen som baggrundsinformation og vil ikke komme til at indgå selvstændigt i analysen.

Interviewede indsatte

24 indsatte (3 kvinder og 21 mænd) deltog i undersøgelsen. 2 af de interviewede indsatte kvinder havde deres yngste barn med i fængslet. Ingen af de indsatte mænd havde børn med i fængslet. En mand havde dog fået tilbudt at have et af sine børn med i fængslet (blandt andet for at aflaste partneren, der var alene med tre små børn), men havde afslået tilbuddet.

6 indsatte (alle mænd) havde en anden etnisk baggrund end dansk. Alle havde boet i Danmark i længere tid, og alle interview foregik på dansk. To af de indsatte med anden etnisk baggrund end dansk var ikke danske statsborgere, og de ville begge blive udvist af landet efter endt afsoning (noget der naturligvis i høj grad prægede interviewene).

8 indsatte oplyste, at de havde haft arbejde, dengang de blev arresteret. 3 havde levet af arbejdsløshedsdagpenge. De øvrige 13 havde levet af bistandshjælp.

De indsatte var i alderen 21-51 år, heraf var der 7, der var 40 år eller ældre. 5 af de indsatte (1 kvinde og 4 mænd) oplyste, at de var narkomaner.

Interviewede partnere

9 partnere blev interviewet. Fire af de indsatte (de tre kvinder og én mand) havde ikke nogen partner. Fem indsatte oplyste ved interviewets start, at de ønskede at være anonyme, og det var derfor ikke muligt at bede partneren om at være med i undersøgelsen.

De øvrige 15 indsatte havde en partner eller havde haft en, da de blev arresteret. I nogle tilfælde var parforholdet blevet opløst i forbindelse med arrestation eller dom, men der var stadigvæk kontakt om børnene, ligesom der var regelmæssigt samvær mellem far og barn. Der var således 15 indsatte, hvor det var relevant (i og med at fokus var på børnene) at interviewe den nuværende eller tidligere partner.

To partnere var aktuelt i en situation, hvor det ikke forekom rimeligt at bede om et interview (en stod umiddelbart for at skulle føde, og en var netop selv blevet arresteret). To partnere havde afbrudt kontakten med den indsatte (umiddelbart før interviewet), og den interviewede indsatte ønskede derfor ikke, at de blev kontaktet med henblik på interview.

Det betyder, at 11 partnere blev bedt om at være med i undersøgelsen. To afslog med den begrundelse, at de *“havde lidt nok og ikke følte trang til at rippe op i noget”*, mens de øvrige 9 adspurgte sagde ja til at deltage i undersøgelsen. En af de interviewede partnere afsonede selv en dom, da interviewet fandt sted.

4 af de interviewede partnere havde en anden etnisk baggrund end dansk. Alle på nær en havde levet længe i Danmark. For den partner, der ikke havde boet her så længe, foregik interviewet på engelsk, for de øvrige på dansk. En havde arbejde, en levede af arbejdsløshedsdagpenge og to modtog bistandshjælp.

Blandt de 5 interviewede partnere med dansk baggrund var der 4, der havde arbejde (tre havde en uddannelse), og en der levede af bistandshjælp.

Interviewede børn

7 børn blev interviewet. De 24 interviewede indsatte havde efter det oplyste i interviewene¹³⁾ tilsammen 63 børn (kvinderne havde

13) Da undersøgelsen spørger til børn, som den indsatte har levet sammen med eller har haft samvær med, kan man ikke udelukke, at nogle af de interviewede mænd kan være far til endnu nogle børn, som de ikke har

tilsammen 9 børn, mændene havde tilsammen 54 børn). 17 af børnene var 18 år eller ældre, 46 børn var under 18 år. En ventede at blive far til endnu et barn i løbet af et par uger. De interviewede indsatte havde således i gennemsnit $2\frac{1}{2}$ børn hver.

13 af de indsatte havde alle deres børn med den samme partner. De øvrige havde børn med to eller flere partnere. De ældste af de interviewede indsatte mænd havde i flere tilfælde både voksne børn (fra tidligere forhold) og små børn (med den nuværende partner). I interviewet er det den aktuelle familie, de selv refererer til som værende af interesse for undersøgelsen.

Det var langt fra alle børn, der blev bedt om at være med i undersøgelsen. 12 børn var børn af de 5 indsatte, som ønskede at være anonyme, de kunne derfor ikke interviewes ($63-12=51$).

6 børn levede i de forhold, hvor moderen netop havde afbrudt kontakten med den indsatte far. De kunne derfor heller ikke interviewes ($51-6=45$).

For 15 børns vedkommende vurderede den interviewede indsatte, at kontakten mellem den indsatte og barnet var så sparsom, at et interview ville være uaktuelt (gælder for en del af de nu voksne børn, i andre tilfælde har partneren afbrudt kontakten). Disse børn blev derfor heller ikke kontaktet ($45-15=30$).

12 børn var anbragt uden for hjemmet: Syv børn hvor mor var alene med børnene, to børn hvor far var alene med børnene, da han blev arresteret (en far har senere fundet en partner), og tre børn hvor begge forældre var i fængsel. De 11 af de anbragte børn var under 15 år og skulle derfor ifølge undersøgelsens udgangspunkt ikke spørges. Det sidste barn var gammelt nok til at blive spurgt, men afslog at deltage i undersøgelsen ($30-12=18$).

2 børn boede hos en mor, der afslog at være med i undersøgelsen. Børnene blev derfor ikke spurgt ($18-2=16$).

(og måske heller ikke har haft) kontakt med.

Hermed er der 16 børn tilbage, som eventuelt kunne indgå i undersøgelsen. Otte børn var så små, at de ikke kunne komme i betragtning til et interview (heraf to børn, der var med deres mor i fængsel). Og et barn var ikke hjemme, da jeg kom for at interviewe (16-8-1=7).

De 7 resterende børn deltog i undersøgelsen. Børnene var 8, 9, 10, 11, 14, 17 og 22 år på interviewtidspunktet. Børnene kom fra 5 forskellige familier.

Kommentar til antal interviewede partnere og børn

11 partnere blev bedt om at deltage i undersøgelsen, 9 sagde ja. De interviewede partnere og børn er selekterede ud fra, om den indsatte har kontakt med partneren og/eller barnet. En del indsatte havde ingen partner, og nogle havde mistet kontakten.

Når det drejer sig om opnåede interview med børnene, er materialet endnu mere spinkelt. Når man ser bort fra de børn, der er så små, at det ikke vil være relevant at kontakte dem (19 børn), og de børn, hvor den indsatte har ønsket at være anonym (12 børn), så er der 32 børn tilbage. Kun 7 af disse bliver interviewet. 7 interview er et spinkelt grundlag, og resultaterne må ses i dette lys.

Tre grupper interviewet

De interviewede personer var fordelt i tre forskellige grupper:

Gruppe a) Forældre med børn under 5 år: Her er der interviewet 14 indsatte og 4 partnere. De indsatte, der både har voksne børn (med en tidligere partner) og små børn (med en ny partner), er talt med i denne gruppe, da de alle har oplyst, at det er den nye familie, som vil være relevant for undersøgelsen. 2 af de interviewede indsatte kvinder er i denne gruppe. De har begge et barn med i fængslet.

Gruppe b) Forældre med børn i alderen 8-18 år: Her er der interviewet 10 indsatte og 5 partnere. Fem af de indsatte og fire af partnerne har også små børn, men i analysen indgår de primært

med informationer baseret på de større/store børn. 1 af de interviewede indsatte er kvinde, de øvrige er mænd.

Gruppe c) Børn på 8 år eller mere: Her er der interviewet 7 børn i alderen 8 til 22 år. Børnene kommer fra fem af de familier, hvor forældrene er interviewet i gruppe b. Der er 5 piger og 2 drenge.

I analysen vil henholdsvis problemer og erfaringer med hjælp blive belyst med udgangspunkt i disse tre grupper med hovedvægten lagt på den af de tre grupper, hvor problemet/erfaringen i særlig grad findes.

Kriminalitetens art og dommens længde

Næsten halvdelen af de interviewede indsatte er dømt for narkotikaforbrydelser, en fjerdedel for drab eller voldsforbrydelser og resten for ejendomsforbrydelser (inkluderer indbrudstyveri, røveri, bedrageri, dokumentfalsk og underslæb).

Dommen varierer fra 6 måneder til 14 års ubetinget fængselsstraf. To tredjedele af de interviewede har en ubetinget dom på 3 år eller mere. Af kriminalstatistikken (Danmarks Statistik, 1998) fremgår det, at den gennemsnitlige strafflængde for ubetinget fængselsstraf var 6 måneder. De interviewede indsatte adskiller sig således fra alle indsatte ved, at der er tale om meget lange straffe og dermed også om alvorligere kriminalitet. Undersøgelsens interviewede er således et meget selekteret udsnit af samtlige indsatte.

Det var varierende, hvor længe det var siden, dommen blev afsagt. For indsatte med korte domme var dommen selvsagt faldet inden for de(t) seneste år, for de indsatte med meget lange domme (4 havde domme på 10 år eller mere) kunne det være adskillige år siden, der var faldet dom, og afsoningen var påbegyndt. Dette betyder, at det kan være forskelligt, hvordan interviewet former sig. Indsatte med korte domme vil fortælle relativt mere om arrestation og eventuel varetægtsfængsling, mens informationerne om disse forhold er mere sparsomme for indsatte med lange domme.

Fx mangler der grundige informationer om eventuel varetægtsfængsling og isolationsfængsling for indsatte med lange domme.

Varetægtsfængsling og isolationsfængsling

Flertallet af de indsatte har været varetægtsfængslede, og noget under halvdelen oplyser, at de har været isolationsfængslede. Både den varetægtsfængsling og en isolationsfængsling har stor betydning for muligheden for kontakt mellem den indsatte og hans¹⁴⁾ børn.

Kun to af de indsatte oplyste, at de ikke havde været varetægtsfængslet. De øvrige oplyste, at de havde været varetægtsfængslet fra 14 dage til 24 måneder inden domsafsigelsen. Gennemsnittet var godt 6 måneders varetægtsfængsling for de indsatte, der oplyste om dette. 9 af de interviewede oplyste, at de havde været anbragt i isolation. 2 i 14 dage, 1 i en måned og 6 i mere end 1 måned, heraf 4 i ½ år eller mere. Den længste isolationsperiode var et år.

De meget lange varetægtsfængslinger var ofte begrundet i, at dommen i 1. instans blev anket til landsretten eller til højesteret. To indsatte blev løsladt efter en kort varetægtsfængsling og var således på fri fod indtil afsoningen. De øvrige påbegyndte afsoningen i umiddelbar forlængelse af domsafsigelsen (eventuelt efter at den var appelleret til landsret eller højesteret).

For de fleste børn var der således tale om, at adskillelsen startede med varetægtsfængslingen og uden afbrydelse fortsatte med afsoningen.

Hvem har været med i undersøgelsen?

De interviewede indsatte er som nævnt et selekteret udsnit af samtlige indsatte, først og fremmest udtrykt ved at der er tale om meget lange, ubetingede fængselsdomme. Andre spørgsmål der kan karakterisere de interviewede, er spørgsmål om social bag-

14) Da de fleste interviewede indsatte er mænd, vil jeg bruge "han" og "far", når jeg omtaler den/de indsatte i tredje person, hvis der ikke er tale om, at der i teksten refereres til en bestemt indsat.

grund og eventuel kriminalitetskarriere. Disse spørgsmål har haft en underordnet plads i interviewet. Det var spørgsmål med relation til børnene, der var i fokus, og som derfor skulle optage mest af den tid, der var til rådighed for interviewet. Alligevel er der dog tilstrækkeligt mange oplysninger til, at man kan konstatere, at sammenholdes de foreliggende informationer med karakteristiken af de indsattes baggrund, som den er karakteriseret af Kyvs-gaard (1989), er de interviewede betragtet som gruppe lidt ældre, lidt bedre integreret i samfundet før arrestation og domfældelse (arbejde og økonomi), har lidt mere stabile parforhold, har i lidt højere grad levet sammen med deres børn før arrestationen og er lidt oftere førstegangsdømte. Disse forhold gælder også for de interviewede med anden etnisk baggrund end dansk. Der er desuden ikke ret mange af de interviewede, der er narkomaner.

Dog skal det bemærkes, at der som nævnt tidligere (Kyvsgaard, 1998b) kun er skønsmæssigt ca. 10% af de indsatte, der har børn, som de bor sammen med. Af samme undersøgelse fremgår det, at indsatte, der bor sammen med deres børn, har bedre sociale forhold end de øvrige indsatte, på samme måde som de 24 interviewede indsatte har. Så når det drejer sig om indsatte, der har kontakt med deres børn, adskiller den interviewede gruppe sig formentlig primært ved, at der for mere end halvdelen af de interviewede er tale om lange domme på 3 år eller mere.

Problemkarakteristik

Målet i dette kapitel er at give en karakteristik af de problemer, de interviewede indsatte, partnere og børn har fortalt om. Karakteristikken vil ligge tæt op ad, hvad de interviewede selv formidlede i interviewet. Det betyder, at de problemer, der blev beskrevet i interviewene, vil blive taget for pålydende værdi. Hvis en eller flere af de interviewede har oplevet et givent forhold som et problem, så vil det oplevede problem blive formidlet.

For de fleste af de interviewede indsatte er arrestationen kommet uventet. Det samme gælder i høj grad for familierne. Enkelte indsatte var klar over, at arrestationen var nært forestående og kunne dermed nå at forberede både sig selv og familien på, hvad der skulle ske. Tilsvarende var familierne bedre forberedt i de tilfælde, hvor den interviewede indsatte tidligere havde været fængslet. En tredjedel af de interviewede har tidligere afsonet en ubetinget frihedsstraf.

Flere af de interviewede børn har oplevet arrestationen eller en eftersøgning af den indsatte op til arrestationen.

Arrestation set fra børnehøjde

“Vores far var blevet arresteret om eftermiddagen... Da var min mor blevet syg, hun var besvimeret og kørt på hospitalet... Hun kom hjem og var så hos os om aftenen. Så kom politiet, de kom i flere biler med blåt lys. De skulle arrestere vores mor, og vi børn skulle i en anden bil og køres på børnehjem. Vi fik at vide, at de blev anholdt på grund af nogle stoffer. Det accepterede vi. Vi var små, dengang. Så kom vi på børnehjem... Næste dag spurgte de på børnehjemmet, om politiet havde fortalt, at vores forældre var anholdt. De sagde igen, at det var noget med stoffer. Den første uge vidste vi ikke, hvor vores forældre var. Der gik 1½ måned, før vi kunne mødes med vores mor og 2½ måned, før vi så vores far... Jeg syntes, det var vigtigt, at vi børn holdt sammen... Børnehjemmet var sådan, at man boede i grupper efter alder,

så vi boede ikke sammen, men vi var sammen om dagen... Jeg fortalte de små, at vores mor og far var rejst på ferie. Jeg vidste ikke, hvad jeg skulle sige, men jeg tænkte, at hvis jeg sagde, at de var rejst på ferie, så ville de små vide, at vores mor og far kom tilbage igen” (sammendrag fra interview med dreng “D”, der var 12 år ved arrestationen).

“Min far skulle hente mig fra fritidsordningen, så kom han ikke. Så ringede de til min mor, og hun sagde “send ham i en taxi”... Jeg kom så hjem, samtidigt med at politiet kom. Der kom fire fra kriminalpolitiet med udrykning, og så kom jeg også. Så sagde min mor, at hun ville gerne vide, hvorfor de kom. Så sagde de, at de havde fanget min far, og hvis hun sagde nej til, at de kunne komme ind, så ville de hente naboerne til vidner. Så fik de lov til at komme ind. Da mødte jeg hundene, og jeg har hundeskræk, “hvad er det?”, sagde jeg. Så måtte jeg ikke være hjemme, jeg skulle gå, sagde de. Så gik jeg ud og legede med min mors venindes pige... Men jeg har mange gange tænkt på, hvorfor de har hunde med” (sammendrag af interview med dreng “A”, der var knap 7 år, da hans far blev arresteret).

“Har mor fortalt dig om dengang, politiet kom?... Det var så frygteligt at blive stoppet ude i ens indkørsel. Vi kom kørende, så stod der en mand ved vejen, og så stod der en hund, og så var der fuldt af politibiler, og så blev vi stoppet. De spurgte, om det var os, der boede der... Og alle havde set det og spurgte, hvad det var... Jeg græd og spurgte min mor “er det noget med far”? Det var det. Og så gik de rundt og ledte efter ham... Jeg har altid troet, at når han gik i byen, så var det druk, ikke mere... Jeg sad og kunne ikke trække vejret. Min mor sad hos mig... Men jeg var alligevel glad, da han blev fængslet et par dage senere. Jeg var glad for det, for så vidste jeg, hvor han var. Jeg kunne skrive til ham og besøge ham... Indtil da var jeg bange for, at det skulle ske igen, at politiet kom. Og i lang tid var jeg bange, hver gang jeg så en politibil” (sammendrag af interview med pige “G”, der var 10 år, da hendes far blev arresteret).

De interviewede børn, der har overværet arrestationen af deres far, er meget alene med de følelser, arrestationen sætter i gang i dem.

De taler ikke om arrestationen, de skammer sig over, at der måske er nogen, der har set politiet komme, de strammer sig an og prøver at klare tingene. Selvom mor er der, er det langt fra sikkert, at hun har ret meget overskud. Mor er selv så chokeret, at det kan være svært at være til stede for barnet.

Ikke alle børn overværer arrestationen, men alle børn oplever adskillelsen og en anderledes adfærd hos forældrene. De små børn får at vide, at far/mor er på ferie eller forretningsrejse, når forælderen arresteres. Først senere – i forbindelse med en langvarig varetægtsfængsling eller i forbindelse med dommen – får de at vide, at det bliver en meget lang ferie, eller at far/mor skal i fængsel.

Om børnene accepterer forklaringen om ferie er et åbent spørgsmål. "E", der var 7 år, da hun fik forklaret, at far pludseligt var taget på ferie, siger: *"Jeg vidste ikke, hvor han var, men jeg vidste godt, at han ikke var taget på ferie. For han var aldrig før rejst uden at have sagt farvel til mig"*.

Hvis barnet ikke selv oplever arrestationen, men i stedet for får en forklaring om, at far er på rejse/på ferie/pludselig har fået nyt arbejde, så vil barnet (medmindre det er et spædbarn) sandsynligvis ane, at forklaringen ikke er helt rigtig. Der er et eller andet, der ikke stemmer. For som "E" siger, forældre, der rejser på ferie, plejer at sige farvel, ligesom forældre, der er på rejse eller har arbejde et andet sted i landet, plejer at ringe hjem for at høre, hvordan det går eller for at sige "godnat". De forklaringer, børnene får, svarer ikke til deres øvrige erfaringer.

Anbragte børn

Børn, der bliver anbragt uden for hjemmet i forbindelse med arrestationen, eller som allerede er anbragt uden for hjemmet, før arrestation finder sted, er mest alene. De kan få meddelt, at forælderen/forældrene er arresterede, og hvad der er grunden. Derefter handles der (ifølge de interviewede børn og voksne), som om den arresterede forælder er ophørt med at eksistere. For børnene betyder det, at de befinder sig i et tomrum.

“Jeg bad om at få lov til at ringe til min onkel. Det kunne jeg ikke. Efter et par dage fandt han ud af, hvor vi var og kom for at besøge os. Det måtte han ikke, men han afleverede så noget slik for at muntre os lidt op. Men efter en uge fik vi lov til at få besøg af ham” (fra interview med “D”, der var 12 år ved arrestationen).

“Jeg var flyttet på værelse (betalt af socialforvaltningen), da jeg var 15. Jeg havde da boet hos min far sammen med min halv-lillesøster i nogle år. Men jeg syntes, der var for meget ballade derhjemme, det gik ikke så godt... Det skete et par måneder efter, hvor han (far) ringede og sagde (hvad han havde gjort, og at han ville gå til politiet)... Han ringede egentlig for at spørge, om jeg kunne have min halv-lillesøster hos mig... Jeg troede ikke rigtigt på det, for der havde også været fest... Jeg troede egentlig først på det næste dag, da jeg læste det i avisen. Det stod med store bogstaver... Folk sagde “Har du set avisen?” De var mest nysgerrige for at høre, hvor meget jeg havde fået at vide, men jeg vidste kun det, min far havde sagt i telefonen... Men jeg hørte ikke andet om det... Sammen med min søster forsøgte jeg at få kontakt med min halv-lillesøster. Hun var kommet på børnehjem. Vi besøgte hende der, og vi besøgte hende også en gang, efter hun var kommet i plejefamilie. Men så var det, som om vi ikke var velkomne der, så jeg så hende ikke i fire år, nu har jeg så mødt hende igen. Dengang var vi meget nært knyttet til hinanden, det var jo meget mig, der passede hende... (sammendrag af interview med “G”).

Det er bemærkelsesværdigt, at G ikke bliver kontaktet af nogen, hverken fra socialforvaltningen eller fra andre offentlige instanser. Ligesom det er bemærkelsesværdigt, at hun kun har sit eget og sin søsters initiativ, når det gælder om at bevare kontakten til den yngre halvsøster, hun har været så knyttet til. Det er også bemærkelsesværdigt, at sagen bliver omtalt med navns nævnelse i avisen, uden at der af den grund er nogen ansvarlige voksne omkring hende, der tager initiativ til en samtale.

De interviewede indsatte forældre ved ikke, hvad der er blevet sagt til de anbragte børn. De føler heller ikke, de har haft nogen ind-

flydelse på det. De oplever, at der handles, som om de har tabt retten til at være forældre i forbindelse med arrestationen.

Arrestation set i voksenhøjde

For de voksne bliver arrestationen en demarkationslinje mellem et liv, der nu er definitivt fortid, og en ukendt fremtid. En tredjedel har prøvet at være arresteret før og har muligvis på den måde nogle erfaringer, de kan have gavn af. For de andre er det første gang.

“De (politiet) kom en formiddag. Jeg havde netop kørt mit barn i dagpleje. Alt blev ransaget, og efter et par timer blev jeg kørt til forhør på politistationen. Jeg plejede at hente mit barn kl. 16. i dagplejen, og da klokken nærmede sig kl. 16, sagde jeg, at jeg måtte gå. Og da kunne jeg se på deres ansigter, at det kunne ikke lade sig gøre. Det var først da, jeg forstod, at jeg var anholdt, og at jeg ikke bare kunne gå... Jeg ringede til min kone fra politistationen, så hun kunne hente vores barn. Hun kom så op på politistationen for at høre, hvad det var. Jeg så dem, og det var næsten helt ubærligt. Jeg forsøgte at berolige min kone, jeg troede jo stadigvæk, at det bare var et forhør, og så var det færdigt... Senere på aftenen blev jeg kørt til Vestre Fængsel og kom i isolationsfængsel. Jeg havde aldrig før været sådan et sted. Jeg blev kropsvisiteret og kom i en celle, der lugtede af pis. Det var et totalt mareridt, som jeg stadigvæk kan genopleve. Det var frygteligt. Jeg troede, jeg var kommet tilbage til middelalderen”.

Følelsen af uvirkelighed og uvisheden er centrale elementer i beskrivelserne fra de indsatte. I den situation er det formentlig de personlige ressourcer, der er afgørende for reaktionen. Nogle indsatte reagerer med, hvad der lyder som en kriselignende reaktion. De kan tabe virkelighedsfornemmelsen og beskytte sig ved at trække sig helt ind i sig selv. En reaktion, der fremmes af, at man som varetægtsfængslet (og specielt isolationsfængslet) næsten ikke har nogen af sine sædvanlige handlemuligheder til rådighed. Man kan ikke bevæge sig frit, ringe, tale med nogen eller skrive, uden det er efter aftale eller under kontrol. Man kan ikke forandre sin situation ved selv at handle, kun handle gennem andre, hvis de vil og kan lade en gøre det.

For partnerne er det også en svær situation. De kan som den indsatte reagere med *“dette er ikke sandt, det er ikke mig, det sker for, det er en drøm”*, og de kan i en periode forsvinde ind i følelser af uvirkelighed. Men de kan ikke blive der. I og med barnet er der, og i og med der er en lang række praktiske problemer, de pludseligt skal forholde sig til, er de stillet over for et handlingsimperativ. For nogle af partnerne har det været en meget barsk oplevelse. Flere af de interviewede havde indrettet sig i meget traditionelle parforhold, hvor det var manden, der var den handlende og udførende kraft. En kvinde havde end ikke kort til familiens bankkonto. Da manden blev arresteret, var hun derfor nødt til at låne penge hos venner og familie for overhovedet at få mad på bordet.

Partnernes uvirkelighedsfølelse forstærkes af, at de ikke oplever, at de får ordentlig information om, hvad der sker.

“Jeg var der, da han blev anholdt. Der kom to kriminalbetjente og sagde, at han var anholdt. Jeg spurgte, hvornår jeg fik ham at se igen, og de sagde: “i eftermiddag”. Senere ringede han og sagde, at han havde fået et værelse i Vestre og skulle i retten næste dag... Han blev isolationsfængslet. Jeg ringede en gang til hans advokat for at få noget at vide, men ellers hørte jeg ikke noget”.

Skal man opsummere de voksnes erfaringerne fra arrestationen, er nøgleordene brud, ophør, forandring. For den arresterede er der desuden tale om en påtvunget *handlelammelse* både i relation til familien og på andre områder. For partneren derimod er der tale om et påtvunget *handlekrav* i forhold til en række praktiske problemer. Et handlekrav, der for hende kan være lige så skræmmende, som handlelammelsen er for ham.

Sammenfatning om problemer ved arrestationen

For at forstå, hvad der sker i børnehøjde, når mor/far arresteres, kan man tænke på et forløb beskrevet ved, at barnet ser, oplever, får meddelt fakta i forbindelse med arrestationen eller får forklaret, at der er sket noget andet, som medfører, at far er væk. Derefter er der alt for tit tavshed.

Den arresterede og arrestationen bliver til noget, som barnet ikke rigtigt kan tale om. For små børn bliver det dermed også noget, som det kan være svært at gøre sig tanker og klare forestillinger om. Barnet er overladt til sin fantasi om, hvad der kan være sket, ligesom det kun har sin egen begrænsede viden til at fylde de informationsmæssige huller.

Ses forløbet omkring arrestationen – og de forklaringer børnene får – i relation til det tidligere beskrevne om tilknytningsteorier (se afsnittet om tidligere forskning), er det åbenbart, at tabet af forælderen i forbindelse med arrestationen kan være traumatisk for nogle børn. Den traumatiske oplevelse vil være bestemt dels af omstændighederne, dels af barnets livsforhold i øvrigt.

De børn, der overværer arrestationen og specielt de børn, der bliver anbragt i forbindelse med arrestationen (enten fordi begge forældre arresteres, eller fordi den arresterede forælder er alene), har helt akut den sværeste oplevelse. Men også de øvrige børn er i en svær situation præget af tanker om, hvad der mon kan være sket, og om den forsvundne forælder mon bliver væk eller kommer tilbage. De interviewede børn illustrerer vanskelighederne med udtalelser om, hvor dejligt det var at se den arresterede forælder i arresten *“for så vidste man jo, at han var i live”*.

Forældrene har svært ved at hjælpe deres børn. De er selv chokerede over, hvad der er sket. De ved heller ikke, hvad der skal ske, og hvad de skal/ikke skal eller kan/ikke kan gøre i den nye situation. Alt for ofte bliver det derfor sådan, at man koncentrerer sig om det nære og om at komme igennem den akutte situation. Der er i denne situation meget få ressourcer til også at tackle børnenes eventuelle krise.

Set i denne sammenhæng burde de anbragte børn være i en position, hvor de havde mulighed for at få en bedre hjælp. De er omgivet af voksne, der ikke selv har deres personlige liv eller følelser involveret i arrestationen eller den/de arresterede. Det er derfor tankevækkende, at heller ikke de anbragte børn tilsyneladende får

den hjælp og opmærksomhed, de har brug for. Tværtimod tyder det på, at deres angst for, hvad der eventuelt kan være sket for forældrene/forælderen, bliver forstærket af, at omgivelserne reagerer som om de/den arresterede forældre/forælder ikke eksisterer.

Varetægtsfængsling/isolationsfængsling

For de voksne er arrestationen det første punkt i en række begivenheder, hvor det virkelig svære først kommer bagefter i forbindelse med varetægtsfængsling og eventuelt isolation.

De fleste af de interviewede har været varetægtsfængslede, og mange har været i isolation i en periode i forbindelse med varetægtsfængslingen.

Isolationsfængsling

Det mest belastende er isolationsfængslingen. Reaktionen på isolationen varierede. Nogle af de indsatte, der havde været i isolation, og nogle af de partnere, der havde været fængslet i isolation, ønskede ikke at tale om det, andre talte meget om det og var på interviewtidspunktet fortsat stærkt berørt af deres oplevelser. Reaktionen afhæng både af, hvor lang tid det var siden, de havde været isolationsfængslede, og af hvor lang tid isolationsfængslingen havde varet.

I den ene ende af spektret var der en ung mand, der havde været isolationsfængslet i 7 måneder. Han forklarede den lange isolationsfængsling med, at sagen havde været anket.

“Jeg sad i isolation i 7 måneder. Man kan se fjernsyn, så det er ikke så slemt”.

Han var dog undtagelsen. De fleste havde oplevet det som en voldsom belastning, og enkelte havde følt sig forfulgt.

“Jeg sad i 7 måneder i isolation og så først mine børn efter 6 måneder. De første 4 måneder havde jeg besøgsforbud... Jeg synes, det var urimeligt. Jeg har det meget dårligt over det”.

Den mest belastede var en af de partnere, der blev arresteret og isolationsfængslet i forbindelse med, at hendes mand blev arresteret.

“De kom med politibiler og tog mig med i fængsel. Jeg kan ikke slippe det. Jeg fik håndjern på. Jeg måtte ikke se min mand, der gik to måneder, inden jeg så ham... Om børnene fik jeg at vide, at de var på institution. De sagde, de kunne beholde mig lige så længe, det skulle være. Jeg var isolationsfængslet i en måned, derefter sad jeg endnu en måned, hvor jeg kunne få besøg, bare ikke af min mand... Så fik jeg at vide, at jeg var fri, og at børnene også ville komme hjem. Samme dag kom jeg ud. Min bror hentede mig, vi skulle ikke være alene, så han tog mig med hjem, hvor børnene også var... Den yngste, som da var 2 år, ville ikke have noget med mig at gøre. På to måneder havde han glemt mig. Det føltes meget koldt. Han ville ikke komme til mig. Gik til de andre, når han skulle tisse eller spise. Der gik en uge, hvor han ikke ville have med mig at gøre, og først efter 1-2 måneder ville han have kontakt med mig... Da vi kom hjem, lignede det hele jeg ved ikke hvad. Her havde ikke været nogen, siden jeg blev anholdt, lejligheden havde været låst af og politiet havde taget nøglen. Blomsterne var gået ud, og her var meget rodet, de havde jo ransaget det hele... Jeg brød sammen. Jeg kunne ikke magte noget. I ½ år tror jeg kun, jeg sad og græd. Til sidst sagde mine børn, at nu gik det ikke mere, nu måtte jeg gøre noget... Men jeg kommer stadigvæk let til at græde”.

Et billede af en situation, hvor både mor og barn er blevet svigtet. Moderen har reageret med en krisereaktion, der på interviewtidspunktet stadigvæk er ubearbejdet. Det psykologiske budskab er, at den isolationsfængslede risikerer at miste sit selv og forsvinde ind i en ikke-eksistens. For børnene betyder det, at kontakten med forældrene er svær, og at muligheden for at få omsorg fra forældrene er stærkt begrænset. I den situation reagerer små børn som den omtalte 2-årige med at afvise forælderen.

Tre partnere/ægtefæller blev arresteret i forbindelse med arrestationen af deres mand. De to blev isolationsfængslede i mere end

en måned. Begge havde mindreårige børn, som de ikke havde kontakt med. Ingen af partnerne blev tiltalt.

Problemer under varetægts- og isolationsfængsling

Nogle af de interviewede var isolationsfængslede helt frem til domsafsigelsen, andre fik ophævet isolationsfængslingen efter en periode, hvorefter de var varetægtsfængslede uden at være i isolation. Andre var kun varetægtsfængslede (enkelte i så kort tid som 2 uger), og to var slet ikke varetægtsfængslede.

For de kortvarigt varetægtsfængslede og for de indsatte, der ikke var varetægtsfængslede er der derfor ikke særlig meget at skrive om, når det handler om problemer, der er særligt knyttet til denne periode. De små børn "fik deres far hjem fra ferie", og mor og far havde mulighed for at få et familieliv frem til domsafsigelsen, selvom det selvfølgelig heller ikke var uden problemer.

For de indsatte, der var varetægts- og eller isolationsfængslede i længere tid, var situationen en anden. Begrænsninger i antal besøg, i adgang til telefon, samt eventuel brevkontrol og overvågede besøg, satte snævre rammer for mulighederne for kontakt.

For indsatte med små børn, var det især den begrænsede telefonadgang, der var en belastning. Det ville have taget meget af presset for børnene, hvis det havde været muligt at ringe hjem hver dag for at sige "godnat", lød argumentet. For indsatte med større børn, var det svært at fordele et begrænset antal besøg. Skulle børnene komme hver gang? Var der ting, det var bedre at drøfte med partneren alene? Eller var der andre, det ville være vigtigt at få besøg af?

De indsatte talte meget om de problemer, det gav dem, ikke at kunne tage vare på familien. Et hyppigt nævnt problem var ikke at kunne tage sig af de økonomiske problemer. Men også det forhold, at den indsatte ikke kunne være med til at tage sig af det praktiske omkring børnene, blev nævnt som et problem – især i de familier, hvor der var flere små børn.

Det lyder måske idylliserende at sige, at bekymringer for familien fylder meget i den periode, men det er alligevel min opfattelse, at det er sådan. Selvfølgelig er der mange andre bekymringer, fx om hvordan sagen går, om at tilpasse sig hverdagen i en arrest og om fremtiden. Men det er alt sammen noget, som ingen vil kunne påvirke lige nu. Mens det, der sker i familien, faktisk er noget, som den indsatte ville være i stand til at påvirke, hvis det ikke lige præcis var, fordi han sad inde. Derfor kommer de problemer til at fylde meget. Denne reaktion er også beskrevet af Anette Storgaard (1998, s. 165-166) i en analyse, hvor to indsatte kvinder beskriver deres liv i og uden for fængslet.

De interviewede partnere bekræfter, at de økonomiske problemer i familierne er massive. Man mister fra dag til dag den ene (og i de fleste tilfælde største) indtægt. Det betyder, at familien må flytte til en billigere bolig, forbruget må indskrænkes og partneren må søge ekstra arbejde. De fleste partnere er nødt til at gå på socialforvaltningen for at få hjælp, både til husleje og til det daglige forbrug.

I det hele taget fylder de praktiske og økonomiske problemer meget i interviewene med partnerne. De bliver funktionelt enlige mødre fra den ene dag til den anden, og det giver en række konkrete problemer, som de færreste har tænkt på, før de er der.

“Et af de store problemer var, når hunden skulle luftes. Vores datter reagerede med at blive angst hver gang, jeg gik fra hende. Hun ville ikke være alene. Det gav problemer, når jeg skulle lufte hunden om aftenen. Jeg synes ikke, jeg kunne vække hende og tage hende med ud og lufte hund, før jeg selv skulle sove, og hun ville ikke sove, hvis hun vidste, at jeg ville gå ud og lufte hund... Jeg ville ikke afskaffe hunden, for hendes problem var jo netop, at hun var bange for at miste... Vi har nu løst problemet ved, at jeg har en telefon i lommen, når jeg lufter hund om aftenen, så kan hun ringe, hvis der er noget” (uddrag af interview med mor til små børn).

“Jeg var gravid med tvillinger, da min mand blev arresteret... Jeg fødte for tidligt, og børnene kom i respirator og kom så senere hjem. Det var svært at passe børnene, de skulle have mad hver fjerde time... Vi havde et barn mere, på 1 år, så jeg var alene med tre små børn. Det var næsten ikke til at magte. Hvis et barn var sygt, kunne jeg ikke aflevere de andre i vuggestuen... Ellers måtte jeg give de to små en flaske og styrte af sted i vuggestue med den store, mens de lå med deres flasker... Jeg måtte også have de to små med på indkøb... Jeg vidste heller ikke, hvad jeg skulle gøre, hvis jeg skulle til læge med en af dem, jeg prøvede altid at bruge lægevagten, så lægen kunne komme her, men det var ikke altid, de ville komme... Jeg synes, jeg har tre sunde børn i dag, når jeg tænker tilbage på det, så forstår jeg ikke, hvordan jeg overlevede. Hvis ikke min ældste var flyttet ind her og havde hjulpet mig, ved jeg ikke, hvordan det ville være gået. (uddrag fra interview med mor til både små og store børn).

Desuden kunne det være svært at komme på besøg i arresten. Både rent praktisk og følelsesmæssigt. Hvis arresten lå i en anden by, og hvis man, som den ovenfor citerede mor havde flere små børn, der enten skulle passes af andre eller med til besøget, var det ikke noget, der bare lige kunne arrangeres. Følelsesmæssigt lå det sværeste i, at det ikke var muligt at få svar på de spørgsmål, man allerhelst ville stille, nemlig: “Har du gjort det?” og “Hvorfor gjorde du det?”, da de indsatte under varetægtsfængslingen ikke må tale med besøgende om deres sag.

De beskrevne problemer blev ikke afsluttet, efter at varetægtsfængslingen var overstået, men de fleste fandt en eller anden brugbar løsning. Set i denne sammenhæng kan varetægtsfængslingen derfor betragtes som en overgangsperiode, hvor partneren begynder at orientere sig mod en tilværelse med flere konkrete praktiske problemer og et langt større ansvarsområde, end hun har været vant til.

Børnene under varetægts- og isolationsfængsling

Alle de interviewede børn har besøgt deres far, mens han var varetægtsfængslet. De lægger vægt på, at selvom det ikke var så rart at

komme i arresten, og selvom det var ubehageligt med overvågede besøg, så var det godt at besøge far.

“Det var ikke rart, at der kom en, som skulle kikke i alle mine ting... Vi havde altid frugt og kage med og det var rigtig hyggeligt” (fra interview med “G”).

“Jeg gråd og græd, da jeg så ham. Det sværeste var, at de ting, vi allerhelst ville vide noget om, dem kunne vi ikke spørge om” (fra interview med “D”).

“I starten havde jeg ikke lov til at se ham i arresten, men så fik han ordnet det. Der gik 1½ måned, hvor han så ringede og sagde, jeg kunne komme... Ellers havde han skrevet breve... Det var lidt underligt, fordi kriminalinspektøren var der også. Vi sagde “hej” og snakkede om vejret. Men jeg ville gerne vide, hvorfor han havde gjort det, og hvordan han havde det. Men det spurgte jeg ikke om, når den person sad der. Den største kontakt var gennem brevene, selvom vi ikke måtte skrive om sagen” (fra interview med “F”).

Besøgene i arresten har stor betydning for de interviewede børn. Det betyder meget, at de kan se deres far, at de kan se, han er i live, og at han ikke er syg. For de større børn betyder breve også meget, men ikke alle forældre kan skrive breve. *“Nej, jeg ringer. Jeg har aldrig været god til det der med at skrive”*, som en far forklarer. For de fleste af de interviewede er telefonen en bedre måde at få kontakt på, end det er at skrive, specielt når børnene er så små, at de ikke kan læse. Men under varetægtsfængslingen er telefonen ikke uden videre tilgængelig, man kan derfor ikke opbygge en regelmæssig kontakt via telefonen.

De anbragte børn (hvad enten de er anbragt før arrestationen eller i forbindelse med den) har det også på dette område sværere end de øvrige børn. Selvfølgelig kan der være anbragte børn, hvor kontakten med den nu arresterede forælder gennem en periode har været så spinkel, at den reelt har været afbrudt før arrestationen. Det gælder for nogle af de børn, hvor forælderen er narko-

man. Men for de øvrige børn har der været en tilknytning før arrestationen. Disse børn har ikke kunnet bevare kontakten med den arresterede forælder. I enkelte tilfælde har de besøgt deres far under varetægtsfængslingen (efter stort pres fra far, mor og/eller andre pårørende), men der har ikke fra de anbringende myndigheder eller fra anbringelsesstederne været taget initiativer til at bevare en kontakt. Heller ikke når der har været tale om børn, der først er blevet anbragt i forbindelse med arrestationen af deres forælder/forældre. Det almindelig indtryk fra interviewene er, at man fra den anbringende myndigheds side er endog særdeles tilbageholdende med at lade børnene se deres far/mor, mens han/hun er varetægtsfængslet.

Sammenfatning om problemer under varetægts- og isolationsfængsling

For de voksne er varetægtsfængslingen en periode præget af mange praktiske og økonomiske problemer. Den varetægtsfængslede har sin advokat, men har ellers en stærkt beskåret handlefrihed. Partneren står i en ny og til dels ukendt situation. De praktiske og økonomiske problemer kan virke overvældende. Hvis det er første gang, partneren arresteres, er det ligeledes overvældende pludselig at finde sig selv i en situation, hvor man ikke kender reglerne og ikke har nogen erfaringer, der umiddelbart er brugbare.

For børnene er det største problem i denne periode, at de mister den nære kontakt med den varetægtsfængslede forælder. Indtil de eventuelt får mulighed for at se den varetægtsfængslede forælder, har de ikke mulighed for at vide, om der er sket forælderen noget, og de kan derfor have nogle angstfyldte tanker om, at forælderen måske er syg eller død, siden de ikke kan få ham/hende at se.

Tiden mellem domsafsigelse og afsoning

De fleste af de interviewede var varetægtsfængslet frem til domsafsigelsen og påbegyndte afsoningen umiddelbart efter, at der var faldet dom. For mange startede afsoningen i den arrest, hvor de havde siddet varetægtsfængslet, hvorefter de kom i lukket fængsel og senere i åbent fængsel. For de indsatte betød påbegyndelsen af

afsoningen, at de fik sat punktum for en belastende periode. De fik lidt flere frihedsrettigheder (flere besøg, besøg uden overvågning og – for indsatte der kom til at afsone i åbent fængsel – fri adgang til telefon).

Ikke for at idyllisere at sidde i fængsel, men afgørelsen betød, at den indsatte fik en hverdag, der var mere regelmæssig, og hvor der var lidt klarere og bedre regler for, hvad man kunne få af rettigheder, og hvad der ville være uopnåeligt. Samtidig betød dommen, at der nu blev sat en dato for, hvornår fængselsopholdet fik en ende. Set i forhold til børnene betød det, at der nu i højere grad kunne lægges planer for kontakten. Den indsatte kunne derfor orientere sig mod den nære fremtid og se et mønster, som han/hun kunne følge, indtil afsoningen var afsluttet. I en vis forstand var dommen derfor en lettelse (selvom alle selvfølgelig ville have foretrukket en frifindelse).

For partnerne havde retsafgørelsen ikke samme funktion. Med dommen blev der sat endeligt punktum for håbet. Et håb, der på mange måder var knyttet til den midlertidighed, der prægede tilværelsen, mens varetægtsfængslingen stod på, selvom der selvfølgelig var tale om store variationer, afhængigt af om varetægtsfængslingen havde varet 1 eller 15 måneder.

Perioden under varetægtsfængslingen havde været præget af praktiske og økonomiske problemer, samt for en dels vedkommende også tanker om, hvad der skulle ske med parforholdet eller med samværet mellem den indsatte og børnene. Det sidste (parforholdet og samværet) var dog sat på vågeblus, mens varetægtsfængslingen stod på, i og med at kontakt og samvær på forhånd var helt fast defineret: 1-2 gange om ugen i 1-2 timer.

Med domsafsigelsen og afsoningens påbegyndelse blev disse ting ændrede. Både i åbent og lukket fængsel var der andre og friere rammer for besøg end i arresten. Partneren skulle derfor i langt højere grad melde ud med hensyn til, hvad hun ønskede i forbin-

delse med besøg, fx besøg både lørdag og søndag eller kun en af dagene?

Samtidigt blev det mere påtrængende, at hun skulle tage stilling til, hvor åben hun ønskede at være om dommen og afsoningen, ligesom hun skulle tage stilling til, hvor ofte børnene skulle besøge deres far, hvordan børnenes besøg i fængslet skulle forme sig, og hvordan børnene skulle informeres. Alt det, der havde kunnet skubbes lidt væk under varetægtsfængslingen, trængte sig nu på.

Åbenhed om dom og om afsoning

Problemet i forbindelse med åbenhed om dom og afsoning ligger i høj grad hos partneren, da det er hende, der i praksis skal tage initiativet og oplyse om, at hendes mand (eventuelt hendes børns far) afsoner en fængselsdom. Reaktionerne hos de interviewede partnere er forskellige.

Nogle af de interviewede partnere er helt åbne om, at deres mand sidder i fængsel. Kan folk ikke klare det, er det dem, der ikke kan klare det, der har et problem. Andre partnere har det betydeligt sværere med at træffe beslutning om åbenhed/ikke åbenhed.

De interviewede partnere har alle informeret familien, selvom det kan være et tema, man efter et stykke tid ikke mere taler om. Information af arbejdsgiveren er også en vigtig beslutning for flere. Måske det sværeste og det, der kræver de fleste overvejelser. De interviewede partnere, der havde arbejde, fortalte om refleksioner som: Vil det, at min mand/mine børns far sidder i fængsel betyde, at jeg bliver set på som en mindre værdifuld, eventuelt uønsket arbejdskraft? Tør jeg tage chancen og håbe, at hvis jeg ikke selv siger noget, så er der heller ikke andre, der reagerer? Eller skal jeg turde tage tingene op? De af de interviewede, der havde turdet tage tingene op, havde alle oplevet at få en positiv reaktion fra arbejdsgiveren og fra eventuelle arbejdskolleger, som også var blevet informeret. Det var ikke noget, de blev ved med at tale om, men det havde været en lettelse at få tingene sagt.

“Først isolerede jeg mig i 14 dage. Prøvede at være så lidt sammen med folk, som muligt. Så gik jeg til min leder. Han reagerede helt ordentligt på det. Der har ikke været nogen problemer” (partner).

Når det handler om at informere barnets pædagoger eller lærere, er holdningerne mere delte:

“Jeg mener, det er bedst at holde det hemmeligt. Mit barn skal ikke leve med den belastning” (fra interview med mor med små børn).

“Jeg har fortalt det i børnehaven. Jeg synes, det er bedst, de ved det, hvis nu der skulle være noget med hende” (fra interview med mor med små børn).

“Jeg er åben om det. Den første måned gik jeg slet ikke ud, men så tænkte jeg “jeg skal jo leve”. Jeg har kun fået reaktioner, der var i orden” (fra interview med mor med både små og store børn).

“Der var problemer i skolen. Min søn klarede det selv ved at tale med læreren, og efter det har der ikke været flere problemer. Jeg synes ikke, man skal holde det hemmeligt. Jeg har fortalt det i børnehaven, og min læge ved det også. Selvfølgelig skal de vide det, hvis der nu bliver problemer med børnene” (fra interview med mor med både små og store børn).

“Nej, jeg fortæller ikke noget af mig selv. Hvis nogen kommer og spørger, om det er rigtigt, siger jeg, at det er det. Men jeg har ikke fortalt om det i børnehaven” (fra interview med mor med små børn).

Omdrejningspunktet på dette område er i høj grad, hvad moderen mener, barnet er bedst tjent med. Det er en svær afgørelse og selvfølgelig noget, der også afhænger af, på hvilken måde moderen selv er i stand til at tackle det forhold, at hendes mand/børnenes far er i fængsel.

Hvad skal børnene vide?

Spørgsmålet om, hvad børnene skal have at vide, er også en svær afgørelse. Hver enkelt familie træffer sin egen afgørelse, selvom der langt fra altid er tale om, at den indsatte og barnets mor/far uden for fængslet er enige.

Tendenserne i forældrenes beslutninger kan beskrives ved følgende punkter:

- De indsatte synes, børnene skal vide, at far/mor er i fængsel, forældre uden for fængslet er mere tilbageholdende med at informere børnene.
- Større og store børn skal have at vide, at far/mor er i fængsel, mindre børn får andre forklaringer.
- Indsatte, der er dømt for narkokriminalitet synes ikke, børnene skal have at vide, hvad det er, forælderen er dømt for.

I nogle familier er forældrene enige om, at børnene skal have at vide, at far/mor er i fængsel. I andre er man ikke enige. Når der er uenighed, handler det om, at den indsatte i højere grad end den anden forælder ønsker, at børnene skal være informerede om, at den ene forælder (i denne undersøgelse omhandler situationen kun fængslede fædre) er i fængsel.

Der er to grunde til uenigheden. På et niveau kan man sige, at den indsatte er mest realistisk: For vil børnene ikke alligevel finde ud af det? Og hvis de finder ud af det, er det så ikke bedst, at forældrene selv fortæller dem det? På et andet (måske lidt dybere niveau) kan man tale om, at den indsatte forsøger at bevare en mere autentisk plads i barnets bevidsthed, når han ønsker, at barnet skal vide, at han er i fængsel. Han kan opleve, at hans autenticitet som far er på spil, hvis han skal lyve for barnet på et så centralt punkt, som hvor han er, og hvad det er for et sted.

Kan man være til stede for barnet som far i en eksistentiel betydning af ordet, hvis man ikke kan fortælle barnet, hvor man er? Og

kan man i en eller anden forstand "blive tilgivet" af sit barn, hvis man ikke kan fortælle, hvad det er, man skal have tilgivelse for?

Formuleret lidt mere jordnært er der indsatte, der beskriver, hvordan det kan være svært for dem at tale med børnene, når de skal hemmeligholde, at de er i fængsel. Fx en far, der har fortalt sin søn, at han har arbejde i Jylland og forklaret sønnen, at han af den grund kun kan komme hjem hver tredje weekend (nemlig når han har udgang fra fængslet), samtidig med at han forklarer, at han ikke bor sådan, at der er plads til, at familien kan komme på besøg. *"Men hvad skal jeg sige, når min søn siger, vi ikke behøver de penge, at han hellere vil have, at jeg er hjemme?"*

De interviewede større og store børn synes ligesom forældrene, at de selv skal have viden om fængslingen, og de kan i øvrigt ikke se, hvordan det skulle kunne holdes hemmeligt for dem. Samtidig mener de, det kan diskuteres, hvor små børnene skal være, for at de kan få at vide, at far/mor er i fængsel på en måde, så de kan forstå det.

Der er således enighed om, at børn under 2-3 år ikke får at vide, at mor/far er i fængsel. I praksis er børnene 7-8 år, før de får det at vide, selvom enkelte forældre har en anden indstilling:

"Jeg har været helt åben over for hende (barnet). Hun vidste ikke, at han (far) var isolationsfængslet, men da han kom i rigtigt fængsel, fik hun det at vide. Hun græd. Hun græd også, da jeg fortalte, at det betød, at far ikke skulle bo her" (fra interview med mor med små børn).

"Det var virkelig hårdt for mig selv at acceptere, at dette var sket for os. Min mand er ikke den type (han er ikke kriminel)... Jeg har ikke talt om det, børnene var så små, da det skete, men de har nok hørt de voksne snakke. Jeg tror, de forstår situationen, også at der ikke skal tales om det. De ved nok, at far er i fængsel, men de har aldrig snakket om det" (fra interview med mor med små børn).

“Nej, de (børnene) ved ikke noget. Jeg har sagt, at far går i skole” (fra interview med mor med små børn).

Det sidste er det almindelige. Børn under 7 år får fortalt, at far går på en skole, er på højskole, er i gang med en uddannelse eller eventuelt arbejder for at tjene penge, har arbejde i Jylland/på Sjælland (afhængigt af hvad der ligger længst fra familiens bopæl).

I forbindelse med interviewet hilste jeg på nogle (men ikke alle) af de små børn, der angiveligt ikke vidste, at far var i fængsel, fx en pige på 7 år, som mor og far ikke mente vidste noget om fængslingen. Som de fleste andre børn var hun utrolig nysgerrig over for, hvem jeg var, ligesom hun kontaktede mig ved at fremvise sine legesager mv. En helt almindelig oplevelse, når jeg kommer for at interviewe i en familie med børn. Det, der ikke var almindeligt, var den samtale, der fulgte med de første legesager, hun viste mig:

“Kender du dem her? – Ja, det er sådan nogle Disney figurer, er det ikke det? – Jo. Kan du se, hvad det er for nogen? – Jamen det er jo de der figurer fra “Skønheden og udyret”, den film kender jeg, har du set den? – Ja, det er den, hvor faren kommer i fængsel, og hvor pigen så gifter sig med udyret, og så kommer faren fri”.

Nu skal man selvfølgelig ikke overfortolke børns udtalelser, men jeg har svært ved at tro, at den pige slet ikke vidste, at hendes far var i fængsel.

Ifølge interviewene med både mødre og fædre er der også andre af de yngste børn, der sender prøveballoner op for at teste, om det nu virkelig er en skole, højskole, uddannelsesinstitution eller et velbetalt arbejde, deres far har.

“Hun (barnet) har faktisk også spurgt om, hvordan det kan være, at alle eleverne på skolen er mænd, og hvorfor alle lærerne har ens tøj på” (fra interview med mor med små børn).

“Hun (barnet) tror, jeg går i skole her. Men nu er hun jo selv begyndt at gå i skole, og jeg har tænkt på, hvornår hun kan læse, at der står “statsfængsel” på skiltet ved indgangen” (fra interview med far med små børn).

“En dag kikkede hun (barnet) på mig, og så sagde hun: “Far, din røver”. Det var lidt mærkeligt, der var ingen grund til, at hun skulle sige det. Og det kan også godt være, at det bare var noget, hun sagde, men jeg tænkte alligevel, om hun havde hørt noget” (fra interview med far, der var fængslet for røveri).

Narkokriminaliteten er et specielt følsomt område for de indsatte. Det virker, som om det er mere skamfuldt at være dømt for kriminalitet i forbindelse med narko end for andre typer af kriminelle handlinger. Dette gælder i særlig grad for de dømte, der ikke selv er narkomaner.

“Børnene fik det at vide af min kone. Hun har ikke forklaret, hvad jeg sidder for, men at jeg er inde og sidde, fordi jeg har lavet noget, jeg ikke måtte, og at de ikke skulle regne med at se mig så tit” (fra interview med far til store børn).

“Børnene er så store, at de kunne læse om sagen i avisen, og de har jo også hørt noget fra andre. Jeg har fortalt dem om politiets mistanke og om, hvad de tror, jeg har gjort. Men det er svært at sige til børnene, at det er en narko-dom. Det er det dårligste, man kan fortælle til andre. Jeg vil jo heller ikke have, at min egne børn begynder at bruge sådan noget” (fra interview med far til store børn).

“Jeg har sagt til hende (barnet), at far har gjort noget forkert, og at det er derfor, jeg skal være her. Men jeg har ikke fortalt, at det var på grund af narko” (fra interview med far til store børn).

Sammenfatning om problemer i tiden mellem domsafsigelse og afsoning

Domsafsigelsen kan betegnes som en markering af et skifte fra en periode til en anden. Usikkerheden er afløst af en højere grad af

vished, i hvert fald for den nærmeste fremtid (flertallet af de interviewede har domme på 3 år eller mere). Det betyder, at der nu er en række problemer, som man må forholde sig mere aktivt til.

De væsentligste problemer knyttet til børnene handler om at tage stilling til, om børnene skal vide, at mor/far er/skal i fængsel, at han/hun er blevet dømt, og hvad han/hun er dømt for. Det er ikke en beslutning, der kan tages en gang for alle, for det er ikke sikkert, at den samme holdning vil være rigtig i hele afsoningsperioden. Man skal sige noget andet til den treårige, hvis far skal i fængsel, end til den fireårige/den femårige/den seksårige, der besøger sin far i fængslet, eller til det barn der har sin far hjemme i forbindelse med udgang fra fængslet.

Desuden skal der tages stilling til, hvordan samværet skal være mellem den fængslede og børnene (og måske også til hvordan forholdet mellem de voksne skal være).

Familierne er usikre. Det er ikke nogle problemer, hvor der er en facitliste for, hvad der er det rigtige. De familier, der vælger at være helt åbne omkring fængslingen, har tilsyneladende de færreste problemer. Men det betyder ikke, at de andre familier ville få løst deres problemer, hvis bare de var åbne. Der er andre såvel personlighedsmæssige, familiemæssige og sociale forhold, der spiller ind. Meget tyder derfor på, at dette er et område, hvor det ville være en fordel, hvis familierne kunne finde en form for sparringspartner at drøfte tingene igennem med.

Afsoningsperioden

De fleste interviewede påbegyndte afsoningen i den arrest, hvor de havde været varetægtsfængslet. Efter en kortere periode (eventuelt kun enkelte dage) blev de overført til et statsfængsel. For dømte med længere domme begyndte afsoningen i et lukket statsfængsel, hvorefter de senere bliver overført til åbent fængsel. For dømte med kortere domme foregik afsoningen (efter varetægtsfængsling og eventuelt et kortere ophold i en arrest) udelukkende i et åbent fængsel.

I alt 14 af de interviewede havde været i lukket fængsel. 7 var fortsat i lukket fængsel på interviewtidspunktet, 1 afsonede i en arrest og ventede på at blive overført til åbent fængsel, dvs. at 16 indsatte afsonede i åbent fængsel på interviewtidspunktet.

Afsoningsperioden udgør sædvanligvis 2/3 af den nominelle dom. Når 1/6 af den nominelle straf er afsonet, kan der (tidligst) søges om udgang, der almindeligvis varer 48 timer og finder sted hver tredje weekend. 14 af de indsatte i åbne fængsler har været på en sådan weekendudgang mindst en gang. Alle de interviewede børn har haft deres far hjemme på weekendudgang.

Der kan også søges om tilladelse til udgang i en bestemt anledning, hvor der er et ekstraordinært behov for, at den indsatte kan komme uden for fængslet (en såkaldt § 31 udgang). Anledning skal her forstås meget bredt, lige fra et tandlægebesøg til en fødsel.

I det efterfølgende beskrives erfaringer og problemer både i forbindelse med besøg i henholdsvis åbne og lukkede fængsler og i forbindelse med udgang fra fængslet.

Den indsatte i afsoningsperioden

For den indsatte betyder afsoningsperioden en meget struktureret tilværelse. Op om morgenen, på arbejde eller til undervisning i fængslet. Der er mulighed for arbejde eller undervisning uden for fængslet (såkaldt frigang). Derefter tilbage til cellen/afdelingen, indkøb i fængslets interne købmandsbutik, madlavning (i de fleste fængsler laver de indsatte selv mad), opvask og eventuelle andre huslige gøremål, sport eller andre fritidsaktiviteter i fængslet, tv/video, eventuelt snakke lidt, i seng.

Det er en stærkt ritualiseret tilværelse, hvor den inspiration og stimulans, man ellers får i sin dagligdag, er kraftigt reduceret. Den almindelige måde at leve på er sat på vågeblus, dagene går langsomt og ens. Ritualiseringen reducerer de store konflikter, men konfliktmuligheden er altid latent til stede. For de fleste er det en

prøvelse i tålmodighed og tavshed at skulle leve sit liv så tæt op ad fuldstændig fremmede mennesker.

En god overlevelsesmåde i det system er – ifølge de interviewede indsatte – også selv at gå på vågeblus, dvs. forsøge at finde en vege-terende, dvalelignende tilstand. Den vege-terende tilstand er be-skrevet som en af flere overlevelsesstrategier af Cohen & Taylor (1972). En tilstand, hvor man fungerer så godt som muligt på de givne betingelser, har det rimeligt med de andre indsatte og perso-nalet og i øvrigt holder dele af sin personlighed og identitet uden for, hvad der sker. Sådan at man i det påtvungne fællesskab allige-vel kan beholde en vis form for privathed og integritet.

De bedst fungerende af de indsatte beskriver en sådan tilbagetræk-ningsstrategi, eventuelt kombineret med udtalelser, der udtrykker bekymring for, hvordan det går for familien uden for fængslet.

“Uvisheden (frem til dom og afsoning) har været min straf. Min fa-miljes straf kommer nu, mens jeg sidder her. Jeg er jo “gået i kloster” og bruger på den måde tiden her så godt som muligt. Det er min fa-milie, der har alle problemerne”.

“Jeg har fået min dom, men det er min kone, der bliver straffet. Efter hun har født, kan hun ikke komme nogen steder med tre små børn. Hun har det svært. Jeg har det svært, fordi jeg ikke kan hjælpe hende. Jeg går her og laver ingenting”.

“Der er mange, der hjælper min kone og børn. Jeg prøver at give så meget tilbage, som jeg kan, når jeg har udgang. Da prøver jeg at yde noget, så de andre kan holde lidt fri”.

En fastholdelse af tilværelsen før fængslingen
Bekymringen, for hvordan det går for ægtefællen/samleveren og børnene derhjemme, kan (selvom den er ægte nok) også ses som en overlevelsesmekanisme. At bekymre sig for det hjemlige (for den almindelige daglige tilværelse, som den var før arrestationen) er også en metode til at fastholde, at man er et almindeligt men-

neske med et liv uden for fængslet, ligesom en fokusering på familiens problemer kan være med til at holde den ubehagelige virkelighed i fængslet på afstand.

Familien (partner og børn) har derfor en vigtig funktion på en række områder. Dels – selvfølgelig – fordi den indsatte holder af sin familie, savner den og ønsker at gøre noget godt for den, dels fordi det indre billede, den indsatte har af familien, er med til, at han kan holde ud at være i fængslet. En del af hans indre forsvar består i en idyllisering af familien og af hans egen rolle i den. Dette skal ikke forstås som en underkendelse af, at han har en betydning, men det skal bruges til at illustrere den forskellige indfaldsvinkel, den indsatte og partneren har til at opretholde kontakten.

Familien er den indsattes anker i tilværelsen uden for fængslet. Uanset hvordan relationen i øvrigt er, vil han derfor meget let komme til at anskue familien ud fra sine egne behov for at have et anker. Det betyder, at den indsatte kan komme til at virke meget krævende over for familien med hensyn til opmærksomhed og besøg (eventuelt også økonomisk). Det er så synligt, hvordan hans frihed er begrænset, at han kan overse det forhold, at frihedsgraderne er næsten lige så indskrænkede for partneren uden for fængslet. Ganske vist kan partneren bevæge sig, som hun vil, men der er alligevel grænser med hensyn til tid og økonomi. Ugentlige besøg i fængslet sætter også grænser for, om partneren kan rejse, og for hvor mange andre mennesker, hun har kræfter til at omgås.

“Min kone og barn kommer tre gange om ugen på besøg. Hun er også flyttet, så hun er kommet til at bo nærmere fængslet”.

“Min kone og børn kommer hver weekend, enten lørdag eller søndag hele dagen”.

“Min tidligere kone kommer med børnene hver 14. dag, og hver tredje uge er jeg hjemme på weekend”.

“Min kone kommer mindst en gang om ugen, nogle gange har hun børnene med”.

Ud over at afbryde den daglige rutine er familiens besøg i fængslet en bekræftelse af den indsattes eksistens som betydningsfuld person uden for fængslet. Når den indsatte begynder at kunne komme på udgang, er der dog en del tilfælde, hvor besøgene næsten ophører, fordi udgangen er en langt bedre mulighed for at have kontakt.

Telefonen er en livline

Set fra den indsattes side er telefonen lige så vigtig for kontakten, som besøg og udgang er. Især for de indsatte, der har små børn. På dette punkt er der en væsentlig forskel på forholdene i lukkede og åbne fængsler. I lukkede fængsler kan den indsatte kun få adgang til telefon efter særlig aftale, tilsvarende kan der kun ringes til ham efter særlig aftale. Det er heller ikke uden særlig aftale (eller særlige forhold) muligt at lægge en besked til ham, ligesom man ikke kan vide, hvornår han i givet fald vil få en eventuel besked overbragt. For den indsatte betyder det en stærk begrænsning af mulighederne for at opretholde kontakten med familien.

“Jeg har efter ansøgning fået lov til at ringe en gang om ugen, og jeg kan kun ringe til aftalte numre. Men det er svært, da både min mor, min søn og min datter har brug for kontakt. Jeg skal hver uge tage stilling til, hvem jeg skal skuffe. Hvornår jeg kan ringe, og hvor lang tid jeg kan ringe, afhænger af hvem der har vagt”.

I de åbne fængsler er der fri adgang til mønttelefon, ligesom de indsatte kan få installeret deres egen telefon i cellen. De interviewede indsatte ringer meget og hyppigt, specielt de indsatte med små børn ringer en eller flere gange dagligt.

“Da jeg kom hertil, fik jeg min egen telefon. Og det betød utroligt meget, jeg ringer hver aften, og min datter ringer også her til. Nu hvor hun kan være sikker på, at det altid er mig, der tager telefonen”.

I familier med små børn er det mest almindelige, at den indsatte ringer og siger "godnat", eventuelt læser godnathistorie pr. telefon. I familier med større børn, hvor mor har fuldtidsarbejde, og hvor børnene er alene i hjemmet efter skoletid, kan man have arrangeret sig med, at far ringer, når børnene forventes at være kommet hjem fra skole. For at han på den måde kan have medansvar i dagligdagen.

Sammenfattende må man nok sige, at adgangen til telefon betragtes som næsten det største gode ved at være flyttet i åbent fængsel. Tilsvarende betragtes det som et meget stort problem ikke at have telefonadgang i de lukkede fængsler.

Udgang

Muligheden for udgang får kun positive ord fra de indsatte. Dog kunne man ønske sig længere weekendudgang eller weekendudgang hver 14. dag. Det sidste begrundes især med ønsket om dermed dels at kunne aflaste partneren, dels få et samvær med børnene, der mere minder om normalt samvær for skilte forældre.

Ønsket om længere og hyppigere udgang fremsættes også i forbindelse med fødsler, der finder sted under fængselsopholdet. Flere af de interviewede indsatte er blevet fædre, mens de har siddet i fængsel, og en af de indsatte har en samlever, der skal føde inden for 14 dage. Den sidste har fået tilladelse til udgang til selve fødslen. Udgangen starter, når partneren tager på hospitalet i forbindelse med fødslen, og når selve fødslen er overstået, skal han tilbage til fængslet. Både han og andre, der er blevet fædre, mener det er et stort problem, at de indsatte ikke kan få barselsorlov.

Endelig anføres det, at det er et stort problem, at adgangen til en udgang begrundet i særlige forhold angivelig er meget restriktiv. Det ville være ønskeligt at have mulighed for udgang i forbindelse med begivenheder som et barns fødselsdag, første skoledag eller forældremøder i børnehave eller skole. Ligesom det ville løse mange praktiske problemer for partneren, hvis den indsatte kunne få

lov til at komme ud og passe eventuelle syge børn, så partneren kunne passe sit arbejde.

Enkelte af de interviewede har faktisk haft udgang i forbindelse med de nævnte begivenheder og har syntes, det var en god ting. Men der er tilsyneladende en vis variation i, hvordan ordningen administreres. De indsatte mener, det er et stort problem, at ordningen i høj grad administreres efter et skønprincip. De så hellere, at der var faste (og mere positive/liberale) regler, eventuelt at der var visse situationer, hvor det kunne være en retting, fx i forbindelse med møder i børnehave eller skole.

Partnerne og afsoningsperioden

Partnernes erfaringer og oplevelser i afsoningsperioden er anderledes end de indsatte. De interviewede partnere er opmærksomme på den indsatte behov for (som beskrevet tidligere) fortsat at have en del af sin identitet forankret i familien uden for fængslet. De konstaterer, at det er sådan, men de har ikke et tilsvarende (eller komplementært) behov for at forankre sig selv i den indsatte og hans virkelighed i fængslet. For partnere, som har trukket sig ud af forholdet (eller som måske overvejer at gøre det), kan den indsatte ønske om forankring i familien formentlig opleves som en belastning. Men dette er dog ikke et tema, der er berørt særligt meget i interviewene. Det samme gælder et forhold som jalousi. Der er ikke spurgt specifikt til parforholdet. Undersøgelsens fokus har været på børnene og på de voksne i deres egenskab af forældre.

Når der stilles spørgsmål om partnernes egne problemer i forbindelse med afsoningsperioden, vil især partnere med arbejde og partnere med flere små børn koncentrere sig om beskrivelsen af en meget stresset hverdag med en anstrengt økonomi.

“Økonomien er en stor belastning. Jeg har kunnet blive boende, hvor vi boede før, og vi har fået hjælp til at kunne klare det. Men jeg har næsten ingen penge, når de faste udgifter er betalt. Det er virkelig svært at holde sammen på tingene. Jeg synes, det var bedre at give en

ordentlig løn for det arbejde, han laver i fængslet,¹⁾ i stedet for at give os støtte”.

“Det største problem er det praktiske. Det er en praktisk belastning at være alene med to børn og at have fuldtidsarbejde... Børnene er længere tid i institution, hverdagen er mere presset... Vi besøger ham en dag hver weekend, så der er en fridag om ugen til at nå det hele med vask, indkøb, lave noget med børnene, besøge familie og venner osv... Jeg havde det før meget med, at her skulle være rent, og børnene skulle i bad hver dag, nu er der ting, jeg ikke når”.

“Vi var skilt, da han blev arresteret, men han har alligevel hele tiden hjulpet til med børnene. Det er et problem, at jeg ikke længere har nogen hjælp rent praktisk. Hvis jeg bliver syg, når børnene er syge, eller hvis der sker noget, så er jeg helt alene om at klare det”.

Økonomien er også et tema i forbindelse med besøg i fængslet. Både når det drejer sig om omkostninger til transport og om udgifter til mad og drikkevarer, der tages med til besøg. Den indsatte har et fast beløb til kost (i de fængsler, hvor de indsatte selv laver mad), plus hvad han kan tjene i fængslet (med en timeløn på ca. 7 kr.). Det vil derfor almindeligvis være de besøgende, der har mad og drikkevarer med.²⁾

Partnerne taler selvfølgelig også om besøg, udgang og telefonkontakt,³⁾ men når udgangspunktet er egne oplevelser af problemer under afsoningen fylder belastninger i hverdagen mere. Et forhold, der også afspejler, at de familier, der har sagt ja til at være med i undersøgelsen, er familier, hvor den indsatte har haft en væsentlig funktion i familien før arrestationen.

-
- 1) Der er pligt til at tage anvist arbejde i fængslet. Timelønnen er ca. 7 kr.
 - 2) I den forbindelse nævnes det i alle fængsler, at prisniveauet i den interne købmandsbutik er højere, end hvad man kan få varerne til i almindelige supermarkeder og discountbutikker uden for fængslet.
 - 3) Under økonomiske problemer nævnes også ekstra udgifter til telefonregningen i de familier, hvor der er mange og lange telefonsamtaler.

Besøg i fængslet

Et andet tema i interviewene med partnerne er besøgsfaciliteterne i fængslet. I de lukkede fængsler og i nogle åbne fængsler finder besøgene sted i særlige besøgsrum, hvor der bestilles tid i forvejen. I flere åbne fængsler finder besøgene sted i den celle, den indsatte bor i. Den indsatte og de besøgende kan desuden færdes på fængslets terræn.

Besøgsrummene får ikke mange positive ord med på vejen. De omtales undertiden som "bollerummene", en association som ikke er vanskelig at forstå, når man har været der.

"De der bollerum er under al kritik. Sofaen er fuld af pletter, og der står en kasse med 2½ stk. ituslået legetøj, så er der en håndfuld kondomer, papirhåndklæder, et rent lagen og et opslag om at huske at bruge laget... Og så har man 1-2 timer der. Man kan ikke engang sidde og spise der, der er ikke en blomst, ingenting... Rummene er ubeskriveligt dårlige. Der burde være et rum, hvor man kunne være med sine børn og have det rart. Et sted, hvor der var lidt hygge".

Der er ingen beskrivelser af besøgsrum som et sted, hvor det er indbydende at komme med børn. De fleste beskrivelser handler om slidte rum, der bestemt ikke signalerer familiehygge over eftermiddagskaffen, selvom det retfærdigvis skal siges, at der også er nyrenoverede og meget pæne besøgsrum, ligesom der er enkelte fængsler, hvor den indsatte og de besøgende selv kan lave kaffe eller tilberede lettere måltider.

Besøg i cellerne bliver gennemgående beskrevet mere positivt. Det er mere privat at være der, hvor den indsatte bor. Selvom 6 kvadratmeter ikke er meget til en hel familie, som flere gør opmærksom på. Det største problem er, at der mangler aktiviteter, som man kan lave sammen med børnene, eller som børnene eventuelt kan lave alene. Man kan snakke og se video og spise kager sammen. Og selvom det er meget hyggeligt, så plejer man ikke at sidde på den måde i 6 timer i træk. Adgang til en eller flere aktivite-

ter som forældre og børn kunne lave sammen (hobbyrum, spil, udendørs legefaciliteter) ville betyde et kvalitativt bedre samvær.

Udgang

Udgang beskrives som et bedre alternativ end besøg, selvom en udgang ikke behøver at være problemfri for familien. Partnernes forskellige erfaringer og oplevelser i afsoningsperioden giver forskellige forventninger til udgangen. Et forhold, som kan medføre en meget kort lunte til skænderier og konflikter, som bagefter fortrydes. Ulvetimen er om fredagen, når den indsatte kommer hjem, og alle forventninger er intakte. I nogle familier kan ulvetimen vare i næsten 24 timer.

“Hver fredag (under en udgang) er et mareridt. Inden vi har nået aftensmaden, skændes vi... Det er først lørdag eftermiddag, vi kan tale ordentligt sammen” (mor med små børn).

Børnene og afsoningsperioden

Børnene giver udtryk for, at det er godt, at de kan komme på besøg i fængslet. Først og fremmest fordi de er glade for at se, at den indsatte har det godt, ikke er syg, ikke er ked af det. Børnene er enige i, at der mangler faciliteter for børn, især udendørs. Det kan være ret kedeligt at være besøgende barn i et fængsel. Som det er nu (ifølge børnene), er det faktisk et ønske om at tjekke, hvordan far har det, der er styrende for oplevelsen af besøg i fængslet som positiv.

Det ville hæve kvaliteten, hvis der også var noget andet, en eller anden form for oplevelse man kunne se frem til, når man var på besøg. For de små børn kunne det være en spændende legeplads, for de store børn kunne det være spil eller andet, der lagde op til aktiviteter mellem børn og forældre, et eller andet der befordrede et samvær, der kunne bestå af andet end at spise og snakke. Børnene mener, børn og forældre ville hygge sig mere, hvis de kunne være sammen om at lave noget. Og børn taler faktisk meget om hygge i forbindelse med fængselsbesøgene.

“Da han var i... (lukket fængsel), da kom vi ca. hver 14. dag. Der var en gang med legetøj, men personalet sagde, at børn skulle være på værelset. Der var ikke rart. De lukkede døren, vi var også i fængsel. Men i... (åbent fængsel) er det bedre. Vi er der 6 timer. Det mest kedelige er, at man skal have nogle voksne med, hvis man vil gå lidt rundt... Vi spiller computer, ser tv, spiller fodbold med far... Men det kan godt være lidt kedeligt, for hvad skal man lave... Orlov (udgang) er meget bedre. Nogle gange går vi i biografen, eller til bowling eller på McDonald's”.

“Det værste ved besøg er, når vi skal gå, så græder min lillebror og vil have, at min far skal gå med... Orlov (udgang) er vi glade for, så kommer familien også”.

“Min far ringer hver dag. Det er som om, han er hjemme, bare uden vi ser ham. Han ringer tre gange hver dag. Og hvis der er noget, kan jeg altid snakke med ham og spørge ham. Men hvis det skal gå hurtigt og være lige nu, så kan jeg selvfølgelig ikke”.

“I... (åbent fængsel) har det ikke været slemt. Men i arresten med det lille besøgsrum, det var ikke rart... Jeg tror ikke, det ville hjælpe, at man gjorde det pænere, selvom lidt maling på væggene kunne gøre det mere hyggeligt”.

“Jeg har ikke besøgt ham ret tit. Vi skal bruge en hel dag på at køre for at være der i 2 timer. Og der er ikke noget, vi kan lave, intet. Hvad skal vi lave, vi sidder bare og kikker... Jeg har aldrig besøgt ham alene. Det tror jeg ikke, man må, når man ikke er ældre. Men jeg forstår ikke hvorfor, for jeg har jo altid godt kunnet være alene med ham før. Det er heller ikke rart, når der altid er andre, der sidder og glør på... “

“Han har orlov (udgang) hver tredje uge. Når vi er sammen, kører vi til byen eller kører ture. Vi har det hyggeligt. Han siger, det er frygteligt, at han skal tænke på, at han skal tilbage. Men jeg er i hvert fald glad for at se ham. Men jeg ville godt se ham hver anden uge. Det er meget stress, stress, stress, når han har orlov (udgang), han skal nå så

meget. Det er også derfor, jeg gerne vil besøge ham i fængslet, for så var det mig, der skulle tænke på at komme tilbage... Jeg kunne godt tænke mig at sove der, så jeg kunne vågne op hos min far, og vi kunne spise morgenmad”.

Børnene kan bedst lide at komme i cellerne, fordi så kan de se, hvordan far bor. De har ikke nogen særlige bemærkninger om besøgsrummene, der er småt, men ellers er der da “meget pænt”.

Udgang er bedre end besøg, fordi da kan man lave noget sammen, faktisk er der flere børn, der holder op med at tage med på besøg, når faderen begynder at komme hjem på udgang.

Fængslede mødre

Kun tre af de interviewede indsatte er kvinder. De tre kvinder har tilsammen 9 børn. To helt små børn er med deres mødre i fængsel, de andre 7 børn er anbragt uden for hjemmet.

En af de interviewede kvinder har alle sine børn anbragt uden for hjemmet. De var også anbragt, før hun blev arresteret, og havde været det i en periode. Moderen havde stort set ikke haft kontakt med børnene efter anbringelsen, og slet ikke i den sidste periode før hun selv blev arresteret. De problemer, hendes børn måtte have i forbindelse med arrestation og senere afsoning af en dom, må derfor ses som underordnet de ting, der i øvrigt var sket i deres liv, og som havde ført til, at de blev anbragt uden for hjemmet. Med hjælp fra en forsorgsmedarbejder⁴⁾ i det fængsel, hvor hun afsoner en længere dom, er hun nu begyndt at få kontakt med sine børn igen. Hun har fået mulighed for at besøge dem i forbindelse med udgang fra fængslet. I en vis forstand har hun og hendes børn derfor fået færre problemer, efter at hun er kommet i fængsel, og hendes erfaringer med eventuelle problemer i forbindelse med arrestation og afsoning er derfor atypiske i forhold til de øvrige interviewede indsatte.

4) Socialrådgiver, der arbejder i et fængsel, ansat af Direktoratet for Kriminalforsorgen.

De to andre kvinder har begge et barn med i fængsel, mens kvindernes andre børn er anbragt uden for hjemmet. Alle børnene havde været hjemme hos deres mor før fængslingen. Anbringelsen skete på grund af afsoningen og var planlagt i samarbejde med socialforvaltningen i moderens hjemkommune. Begge mødre havde korte domme, og kun den ene havde været kortvarigt varetægtsfængslet. I den periode blev hendes børn passet af hendes familie.

I modsætning til flertallet af de indsatte mænd var de indsatte kvinder alene med deres børn,⁵⁾ da de skulle afsone. For de to kvinder, der havde børn med i fængslet, var afsoningsperioden kortvarig (4 og 9 måneder), og anbringelsen af børnene var fra starten planlagt som en midlertidig foranstaltning, der skulle opføre, når moderen kom ud af fængslet igen. Begge mødre havde været med til at vælge det sted, hvor deres børn skulle bo, mens de selv var i fængsel.

Det betyder, at både arrestation, dom, afsoning og anbringelse af børnene fik et relativt roligt og planlagt forløb, selvom det selvfølgelig også for disse kvinder har været en stor belastning.

De indsatte kvinder gav ikke udtryk for, at de havde et behov for at forankre sig selv og deres identitet i børnene/familien uden for fængslet, sådan som de indsatte mænd gjorde. Dels fordi de ikke havde nogen partner/ægtefælle uden for fængslet, som de kunne etablere en sådan forankringsrelation til, dels fordi de i langt højere grad end mændene på forhånd havde deres identitet forankret i børnene, ligesom de i langt højere grad havde været involveret i de relevante beslutninger om, hvad der skulle ske med børnene, mens de selv var i fængsel. Især de to kvinder, der havde børn med i fængslet.

De indsatte kvinders beskrivelse af problemerne minder mere om de beskrivelser, der kom fra de interviewede partnere.

5) Det var der også to af mændene, der var. For begges vedkommende var der tale om langvarige domme.

“Jeg fik kommunen til at finde en plejefamilie. Jeg har ikke så meget kontakt med min egen familie, at de kunne tage børnene. Børnene har også forskellige fædre, så de kunne ikke hjælpe mig. De fandt en plejefamilie fem dage før, jeg skulle ind... Plejefamilien kommer med børnene hver lørdag... Hvis børnene og jeg skal snakke sammen, kan vi gå ned på mit værelse... Jeg har været på orlov (udgang). Det er lidt svært. Børnene forventer, at der skal ske noget, og den lille (med i fængslet), som nu er vant til at have mig for sig selv, har svært ved at klare, at de andre også er der... Jeg var helt ulykkelig, da jeg kom tilbage (til fængslet fra udgang). Der var så meget, vi skulle... Og jeg ville også gerne gøre rent, så mit hjem kunne blive passet”.

“Jeg kendte det sted, hvor mine børn blev anbragt, og havde et positivt indtryk... Min mor kunne ikke klare at passe dem, og de andre i min familie har også arbejde... Børnene kan komme her og sove hver 14. dag, og jeg har så udgang hver 3. uge, hvor vi er hjemme i lejligheden...”.

Begge mødre er meget tilfredse med, at de kan have det yngste barn med i fængsel.

“Jeg søgte selv om det. Jeg er meget øm over hende. Jeg kunne ikke undvære hende. Hvis de tog hende, kunne det alt sammen være lige meget. Jeg er lykkelig for at kunne have hende med... Men jeg savner de andre. Glæden og forventningspresset, når jeg skal have orlov (udgang), er næsten for stort. Jeg har tænkt på at spare orlov sammen, så vi i stedet for kunne have flere dage ad gangen”.

“Det er godt for de små børn at være med, men ikke for de store. Der er for mange ting, de ville kunne se og forstå (som de er for små til). Det er ikke et godt miljø for børn... Det kan også være et problem med alle de folk, der flytter ind og ud hele tiden... Boligforholdene er ikke gode for børn, det er gamle bygninger, det trækker og her er svamp...”.

“Faktisk har jeg mere tid til den yngste, end jeg har haft til nogen af de andre. Jeg er jo om hende hele tiden. Jeg kan bruge mere tid på

alting, også på måltiderne. Jeg kan lave sundere mad... Det kan være svært for de store at forstå, at de ikke kan have mig lige så meget, som den lille har”.

Anbragte børn

Ud over de 7 børn, hvis mødre er i fængsel, er 5 andre børn, hvis forældre er i fængsel, anbragt uden for hjemmet. Et barn, hvor far havde forældremyndigheden, og hvor barnet boede hos far, blev anbragt i forbindelse med arrestation og varetægtsfængsling af faderen. I modsætning til de børn, der boede hos deres mor, var der tale om en overraskende (og helt uventet) situation, der førte til arrestation. Anbringelsen var ikke planlagt, og far var ikke involveret, bortset fra at han skrev under på, at det var en frivillig anbringelse.

“Da jeg blev arresteret, blev hun anbragt. Det var en frivillig anbringelse. Så lavede de det om til en tvangsfjernelse, det tog mig tre år at få det ændret, for det var jo frivilligt... Der blev ikke taget meget hensyn til mig som far. De forlangte, at hun skulle have overvåget samvær... Jeg har hele tiden skullet insistere meget på at få besøg... Aftalen var, at hun skulle komme 2 timer hver 14. dag. Men der har været mange problemer. På et tidspunkt holdt det op, fordi socialforvaltningen mente, det var usundt for hende at komme et sted, hvor der kunne være drabsmænd... Fra fængslets side er der ikke nogen restriktioner på samværet, men det er der fra socialforvaltningen og fra plejefamilien”.

I denne familie er det planlagt, at barnet skal flytte tilbage til sin far, når han bliver løsladt. Ikke mindst set i lyset af denne beslutning er faderen vred over, at der har været et så vanskeligt og sparsomt samvær i de år, han har siddet i fængsel.

De øvrige fire børn var alle anbragt enten før arrestationen (2 børn, en enlig far og et par) eller umiddelbart efter (2 børn, et par), da den tilbageværende forælder ikke kunne klare børnene alene. I det ene tilfælde havde far forældremyndigheden og var alene med barnet. For de øvrige tre børn blev også mor senere arre-

steret og/eller dømt (den ene i samme sag, den anden i en anden sag). I alle tre familier oplyste forældrene selv, at de var narkomaner.

Ingen af de fire børn er interviewet til undersøgelsen. Der er heller ikke foretaget interview på børnenes anbringelsessteder eller med de involverede socialforvaltninger. Dog har det i to familier været muligt at læse dele af børnenes journaler i socialforvaltningen, fordi faderen havde papirerne med til interviewet.

Tilsyneladende er der ikke nogen af disse fire børn, der har fået hjælp til at opretholde kontakten med den fængslede far. Fædrener selv, at samværet er blevet modarbejdet.

“De (børnene) har besøgt mig et par gange i det år, jeg har siddet inde. Der står i handleplanen,⁶⁾ at jeg skal have besøg af dem hver 14. dag. Men besøgene er ophørt. De siger, det er, fordi børnene bliver utrygge, men i virkeligheden er det, fordi plejefamilien ikke vil, de kan ikke lide at komme her. Du kan selv læse det, det står i papirerne... Da jeg havde rykket mange gange – og man skal jo ikke tro, at man får svar på sine breve, når man skriver fra et fængsel – kom de en gang uden plejemor. Så gik det i stå igen... Så havde de ændret besøgene til en gang om måneden uden at sige noget som helst... Men det fungerer stadigvæk ikke... Men måske sker der noget nu. Nu har jeg fået en ny sagsbehandler, og hun er den første, der tilsyneladende interesserer sig for, om vi har kontakt”.

For de børn, der blev anbragt før arrestationen, er der tale om, at arrestation og afsoning øger de problemer, der i forvejen var i familierne. Problemer, der selvfølgelig var massive, ellers var børnene ikke blevet anbragt. Forældrene argumenterer dog for, at problemerne er blevet forøget eller forværret, i og med at der ikke fra

6) Plan der ifølge Lov om social service altid skal udarbejdes i forbindelse med et barns anbringelse uden for hjemmet.

de anbringende myndigheders side har været taget initiativ til at opretholde kontakten mellem forældre og børn.⁷⁾

Sammenfatning af problemer i forbindelse med afsoningsperioden

De beskrevne problemer i afsoningsperioden er vanskelige at samle i en kategorisering. Ud over de problemer, der skal opsummeres i det følgende, er der også problemer, der er mere knyttet til enkelte personer og familier. Primært i forbindelse med overvejelser om fremtiden, om skuffede forventninger og ændrede forudsætninger for et eventuelt fælles liv fremover. Disse problemer vil ikke få nogen fremtrædende plads i opsummeringen. De har heller ikke været i fokus i interviewene, selvom temaet indimellem kan have været berørt. Dybest set er der vel tale om en afklaring, den enkelte må foretage med sig selv. I den afklaring kan der være brug for en samtalepartner, eventuelt professionel hjælp til at tydeliggøre de nødvendige og mulige valg. Men i relation til undersøgelsens problemstilling, vil det føre for vidt også at komme ind på sådanne forhold.

De problemer, der opsummeres i det følgende, vil derfor primært være problemer, hvor det (i hvert fald teoretisk set) vil være muligt at finde en kollektiv indfaldsvinkel til en eventuel løsning. Konkret betyder det blandt andet, at de beskrevne problemer mere vil relatere sig til besøg i fængslerne end til, hvad der sker, når de indsatte er på udgang.

Problemer i forbindelse med frihedsrettigheder for den indsatte

En del af problemerne i afsoningsperioden er knyttet til, hvad der kan karakteriseres som problemer affødt af manglende frihedsrettigheder for den indsatte. Problemerne er afledt af de generelle forhold for indsatte, hvor der er en række frihedsbegrænsninger, som i særlig grad har indflydelse på mulighederne for at opretholde kontakten mellem indsatte og deres børn/familier.

7) Man kunne her indvende, at det måske var bedst for børnene ikke at have kontakt med forældrene. Men i de tilfælde, hvor børnene har boet sammen med både mor og far i det meste af deres liv, kan der være god grund til at bibeholde kontakten, også selvom det langt fra er sikkert, at børnene igen skal bo sammen med deres forældre.

Et væsentligt problem for indsatte i lukkede fængsler er den manglende adgang til at holde telefonisk kontakt med børnene og familien. Erfaringerne fra de åbne fængsler dokumenterer denne problemstilling. For nogle af de indsatte betyder telefonen, at de i et vist omfang stadigvæk kan have en betydningsfuld plads i deres børns daglige tilværelse.

Specielt indsatte med små børn ønsker hyppigere udgang. Gerne hver 14. dag. Argumentet er, dels at partneren har behov for aflastning rent praktisk, dels at det kan være svært for de helt små børn (under 3-4 år) at huske faderen eller at lære ham at kende, hvis de er født, mens han har afsonet. Problemet beskrives, som at de indsatte får for lidt familieliv, mens de afsoner, med den konsekvens at forælderrollen bliver dårligere funderet, når det drejer sig om de små børn. Argumentet er, at man som minimum bør have lige så meget tid sammen med sit (lille) barn, som man ville have, hvis man havde almindelig (normal) samværsret med barnet. En tilsvarende argumentation gælder for det forhold, at den fængslede far ser det som et problem, at han ikke som andre fædre har mulighed for 14 dages barselsorlov i forbindelse med fødslen.

Endelig anføres det også som et problem, at det både er svært og forekommer tilfældigt, hvornår der gives tilladelse til ekstraordinær udgang (efter § 31). Problemerne med særlig relevans for børnene er, at man dermed ikke har mulighed for at følge med i særlige mærkedage og begivenheder i børnenes liv, fx fødselsdage og første skoledag. Ligesom man bliver sat på et sidespor som forældre, når man fx ikke kan deltage i forældremøder eller -konsultationer i børnenes institutioner og skoler. Et tredje forhold inden for denne problemkreds er, at det øger belastningen for partneren, at hun mangler faderen til at passe barnet, hvis hun selv eller barnet er sygt. En øget mulighed for tilladelse til udgang ved (dokumenteret) sygdom ville kunne være med til at fastholde faderens betydning som ansvarlig voksen i barnets og familiens liv.

Problemer i forbindelse med besøg i fængslet

Problemerne på dette område er især beskrevet via interviewene med partnere og børn. Besøgsfaciliteterne i sig selv beskrives som et problem. Først og fremmest de steder hvor besøgene foregår i særlige besøgslokaler. Disse lokaler beskrives som kolde, grimme og ugæstfri over for børn og familier. Almindelig vedligeholdelse, blomster, mere hygge i møbleringen og legesager til børnene er et stort ønske. Det beskrives desuden også som et problem, at der ikke (alle steder) er særlige legefaciliteter for små børn, fx et legeområde eller en udendørs legeplads.

Hvor der er mulighed for besøg i cellerne, beskrives problemer knyttet til manglende faciliteter uden for cellerne, således at det er muligt for børn og forældre at have en fælles oplevelse (om et eller andet) i forbindelse med besøget. Sådan at der fx også kunne være en eller anden særlig aktivitet, som børnene kunne glæde sig til at opleve i forbindelse med et besøg hos den indsatte. Et andet problem er manglende madlavningsfaciliteter og et hyggeligt sted, hvor familien kan spise sammen.

Endelig nævnes det som et problem, at der de fleste steder ikke er mulighed for, at børnene fx kan komme på besøg, hvor de overnatter i fængslet sammen med den indsatte. Der, hvor den mulighed findes, er de indsatte (kvinder) glade for muligheden. Eventuelt kunne man forestille sig en mini-lejlighed, hvor den indsatte kunne have besøg af børn og ægtefælle/samlever, hvis det ikke er muligt for ham at komme på udgang. Argumentet er igen, at det af hensyn til at vedligeholde kontakten mellem den indsatte og børnene er vigtigt at have nogle fælles oplevelser, der minder om almindeligt familieliv og ikke kun et eftermiddagskaffe-besøg.

Særlige problemer knyttet til de anbragte børn

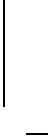
For børn anbragt uden for hjemmet er der en række særlige problemer, når det drejer sig om at opretholde kontakten mellem den indsatte og barnet. Især når den indsatte er mand (uanset at han har forældremyndighed), og/eller hvis barnet er anbragt før arrestationen som følge af problemer i familien.

Problemerne er knyttet til, at der ikke er nogen, der tager ansvar for at vedligeholde kontakten. Faktisk lykkes det kun for to indsatte i den situation alligevel at holde en vis form for kontakt. En lykkes det for, fordi han er ualmindeligt energisk kæmpende selv, og en lykkes det for, fordi han har familie uden for fængslet, som presser på. I et enkelt fængsel ydes der desuden en stor indsats fra forsorgsmedarbejderne. Socialforvaltningernes sagsbehandlere er tilsyneladende ikke opmærksomme på problemet, eller hvis de er, er der tale om en negativ opmærksomhed, hvor problemerne uddybes eller ignoreres. Desuden virker det også, som om det er svært at finde nogen, der kan og vil ledsage børnene til besøg i fængslerne. Efter hvad de indsatte oplyser (og dokumenterer med uddrag af materiale fra deres børns journaler i socialforvaltningen), er det en opgave, som både plejefamilier og døgninstitutionspersonale finder vanskelig og/eller ubehagelig.

Problemer i forbindelse med familiens økonomi og hverdagsliv

For partneren er det et problem, at hun reelt er blevet enlig mor uden at være forberedt og uden på forhånd at have set det som en mulighed endsige som et ønske. De praktiske problemer i hverdagen er til at tage at føle på, og partnerne føler, de har en presset og stresset hverdag. Økonomien er også et problemfelt. Der mangler en indtægt, og selvom der kompenseres fx med boligydelse, kan det være svært at få enderne til at mødes. En del familier må flytte til en billigere bolig.

Økonomien kan også være et problem i forbindelse med besøg i fængslet. Dels i forbindelse med udgifter til transport, dels fordi det altid koster noget ekstra at skulle medbringe alle madvarer til besøg (eventuelt at den indsatte skal købe i fængslets interne købmandsbutik). Desuden vil der være temmelig store udgifter til telefonsamtaler for de indsatte, der har adgang til telefon.

Erfaringer med hjælp

Som beskrevet i kapitel 2 var målet med undersøgelsen at få nogle oplysninger baseret på familiernes egne erfaringer, der kan danne grundlag for initiativer, der kan sikre de kriminelt belastede familier og deres børn en mere relevant og målrettet støtte. Den første del af dette er realiseret ved problemkarakteristikken i det foregående. Anden del består af den følgende undersøgelse af de interviewedes egne erfaringer med at løse de beskrevne problemer, deres erfaringer med at få/ikke få hjælp, deres kendskab til og brug af samfundets tilbud om hjælp og deres ønsker med hensyn til at få hjælp, enten fra det offentlige, fra private hjælpeorganisationer eller måske fra et helt tredje sted.

I interviewguiden var der mange (og ind imellem udførlige) spørgsmål om løsning af problemer og om erfaringer og ønsker med hensyn til at få/ikke få hjælp. I de konkrete interview viste det sig hurtigt, at alle disse spørgsmål førte til meget korte svar. I problemkarakteristikken var der mange af de interviewede, der udover at svare på de konkrete spørgsmål uddybede besvarelsene med eksempler og tilføjelser. Svarene inden for temaerne om erfaringer med at få hjælp var kortere, i de fleste interview faktisk så korte, at det nærmest var absurd at fortsætte med at stille spørgsmålene. Der var (med enkelte undtagelser) simpelthen ikke ret mange erfaringer med at modtage hjælp, ligesom der ikke var mange erfaringer med problemløsning.

Den korteste forklaring på dette forhold er, at de problemer, der blev beskrevet i det foregående, stort set ikke er blevet løst. Selvfølgelig er der nogle af de beskrevne problemer, der ikke længere var relevante på interviewtidspunktet (fx at partneren ikke vidste, hvad hun kunne og skulle gøre, dengang hendes mand blev varetaget- eller isolationsfængslet). Men derfor var der ikke tale om, at problemerne var blevet løst. De var blevet uaktuelle eller forladt, inden de var blevet løst, eller der var fundet en ad hoc løsning.

I det følgende gennemgås svarene på hver af de fire temaer, der tilsammen belyser problemstillingerne omkring problemløsning og erfaringerne med hjælp. Der tages udgangspunkt i interviewene med de voksne, både indsatte og partnere.

I alle interview har spørgsmålene om problemløsning og hjælp fokuseret på problemer i relation til børnene og til familien uden for fængslet. Det er således eventuelle problemer for de pårørende i forbindelse med arrestation og afsoning, samt problemer i forbindelse med kontakten mellem børnene/partnerne og den indsatte, der er i fokus som problemer, der eventuelt er blevet løst, som der er modtaget hjælp til at løse eller hvor der er/har været ønske om at modtage hjælp.

Løsninger – løste og ikke løste problemer

Der var ikke mange af de interviewede, der mente, de havde erfaringer, som andre kunne have glæde af, når det drejede sig om at løse problemer. De mente måske nok, at deres erfaringer kunne bruges, så andre ikke kom i lige så vanskelige og uoverskuelige situationer, men egentlige erfaringer med problemløsning var der ikke tale om.

Arrestation

Hvis man ser på de problemer, der blev beskrevet i forbindelse med arrestationen, så var der ikke umiddelbart tale om nogle problemer, som kunne løses. Et væsentligt problem for børnene var, at de stod meget alene med deres tanker og oplevelser. Det, som man eventuelt kunne gøre for de berørte børn, var efterfølgende at støtte dem til at bearbejde, hvad der var sket. Den støtte blev givet til nogle af børnene (af deres mødre), men langt fra til alle.

Man kan ikke med tilbagevirkende kraft fjerne en belastende oplevelse. Det barn, der uden varsel blev anbragt akut, har stadigvæk sin erindring, og det samme gælder det barn, der (ifølge faderens beskrivelse) vågnede ved, at politiet slog døren ind. Man kan aflaste børnene ved at tale om det, men erindringen vil følge dem.

For de fleste børn var der således tale om, at de levede videre med erindringen om deres fars (og eventuelt deres mors) arrestation. De akut anbragte børn kom hjem igen (før eller siden), og alle børnene blev på et tidspunkt klar over, at deres mor/far ikke var forsvundet eller død.

Den akutte problemfase forsvandt således. Den blev overhalet af tiden og af den næste problembølge. Men man kan ikke kalde det en løsning. Der var snarere tale om, at et ubehag ophørte og blev erstattet af noget andet.

Varetægts- og isolationsfængsling

Problemerne under varetægts- og isolationsfængsling handlede især om adskillelsen, om begrænsninger af kontakten mellem børn og forældre og om økonomiske og praktiske problemer for partnerne.

Hvad angår adskillelsen og begrænsningerne af kontakten mellem børn og forældre, kan man igen sige, at der nok er erfaringer, men ikke løsninger. De børn, der besøgte deres far under varetægts- eller isolationsfængsling, reagerede positivt. Et eventuelt ubehag ved at besøge forælderen i arresten blev overskygget af det positive i at konstatere, at han var i live.

De økonomiske og praktiske problemer fandt en løsning på et eller andet niveau, selvom der langt fra altid var tale om en optimal løsning. Der var familier, der flyttede til billigere boliger, partnerne fandt ekstra arbejde, og levedoden blev sat ned. I den fase havde de fleste kontakt med bistandskontoret, der gav økonomisk hjælp til mange familier, ligesom de hjalp med at finde en anden og billigere bolig. I mange tilfælde var der også tale om ad hoc løsninger, hvor man fx lånte penge hos venner/familie eller fandt en midlertidig ordning.

Tiden efter domsafsigelsen

De væsentligste problemer i tiden efter domsafsigelsen blev (i forhold til børnene) beskrevet som knyttet til beslutningen om, hvad

børnene skulle have at vide, og om de skulle vide, at forælderen var i fængsel, specielt hvor gamle børnene skulle være, for at de kunne få det at vide. Desuden skulle der tages stilling til samværet mellem den indsatte og barnet.

Hvis man skal tale om problemløsning på dette område, må der primært være tale om, at der er sket en problemløsning i det omfang, de voksne har taget stilling til, hvordan barnet skal informeres, og i det omfang de er enige. Der er næppe en rigtig løsning på dette område (blandt andet skal man også tage hensyn til barnets alder), så en eventuel problemløsning må primært ligge i processen frem til en beslutning. I alle familier fandt man ud af et eller andet, der kunne fungere som en (eventuel midlertidig) løsning, men de voksne var ikke altid enige.

Blandt de interviewede var der nok de bedste erfaringer i de familier, hvor børnene fik at vide, at mor/far skulle i fængsel, fordi de havde gjort noget, de ikke måtte. Det, "de ikke måtte", blev så forklaret forskelligt afhængigt af barnets alder. Tilsvarende var der kun positive erfaringer med at fortælle om fængslingen i børnenes institutioner og skoler.

Omkring samvær mellem den fængslede forælder og børnene besluttede man sig i næsten alle de interviewede familier for, at børnene skulle besøge deres mor/far i fængslet under afsoningen. Kun børn anbragt uden for hjemmet, hvor det var far, der afsøgte en dom, kom ikke på regelmæssigt besøg i fængslet. I disse tilfælde var der tale om en beslutning, familierne/fædrene ikke havde haft indflydelse på.

Afsoningen

De problemer, der blev beskrevet i forbindelse med afsoningen, var i de fleste tilfælde problemer, hvis løsning lå uden for de interviewedes kontrol. Det var problemer knyttet til den indsattes frihedsbegrænsning under fængselsopholdet, specielt adgang til telefon, til udgang samt problemer i forbindelse med faciliteterne ved

besøg i fængslet. Ligesom de særlige problemer for børn anbragt uden for hjemmet også blev beskrevet i denne forbindelse.

Endelig var der fortsat såvel praktiske som økonomiske problemer, som der ikke blev fundet nogen løsning på. Specielt de økonomiske problemer må i nogle familier komme til at virke som en tidsindstillet bombe. I flere familier lånte man penge (banklån eller lån fra familie og venner) til at klare de faste udgifter, mens faderen var i fængslet. Det bliver ikke let at starte en tilværelse efter fængslet med at skulle betale sådanne lån tilbage. I andre tilfælde kom fædrene i gæld som en direkte følge af fængselsopholdet, fx ved at de ikke betalte børnepenge, mens de sad i fængsel.¹⁾ Og endelig var der nogle af de interviewede, der havde fået bøder i forbindelse med dommen og/eller havde haft meget store udgifter til en forsvarsadvokat. De mennesker ville ikke være i stand til at blive gældfri i resten af deres levetid. Så selvom der blev fundet en ad hoc løsning, så familien kunne leve i afsoningsperioden, var der for mange familier ikke for alvor tale om nogen løsning af de økonomiske problemer.

“Jeg kan aldrig komme til at eje noget. Min gæld til det offentlige er for stor, jeg skylder en formue i advokatsalær” (fra interview med indsat).

“Jeg skylder børnepenge for den tid, jeg har siddet inde. Jeg skylder forløb 130.000 kr.” (fra interview med indsat).

Interviewene blev dermed – ligesom den ovenstående gennemgang – domineret af mange erfaringer med, hvilke problemer der opstår/kan opstå og få erfaringer med problemløsning.

Ikke danske statsborgere

De indsatte, der mest desperat følte, at de udelukkende havde problemer, som de ikke kunne se nogen løsninger på, var de interviewede indsatte, der ikke var danske statsborgere.

1) Har den indsatte ingen indtægt efter løsladelsen, kan børnebidragene eftergives if. lov om børnetilskud og forskudsvis udbetaling af bidrag § 21.

“Hvem skal hjælpe mig? Hvem? Jeg bliver udvist (af landet), når jeg har afsonet. Hvordan skal jeg forsørge min kone og mine børn i vores hjemland. Jeg har boet i Danmark det meste af mit liv. Min kone siger, hun og børnene bliver her, så børnene kan få en uddannelse” (fra interview med indsats).

“Der er ingen hjælp. Hjælp skulle være at give mig en chance, bare en. Jeg bliver udvist, når afsoningen er slut. Jeg har boet i Danmark i halvdelen af mit liv. Jeg har hele min familie her. Jeg taler dansk... De dømmer mig, men de dømmer mine børn ekstra. Jeg er udvist, mine børn får aldrig deres far hjem igen. Og jeg kan ikke tage dem med (til hjemlandet). Jeg har intet der. Jeg skal begynde helt forfra. Mine børn bliver voksne, inden jeg kommer så langt, at jeg måske kan forsørge dem. Hvis de vil hjælpe mig, skal de undlade udvisning. Jeg har aldrig før lavet noget kriminelt” (fra interview med indsats).

Inden for undersøgelsens rammer er der ikke noget svar på disse problemer. Men når det handler om børn og børnefamilier, er der tale om et problem, som det er nødvendigt at forholde sig til.

Erfaringer med at få hjælp fra private

Spørgsmålene inden for dette tema sigtede på at få en beskrivelse af de hjælpemuligheder, den interviewede (indsatte eller partner) havde haft til rådighed. Primært en afdækning af ressourcer i det private netværk i form af venner, familie, naboer og eventuelle private foreninger, der havde ydet hjælp. Erfaringer med hjælp fra det offentlige bliver belyst senere.

Den bedste hjælp er at kunne hjælpe sig selv

Det tydeligste budskab fra de indsatte var, at den bedste hjælp får man, hvis man kan hjælpe sig selv. I denne undersøgelse virker det som essensen af, hvordan man klarer sig i et fængsel. De stærke klarer sig. De er i stand til at kunne udholde at være alene, de kan opbygge et værn mod virkeligheden, når det er nødvendigt, og de kan periodevis gå i dvale, mens de venter på, at tingene skal gå over.

“Jeg er en, der vil klare mig selv... Økonomien er selvfølgelig det første, man tænker på, og så at familien skal have et sted at bo” (fra interview med indsat).

“Der er ikke nogen, der har hjulpet os. Der er ikke noget at hente nogen steder. Man kan få lidt vejledning og støtte, måske, men ikke noget økonomisk” (fra interview med indsat).

“Nej, der er ikke nogen, jeg snakker med. Jeg holder mig for mig selv” (fra interview med indsat).

Mange af de interviewede indsatte gav udtryk for, at de klarede sig ved at holde sig for sig selv. Og de virkede også som relativt stærke personer under interviewet (det er formentlig også disse indsatte, der kan bevare kontakten med familien under afsoningen).

De indsatte, der gav udtryk for, at de havde brug for hjælp fra andre, havde det tydeligt dårligt. Flere kom let til at græde og virkede, som om de havde svært ved at klare tilværelsen,²⁾ en del fik nervemedicin.

De indsatte, der selv oplyste, de var narkomaner, havde større forventninger til, hvad det var nødvendigt, at andre skulle gøre, for at problemerne skulle kunne tackles.

Også blandt partnerne uden for fængslet var der en udtalt holdning om, at hvis man ville klare sig, så gjorde man bedst i at klare sig selv. Ikke fordi det behøvede at være det mest ønskede, men fordi man ud fra sine erfaringer anså det for den realistiske holdning.

De interviewede partnere gav udtryk for, at de havde oplevet, at de stod meget alene med problemerne. Specielt i begyndelsen af

2) Skal man tale “psykologsprog”, kan man sige, de var grådlabile, blev ved med at tale om det samme og det samme, beskrev mange krænkelser, virkede depressive, eventuelt at de viste tegn på en dårlig krisebearbejdning.

forløbet, i forbindelse med arrestation og varetægts- eller isolationsfængsling havde partnerne følt sig meget alene. Både med hensyn til at forstå hvad der skete, at finde ud af hvad de skulle gøre og med hensyn til at klare hverdagen.

“Det har været svært at forstå, at han (den indsatte) også har den side, for det er ikke det, vi kender ham for” (mor til større børn).

“Jeg har været meget alene med det. Jeg troede ikke, min mand ville blive dømt. Derfor sagde vi ikke noget under retssagen. Der var ingen, der skulle vide det. Vi ville ikke have, at det skulle præge vores liv” (mor med små børn).

“Jeg synes, det er virkelig hårdt at være alene med to børn. Nogle gange kan jeg slet ikke tænke” (mor til større børn).

De partnere, der var brudt ud af ensomheden og havde fortalt andre om arrestation og fængsling, var sjældent blevet afvist. Men selve situationen indeholdt mange elementer, som kunne gøre det svært at søge hjælp. Fx havde partnerne overvejet, om de kunne risikere, at en eventuel betroelse kunne føre til et krav (fra den der modtog betroelsen) om, at de skulle tage en beslutning for eller imod den fængslede samlever/far. For ville den, man henvendte sig til, eventuelt sige, at man burde tage afstand fra sin mand/samlever? Eller hvis den arresterede var barnets far (og mor ikke levede sammen med ham), ville omgivelserne så reagere med misbilligelse og foreslå, at hun afbrød forbindelsen mellem barnet og den indsatte. Der var mange ukendte faktorer, som kunne gøre det svært for partnerne selv at være aktive med hensyn til at få hjælp.

Familie og venner støtter op

De indsatte og de partnere, der havde familie eller venner, som de havde et godt forhold til før arrestationen, var bedst stillede. Det er først og fremmest familien, der stiller op. Især mødre, svigermødre, søstre, brødre, døtre og så barnets mors veninder. Der var faktisk ingen, der oplyste, at de havde fået god hjælp uden for den personkreds.

“Den største hjælp har været min svigermor” (mor med små børn).

“Min søster har hjulpet mig” (mor med store børn).

“Min datter er den, der har hjulpet mig mest” (mor med både små og store børn).

“Jeg har fået hjælp fra min familie. Vi havde heller ikke forventet at få hjælp nogen andre steder fra... Jeg ved egentlig ikke hvorfor, men det havde vi ikke” (fra interview med indsat).

“Jeg har ikke nogen familie. Jeg har en svigerfamilie, og vi har bare problemer og konflikter. Jeg har kun min veninde, men hun er også gift, så hun har også andre forpligtelser” (mor med større børn).

“Min kone er meget ensom, mens jeg sidder her. Hun har ikke nogen at snakke med om problemerne” (fra interview med indsat).

Partnere uden familie – eller med familie der boede i en anden del af landet eller i udlandet – var de mest belastede. Det var dem, der havde de store praktiske problemer. Undertiden problemer der blev oplevet som så overvældende, at de ikke var i stand til at få øje på eller bruge de muligheder, der i øvrigt kunne være for at få hjælp. Det var også de eneste af de interviewede, der havde søgt professionel hjælp.

“Der er mange, der har tilbudt hjælp til at få snakket om problemerne. Det har jeg været glad for, men jeg har sagt nej tak, for jeg har ikke syntes, jeg havde de to timer til at sidde og snakke” (mor med små børn).

“Jeg søgte selv hjælp hos en psykolog for at høre, hvordan jeg bedst kunne fortælle vores datter, at hendes far skulle i fængsel” (mor med små børn).

Det kan i denne sammenhæng være interessant at nævne, at både danskere og interviewede med anden etnisk baggrund end dansk

fremhævede familiens betydning. For begge parter var der tale om, at var der en familie, der støttede op, var det her, man fik hjælp. Mens hvis der var konflikter i forhold til familien/svigerfamilien, eller hvis familien boede langt væk, så måtte man klare sig alene eller eventuelt med den hjælp, man kunne få fra en veninde.

Samfundets tilbud om hjælp

De fleste familier havde kendskab til socialforvaltningen som et muligt tilbud om hjælp. Associationen, til hvilken hjælp man kunne få fra socialforvaltningen, var først og fremmest økonomisk hjælp og så hjælp til at få børnene i plejefamilie eller på institution, hvis der ikke var andre til at passe dem, når mor/far var i fængsel. En del familier havde deres første kontakt med socialforvaltningen i forbindelse med arrestation og varetægts-/isolationsfængsling.

“Vi fik økonomisk hjælp fra socialforvaltningen” (mor med små børn).

“Jeg har fået, hvad jeg skulle have, tror jeg. Men de er ikke venlige. De har været arrogante og uforskammede” (mor med små børn).

“De har hjulpet mig med at finde en lejlighed” (mor med små børn).

“De problemer, vi havde, var meget med penge og terminer, og det snakkede vi så om... Vi burde have haft noget ordentlig økonomisk rådgivning, så vi ikke havde tabt alle vores penge (i forbindelse med hussalg på et ugunstigt tidspunkt med meget lave priser). Fx kunne vi have lejet huset ud i stedet for at sælge det med tab... Jeg sad i isolation og kunne ikke hjælpe min kone på nogen som helst måde” (fra interview med indsat).

“Min kone har snakket med sagsbehandleren, men den hjælp vi har fået, er kommet fra familien” (fra interview med indsat).

Erfaringerne var blandede, men de fleste fik relevant økonomisk hjælp, ligesom der blev ydet hjælp til at finde en anden bolig. Problemer, der specifikt relaterede sig til det at få sin samlever/børnens far arresteret og fængslet, var ikke noget, man forventede at få hjælp fra socialforvaltningen til at løse. De fleste mente ikke, socialforvaltningen havde nogen særlig viden på dette område. Tværtimod var det opfattelsen, at de særlige problemer, partnerne som følge heraf kunne have på det praktiske område, kun i ringe omfang mødte forståelse i socialforvaltningen.

“Jeg synes, socialforvaltningen har været meget lidt hjælpsom. De gør bare ikke noget” (mor med små børn).

“Jeg har talt med min sagsbehandler og sagt, at jeg havde problemer og gerne ville have hjælp. Men jeg kunne ikke få det, jeg havde brug for. Der kunne komme en og snakke med mig. Men jeg er et menneske, der godt kan klare mig selv. Jeg kunne også få en aflastningsfamilie, men jeg kan godt passe mine børn. Jeg kan vaske tøj, gøre rent, lave mad, passe børn. Det er ikke problemet. Men det var svært for mig at komme ud af huset og købe ind. Jeg ville gerne have et menneske til at se efter børnene et par timer hver uge, mens jeg ordnede det, jeg skulle uden for huset. Det kunne jeg ikke få hjælp til” (mor med små børn).

“Jeg synes ikke, socialforvaltningen har været gode nok til at varetage mine og mit barns behov. De har holdt barnet væk fra mig” (fra interview med indsat mand).

De, der havde oplevet, at de fik den bedste hjælp, var de indsatte kvinder, der i forvejen havde været i kontakt med socialforvaltningen, fordi de levede af bistandshjælp.

“Jeg synes faktisk, de har været meget flinke på kommunen. De har hjulpet, og de har også givet mig et akut nummer, jeg kunne ringe til, hvis jeg fik det dårligt (mellem dom og afsoning). Jeg synes, der har været meget støtte” (fra interview med indsat kvinde).

“Min hjemmehosser, min sagsbehandler og mine veninder har hjulpet mig. De har givet mig et klap på skulderen. De har ikke vendt mig ryggen. Jeg føler, kommunen har troet på mig” (fra interview med indsat kvinde).

De erfaringer, der er givet udtryk for, kan således opsummeres til, at de familier, der ifølge deres eget udsagn har fået den bedste hjælp fra socialforvaltningen, er de familier, der i forvejen har haft en sagsbehandler, som har kendt dem, og som de har haft et godt forhold til. Nye kontakter til socialforvaltningen foranlediget af problemer med arrestation og afsoning har været vanskeligere. Familierne har i de situationer langt fra altid oplevet, at de kunne få hjælp ud over helt specifikke former for økonomisk hjælp, fx boligtilskud og forhøjet børnebidrag.

Kriminalforsorgen som hjælper

Kriminalforsorgens hjælp vurderes stort set på samme måde som hjælpen fra socialforvaltningen. Man får så nogenlunde vejledning vedrørende det økonomiske, mens der ikke er nogen forståelse for de særlige problemer, der kan være i børnefamilierne.

“Jeg fik tilbudt, at det ene barn kunne være hos sin far i fængslet. Men det vil jeg ikke have. Han skal ikke ud af sin børnehave, hvor han er glad for at være” (mor med små børn).

“Jeg bad om, at min mand kunne få fri fra fængslet i en uge for at passe børnene, da den lille havde lungebetændelse. Jeg får kun løn de dage, jeg møder på arbejde, så det var vigtigt for mig at passe det” (mor med større børn).

“Jeg går og venter på indlæggelse til en operation. Jeg har ikke nogen, der kan passe børnene. Fængslet har nægtet at give deres far en § 31 udgang” (mor med større børn).

“Jeg ville ønske, de (i fængslet) kunne være mere fleksible, fx med udgang ved sygdom. De indsatte skulle behandles mere individuelt og mindre bureaukratisk” (mor med små børn).

De indsatte har kun få svar, når de bliver bedt om at nævne, hvad de har modtaget af hjælp eller rådgivning fra Kriminalforsorgen under afsoningen. Hjælp til at lave en ansøgning til socialforvaltningen om støtte til huslejen nævnes oftest og med størst begejstring. Enkelte har fået hjælp til at genoptage eller fastholde samværet med deres børn (anbragte børn) under fængselsopholdet. Andre siger, at det kan være godt at tale med en af forsorgsmedarbejderne i forbindelse med en eventuel skilsmisse.

“Mit forhold til børnene er blevet bedre. Jeg har fået hjælp her (i fængslet). Socialrådgiveren i fængslet og nogle af vagterne har hjulpet” (fra interview med indsat).

“Forsorgsmedarbejderen i fængslet er den eneste, der har støttet mig (i at få kontakt med barn)” (fra interview med indsat).

“Dem i arresten og så præsten har hjulpet, ellers synes jeg ikke, der har været nogen hjælp. Jeg har bedt om hjælp, og der er også nogen, der har snakket med mig. Men der er aldrig nogen (fra fængslet/kriminalforsorgen), der følger op på problemerne eller på aftalerne” (fra interview med indsat).

Det er en udbredt opfattelse, at man helst selv på forhånd bør være orienteret om, hvilken form for økonomisk hjælp man har ret til eller krav på at få. Informationerne om dette kommer fra andre indsatte. En anden kritik er, at der ikke følges op på eventuelle aftaler.

“Socialrådgiveren i fængslet kan godt være mere opsøgende. Her er de for passive. Man skal selv vide, hvad man har ret til” (fra interview med indsat).

“Kriminalforsorgens arbejde fungerer ikke. De er for langsomme. De er ikke aktive med hensyn til at forholde sig til folk. De skal gribe fat! I stedet for er man nødt til selv at være opsøgende – over for dem. De venter bare, tager ingen initiativer. Det er selvfølgelig et problem, at der er så mange (indsatte), der er på stoffer, men vi andre får heller

ikke nogen hjælp. Der mangler engagement hos hjælperne..." (fra interview med indsat).

"Jeg har ikke fået hjælp. De (forsorgsmedarbejderne) spørger: "Er der noget, vi kan hjælpe med? Så sig til." Men det er jo svært at vide, hvad det er, de kan hjælpe med" (fra interview med indsat).

"Man skal selv kende reglerne og gøre opmærksom på, hvad man har ret til for at få det. Man får ikke noget at vide om, hvad man har ret til... Jeg spørger fællestalsmanden, når jeg skal vide noget" (fra interview med indsat).

"Jeg ville hellere have hjælp fra familierådgiveren i kommunen end her i fængslet. For hun kender mig og min familie og kender vores problemer" (fra interview med indsat).

"Jeg ved ikke, hvad de kan gøre for en. Så meget har jeg ikke snakket med dem" (fra interview med indsat).

Med hensyn til almindelige råd og vejledning er der flere problemer. Nogle indsatte siger, at den slags kan man ikke tale med forsorgsmedarbejderne om, fordi det er fængselsbetjentene, der skal tage sig af at tale med de indsatte, hvis der er "noget, der trykker". Og som flere siger: *"Det kan jeg da også godt, og der er da også flere, der gerne lytter. Men efter det sker der ikke noget. Og jeg synes ikke, det er nok, at der er nogen, der lytter til mine problemer. Jeg vil have gjort noget ved dem"*.

De indsatte giver så udpræget udtryk for, at der ikke er meget, der nytter, når man sidder i fængsel. Man bliver ikke taget alvorligt, alle bliver skåret over en kam. Man skal spørge om alting, og der er mange skønsmæssige afgørelser, som betyder, at man i lige så høj grad må tage udgangspunkt i, hvem man spørger, som hvad man spørger om, hvis man skal vurdere muligheden for en positiv reaktion.

“De har nogle gode regelsæt. Men her på stedet undgår de konsekvent at bruge dem” (uddrag fra interview med indsat).

“De ansatte gør, hvad de skal – og så skubber de ind imellem tingene over til hinanden. Det er en lille krig, de har indbyrdes, og det lider vi under... Det, der er brug for, er nogen, der engagerer sig i at hjælpe folk, nogen der vil se os som mennesker. Nogen vi ikke bare er nuller for” (fra interview med indsat).

“Det vigtigste ville være, hvis der var nogen (fra Kriminalforsorgen), der engagerede sig i de indsatte og i deres ve og vel” (fra interview med indsat).

“Det bedste, der er sket mig, var, da jeg blev indlagt på sygehus. Der var to sygeplejersker, de gav mig livslysten tilbage. De kendte hele min historie og behandlede mig, som om jeg var et ganske almindeligt menneske. De var ikke beklemte over, at jeg var kriminel” (fra interview med indsat).

De sidste tre citater er nok det, der bedst sammenfatter holdningen hos de indsatte. De reagerer på spørgsmålene om hjælp med at være afvisende eller ironiske (Hjælp? Hvad mener du? Det må være en hemmelig hjælp til særligt indviede!) Lidt mere pressede efterlyser de engagement hos Kriminalforsorgens ansatte som en forudsætning for, at der kan gives og modtages hjælp. Der er dog også gode erfaringer, ligesom det anstændigvis skal nævnes, at projektet har været i kontakt med adskillige medarbejdere inden for Kriminalforsorgen, som har været særdeles engagerede i at få projektets problemstilling belyst. Men de gode erfaringer drukner let i den generelle følelse af ikke at være synlige som mennesker for dem, der skal hjælpe. Der er derfor tale om et problem, som det vil være vigtigt at forholde sig til.

Ønsker med hensyn til at få hjælp

Sidste del af interviewet handlede om, hvilke ønsker de interviewede havde med hensyn til at få hjælp, og hvad de syntes, ville være den bedste hjælp. Svarene samlede sig om de praktiske og økono-

miske problemer, som umiddelbart var det område, hvor man havde flest ønsker om at få hjælp.

Ud over de mere generelle spørgsmål om, hvilke ønsker der kunne være, indeholdt interviewet et konkret spørgsmål om en bestemt form for hjælp, nemlig om partneren uden for fængslet ville have taget imod det, hvis hun efter arrestationen var blevet kontaktet og havde fået tilbudt hjælp i form af informationer om, hvordan en sag plejede at forløbe og hjælp til at finde konkrete løsninger på de akutte problemer. Enten fra socialforvaltningen eller fra Kriminalforsorgen.

Spørgsmålet blev stillet både til partnerne og de indsatte. Alle partnerne svarede, at de ville de have taget imod et sådant tilbud, og alle de indsatte mente, at deres partnere/deres børns mødre ville have taget imod en sådan hjælp. I de større byer var man ligeglad med, om hjælpen kom fra socialforvaltningen eller fra Kriminalforsorgen. I de mindre byer ønskede man afgjort ikke, at den skulle komme fra den lokale socialforvaltning. Her fandt man, at en medarbejder fra Kriminalforsorgen (gerne fra en anden by) ville være en bedre mulighed. Kun en enkelt partner tog forbehold, idet hun ikke ønskede at blive registreret hos nogen offentlige myndigheder. Hun foreslog derfor, at det skulle være en privat organisation, der ydede hjælpen (for hun mente, det var et tilbud, man havde brug for).

Så når denne form for hjælp er det eneste helt konkrete, der nævnes som noget nyt, så skyldes det, at der er spurgt eksplicit efter holdninger til et sådant tilbud. Der var ikke nogen af de interviewede, der selv kom med lige så konkrete forslag til en mulig hjælp.

“Jeg har mest haft brug for hjælp til det praktiske. Bare nogle timers praktisk aflastning, også hvis barnet er sygt” (mor med små børn).

“Økonomien og de praktiske problemer har været det værste. Jeg er vant til at klare meget alene, men dette var for svært” (mor med små børn).

“Jeg har svært ved at synes, at det offentlige skal blande sig. For hvad vil der stå i ens papirer bagefter?” (mor med større børn).

“Hvis der var en, der havde henvendt sig, så havde jeg taget imod det, for man står jo helt uforberedt” (mor med større børn).

“Det ville være godt, hvis der var en at snakke med (ved arrestation). Men det er vigtigt, at det er en, der kan fortælle, hvad der skal ske. Måske er det lettere for andre, men jeg vidste ikke noget om arrestation og fængsler. Alt hvad jeg ved nu, har jeg lært gennem erfaring. Jeg har mange gange siddet og haft ondt i hovedet af at tænke, fordi jeg ikke kunne finde ud af det” (mor med små børn).

“Vi har brug for handling og for konkret hjælp. En, der kan skære igennem. Vi har ikke brug for snak” (mor med små børn).

“Ja, i starten kunne vi godt have haft brug for hjælp. Vi var helt ukendte med systemet, havde aldrig prøvet det før. Jeg vidste intet om, hvad hans rettigheder var. Man kunne måske selv have søgt information, men det var der slet ikke overskud til” (mor med små børn).

“Jeg synes, det havde været passende, hvis der efter isolationsfængslingen var kommet en, der havde informeret mig om regler osv. Jeg synes også, det tog alt for lang tid med retssagen. Og nu bagefter kan jeg godt se, at vi fik alt for optimistiske meldinger fra forsvarsadvokaten” (mor med små børn).

“Jeg ville gerne have haft noget information. Fra bistandskontoret eller fra Kriminalforsorgen, det ved jeg ikke... Information og så økonomisk hjælp ville være det vigtigste... Jeg kunne godt have brugt en at tale med, men det skulle have været en, der vidste, hvad man skulle gøre (i forbindelse med arrestation og fængsling)” (mor med små børn).

Sammenfatning om ønsker til god hjælp

Når de voksne i interviewet bliver spurgt om deres ønsker med hensyn til hjælp, tager de udgangspunkt i deres egen livssituation og i de områder, de oplever mest kaotiske. Der er ingen tvivl om, at de praktiske og økonomiske problemer af mange opleves som overvældende. Det betyder, at de interviewede først nævner et ønske om konkret hjælp til de praktiske og økonomiske problemer i forbindelse med arrestation og afsoning. Både hjælp til at få overblik over problemerne og hjælp til at løse dem. Til en vis grad er der på dette punkt tale om en hjælp, som socialforvaltningen er indrettet til at give, og som faktisk også gives til en stor del af familierne. De interviewede partnere mangler primært hjælp fra socialforvaltningen til at danne sig et overblik over både problemerne og over forskellige problemløsningsmuligheder. Socialforvaltningen er meget konkret og meget handlingsorienteret (ifølge interviewene), og familierne kunne have brug for mere hjælp til at få et overblik (eventuelt til at lægge budget eller revisorbistand).

Direkte adspurgt mener de voksne, det ville være en stor hjælp, hvis der kom en person fra socialforvaltningen eller fra Kriminalforsorgen, som kontaktede familien med det formål at fortælle dem om, hvordan det plejer at forløbe i forbindelse med en varetagtsfængsling og en isolationsfængsling. Især hvad man skal og ikke skal, hvad man må og ikke må, og hvad man har ret til. I det hele taget konkret, praktisk information.

Det er det praktiske, der presser på, mere end det følelsesmæssige. Selvom der kan være en krisereaktion, er det ikke kriseterapi, der efterspørges, snarere god, grundig og konkret information om, hvordan man gør i en fremmed og ugæstfri verden, som pludselig er blevet den, man skal orientere sig i.

Familierne er usikre, når det drejer sig om, hvad der er rigtigt og forkert at gøre i forhold til, hvad børnene skal have at vide, om de eventuelt skal med i arresten, hvornår det skal ske, og om det er noget, man skal forlange. Det er da også et område, hvor der ikke altid er givne og universelle afgørelser.

Meget tyder derfor på, at dette er et område, hvor det ville være en fordel, hvis familierne kunne få en form for sparringspartner, som de kunne drøfte problemerne igennem med. En, hvor man kunne afprøve forskellige muligheder og drøfte, hvad sker der nu, hvis...? Familierne mangler en konkret sparring i drøftelsen af fordele og ulemper ved forskellige fremgangsmåder.

Det virker ikke, som om det vil være en løsning at tilbyde forældrene, at andre snakker med deres børn. Problemet er at finde et rum for overvejelser for og imod. Helst et neutralt rum, hvor der er en person, der enten selv eller professionelt har været inde i nogle overvejelser om muligheder og risici, og et rum hvor der er plads til, at forældrene efterfølgende træffer deres egen afgørelse.

Det er de færreste interviewede, der har kunnet bruge deres familiemæssige eller sociale netværk til dette. Netværket kan måske have egne grunde til at reagere på en bestemt måde, og det, der er vigtigt for familierne, er, at de når frem til, hvad de selv mener er rigtigt, hvad de kan klare, og hvad de kan stå inde for at gøre.

En opsøgende, handleorienteret og informationsgivende hjælp

Det samlede indtryk fra interviewene er, at den hjælp, familierne ville sætte størst pris på, skal være en hjælp, der opsøger familien, ikke en hjælp familien skal opsøge. Og der skal være tale om en handleorienteret og informationsbaseret hjælp, ikke bare snak om følelser og reaktioner. Det behov kan komme, men det sker først på et senere tidspunkt.

I den akutte situation er det trods alt lettere at få hjælp i det private netværk til at tackle de følelsesmæssige reaktioner. Der er andre i netværket, der har erfaring med at være chokerede og ulykkelige. Selvom baggrunden kan være en anden, kan følelserne være de samme. Det er således (trods alt) lettere at finde forståelse for de følelsesmæssige reaktioner, når den tid kommer, end det er at få vejledning om, hvad man gør, når politiet pludselig henter ens mand, hvorefter der kan gå lang tid, før han igen er på fri fod.

Skal man tilrettelægge en hjælp, som vil være til gavn for familierne og for børnene, er det derfor vigtigt at tage et helt konkret udgangspunkt og at være aktivt opsøgende. Som undersøgelsens problemkarakteristik viser, er det manglende viden og information samt de helt konkrete, praktiske og økonomiske problemer, der fylder mest i hverdagen for de voksne.

Ud over denne aktive opsøgende hjælp til de voksne bør man helt konkret forholde sig til det faktum, at der er børn i en del familier. Både som noget man inddrager i sine overvejelser ved arrestation og ved at være langt mere opmærksom på selve processen (selve forløbet) for de børn, der bliver anbragt i forbindelse med arrestationen. Desuden bør man være langt mere opmærksom på, at børn har brug for hurtigt at se deres forældre efter en arrestation, simpelthen for at kunne konstatere, at forælderen er i live og ikke er syg, ikke har forladt barnet.

Forslag til initiativer

Undersøgelsens udgangspunkt var, at der skulle tilvejebringes viden, der kunne danne grundlag for initiativer med henblik på at sikre en mere relevant og målrettet støtte til børn og familier, hvor en eller begge forældre er i fængsel. Efter en opsummering af undersøgelsens resultater vil der blive præsenteret en række mulige initiativer, som hver især vil kunne være medvirkende til at afbøde eller løse problemerne, som de fremstår med udgangspunkt i familiernes egne erfaringer, synspunkter og holdninger.

Undersøgelsens resultater

Beskrevet i stikordsform og ordnet i temaer resulterede undersøgelsen i viden (informationer) inden for følgende seks områder: Børns egne beskrivelser af oplevelser og følelser, de anbragte børns forhold, konsekvenser for partneren uden for fængslet, socialforvaltningen som hjælper, de indsattes relation til familien og besøgsfaciliteter i fængslet.

Børns egne beskrivelser af oplevelser og følelser

Inden for dette tema er der både tale om informationer indhentet via interview med børnene selv og om informationer indhentet via de voksne. Med henblik på mulige initiativer skal det specielt fremhæves, at:

- børn er meget alene med de tanker og følelser, arrestationen sætter i gang,
- de større børn er utroligt omsorgsfulde i deres måde at tale om den fængslede forælder på,
- de større børn påtager sig et ansvar for familien og for yngre søskende, når en eller begge forældre er i fængsel.

En stor del af de interviewede familier havde børn under 5 år. Som en konsekvens af undersøgelsens udvælgelseskriterier var der i alle familier på nær en (hvor mor var alene med tre børn, der alle

var blevet anbragt uden for hjemmet et godt stykke tid før fængslingen, og hvor kontakten var afbrudt) etableret en tilknytning mellem barnet og den indsatte før fængslingen. Det betød, at børnene i forbindelse med fængslingen oplevede, at de mistede kontakten med en forælder, som havde haft betydning for dem. De større børn besøgte den fængslede forælder i arresthus/fængsel, men børn under 4-5 år kom ikke altid på besøg i den første tid efter arrestationen, ligesom de ikke altid fik en forklaring på, hvad der var sket. I forbindelse med varetægts- eller isolationsfængsling er der for nogle børn gået op til en måned, hvor de ikke har haft nogen mulighed for at se den fængslede forælder. Med henblik på mulige initiativer skal det derfor fremhæves, at:

- for børn under 4-5 år, der har etableret en tilknytning til den fængslede forælder, er det en stor belastning at få afbrudt kontakten til en forælder gennem længere tid.

For barnet betyder kontakten for det første, at det ved, at den fængslede forælder stadigvæk er i live. For det andet oplever barnet kontakten som et udtryk for, at forælderen interesserer sig for ham/hende, at forælderen gerne vil sørge for, at barnet har det godt, at forælderen elsker barnet. Hvis kontakten afbrydes fuldstændigt, vil børn tolke det som et udtryk for, at den fængslede forælder ikke mere bryder sig om dem. Selv de lidt større børn (formentlig helt op til 9-10-års alderen) kan i perioder gøre sig tanker om, hvorvidt det er, fordi de ikke er søde/gode nok, at deres fængslede far/mor ikke kontakter dem.

Med henblik på mulige initiativer skal det fremhæves, at:

- for de børn, hvor den indsatte har adgang til en telefon, kan det virke som en normalisering af tilværelsen, at børnene har mulighed for at tale med den indsatte i telefonen en eller flere gange om dagen,
- for lidt større børn er tegninger, breve (fax) et godt supplement til den telefoniske kontakt.

De anbragte børns forhold

Børn, der enten bliver anbragt uden for hjemmet i forbindelse med en eller begge forældres fængsling, eller børn, der allerede før fængslingen er anbragt uden for hjemmet, har det særligt vanskeligt. Tre af de tidligere anbragte børn er interviewede, de øvrige informationer er indhentet via forældrene. Med henblik på mulige initiativer skal det specielt nævnes, at:

- børn, der bliver anbragt uden for hjemmet i forbindelse med fængsling af en eller begge forældre har oplevet, at de står alene med ansvaret for at løse de problemer, det giver for dem,
- de voksne omkring barnet undlader at støtte barnet i at vedligeholde kontakten med den fængslede forælder, også for de børn, hvor der før fængslingen har været en tilknytning.

Der er i undersøgelsen forelagt eksempler på, at socialforvaltningen har modarbejdet en kontakt,¹⁾ selvom der før fængslingen har været en følelsesmæssig tilknytning mellem barnet og den fængslede. Det skal bemærkes, at det i undersøgelsen i særlig grad er et problem i forhold til fængslede fædre, og i situationer hvor begge forældre arresteres. To af de interviewede mødre fik deres børn anbragt uden for hjemmet i forbindelse med, at de selv skulle afsones. Begge disse mødre havde kendt deres sagsbehandler gennem en længere periode, inden de blev fængslede. I begge familier fik såvel mødre som børn en god støtte fra socialforvaltningen.

Konsekvenser for partneren uden for fængslet

De interviewede partnere er alle kvinder. Nogle er skilt fra den indsatte, andre har fortsat en parrelation til den fængslede mand. I alle familier har der været tale om, at den indsatte før fængslingen tog del i den daglige omsorg for børnene. Ud over de specielle følelsesmæssige, økonomiske og andre problemer, fængslingen fører med sig for partneren uden for fængslet, er der således også tale om, at hun får flere daglige opgaver i forhold til børnene. Den

1) Eksempelvis børn hvor det fremgår af den handleplan, der er udarbejdet ved anbringelsen, at der skal være kontakt til den fængslede forælder, uden at dette er blevet realiseret.

indsats, børnenes far har ydet, bortfalder. Med henblik på mulige initiativer er det især følgende forhold, der skal nævnes som forhold, der gør livet svært for partnerne uden for fængslet:

- partnerne uden for fængslet lever et meget presset hverdagsliv, hvor det er svært at nå det hele, når man ufrivilligt er blevet enlig mor,
- de ugentlige (eller oftere) besøg i fængslet betyder, at der ikke er meget fri tid til andre aktiviteter, hverken alene eller sammen med børnene,
- der er problemer med at finde ud af, om man skal, eller hvordan man skal fortælle børn, at far er kommet i fængsel. Små børn får at vide, at far har ferie, er på skole etc., mens større børn får at vide, at han er i fængsel, selvom de ikke altid får at vide, hvad han er dømt for,
- det er svært at vide, hvem der skal informeres om, at barnets far er i fængsel (fx pædagoger, lærere, naboer),
- hvis der er blevet informeret om fængselsdommen, er det den gennemgående erfaring, at omgivelserne reagerer uden at være fordømmende og uden at tage afstand fra barnet.

Når det handler om erfaringer med at få hjælp, taler de fleste interviewede om hjælp til praktiske og økonomiske problemer. For andre problemer gælder det, at man ikke ved, hvor der eventuelt ville kunne hentes hjælp, ligesom man også kan have problemer med at formulere, hvad det egentlig er, man har brug for hjælp til.

Med henblik på mulige initiativer skal det derfor fremhæves, at:

- partnernes manglende viden om forløb, rettigheder, regler mv. i forbindelse med arrestation og eventuel varetægts- eller isolationsfængsling er et stort problem,
- partnerne har ikke kendskab til noget sted, hvor de kan få informationer om sådanne forhold,
- partnerne har svært ved at formulere, hvilken form for hjælp de har brug for. Både fordi de ikke har kendskab til de muligheder, der kan være for at få hjælp, og fordi det i den kaotiske

situation, de befinder sig i ved arrestationen, kan være svært overhovedet at formulere problemerne.

Socialforvaltningen som hjælper

Det sted, hvor man sædvanligvis forventer at kunne få hjælp til de mest påtrængende økonomiske og praktiske problemer, er socialforvaltningen. De interviewede familier har da også haft kontakt med socialforvaltningen. Erfaringen er, at der gives økonomisk hjælp, ligesom man kan få hjælp til at finde en anden og billigere bolig eller til at søge boligsikring. Når det handler om andre problemer, hvad enten de specifikt er knyttet til forløbet i forbindelse med arrestation og fængsling, eller der er tale om mere personlige problemer, er det opfattelsen blandt de interviewede, at der ikke er hjælp at hente i socialforvaltningen. Med henblik på mulige initiativer skal det fremhæves, at de interviewede partnere oplever, at:

- socialforvaltningen har en begrænset viden om fakta og procedurer omkring arrestation og fængsling,
- socialforvaltningen har en begrænset viden om, hvad man kan søge om hjælp til (fx økonomisk støtte til besøg i fængslet), når en ægtefælle/partner fængsles,
- socialforvaltningen har en begrænset forståelse for, at man kan ønske at opretholde forbindelsen til en fængslet ægtefælle (barnets far).

Både for de interviewede indsatte og for partnerne gælder det desuden, at man har den opfattelse, at når det drejer sig om at få hjælp (bredt defineret), så gælder det, at:

- familien er det sted, hvor man oftest og bedst kan hente hjælp. Dette gælder både danske familier og familier med anden etnisk baggrund end dansk,
- hvis man ikke har noget familiemæssigt netværk, er man meget isoleret,
- den bedste hjælp får man, hvis man er i stand til at hjælpe sig selv.

Uanset at mange problemer er knyttet til oplevelser og følelser i forbindelse med arrestation og fængsling, beskriver de interviewede partnere og indsatte de økonomiske og praktiske problemer som det område, hvor der mest akut er brug for hjælp. Det betyder, at dette er et område, man skal være opmærksom på, fordi det i høj grad er her, familierne vil være åbne for, at der etableres en kontakt. Et vigtigt punkt, når det handler om at inddrage socialforvaltningen som rådgiver af mere personlig karakter, er desuden problemer i forbindelse med anonymitet, ikke mindst i de familier der bor i små kommuner.

De indsatte relation til familien

Fokus i denne undersøgelse er primært børnene og partnerne uden for fængslet. I forhold til de indsatte gælder det derfor, at det i denne sammenhæng er relationerne til og forholdene for familien uden for fængslet, der især har interesse. Med henblik på mulige initiativer skal det derfor nævnes, at:

- de indsatte bruger familien uden for som anker og investerer en stor del af deres energi i at tænke på dem (dette er også en overlevelsesmetode),
- de indsatte har ikke nogen særlig viden om, hvilken form for hjælp man kan få fra Kriminalforsorgen (i forhold til familien) og har derfor heller ikke nogen særlige forventninger til en sådan hjælp,
- de indsatte har et stort ønske om at få øget mulighed for (ret til) udgang, fx i forbindelse med barns fødselsdag, første skoledag, forældremøder i daginstitution eller skole, børns sygdom og i forbindelse med partnerens sygdom, hvor der er brug for aflastning til at få passet børnene.

Noget af det sværeste for den indsatte (i forhold til familien) er i den grad at have begrænsede handlemuligheder, når det drejer sig om at sikre, at familien har det godt. Både økonomisk og praktisk. Mange giver konkrete eksempler på de problemer, det medfører for partneren at være blevet alene om børnene. Det gælder specielt for indsatte med små børn.

Besøgsfaciliteter i fængslet

Selvom besøgsfaciliteterne i fængslet ikke er det, der optager størst plads i interviewet, skal det alligevel nævnes, at der er en del kritik. Besøgsrummene karakteriseres flere steder som meget lidt børnevenlige, "ulækre" og kolde.²⁾ I de åbne fængsler, hvor besøgene finder sted i de indsattes egne celler, ville man gerne have, at der var nogle muligheder for fælles oplevelser for børn og forældre. Med henblik på mulige initiativer skal nævnes følgende forhold, som de interviewede gerne ville have ændret:

- det er et problem med besøgsrum, der ikke tager hensyn til, at der er (ofte små) børn med på besøg. Legetøj eller andre faciliteter, der er indrettet til børn, ville være med til at gøre besøgene bedre for familien,
- det er et problem, at der mangler aktivitetsmuligheder for børn over skolealderen,
- det ville være dejligt, hvis der var noget, som børn og forældre kunne være fælles om at opleve,
- nogle af de interviewede børn mener, at det er et problem, at de ikke kan besøge deres far i fængslet uden voksen ledsagelse. De ville gerne have lov til at komme på weekend hos deres far i fængslet. "Det ville være dejligt at kunne vågne hos sin far og spise morgenmad sammen med ham", som et af børnene siger.

Forslag til initiativer

Forslagene til initiativer tager udgangspunkt i ovenstående gennemgang af undersøgelsens resultater. Det fremgår, at når udgangspunktet er den enkelte familie og dens behov for hjælp og støtte, er der mange punkter, hvor det kunne være relevant med nye initiativer. Nedenstående liste over forslag til initiativer indeholder de vigtigste af disse punkter. Undersøgelsen indeholder tilstrækkelig dokumentation for at sige, at for det enkelte barn, den enkelte partner/indsatte/familie, ville de foreslåede initiativer

2) Udtalelserne er også baseret på besøgsrum andre steder end i de fængsler, der er indgået i undersøgelsen. De fleste har besøgt den fængslede i arresthuse og/eller andre fængsler før det aktuelle.

kunne afhjælpe en stor del af de beskrevne problemer. Skal man tilrettelægge en mere bred (og forebyggende) indsats, vil det være nødvendigt også at vide noget om problemets omfang, altså antallet af børn og familier der er berørt af, at en eller begge forældre bliver fængslet, ligesom det vil være relevant at få belyst spørgsmål som: Hvor mange indsatte har børn? Hvor meget kontakt har de indsatte med børnene? Hvor gamle er børnene? I kapitel 2 blev det nævnt, at der skønsmæssigt er 10% af de indsatte, der har børn, som de bor sammen med,³⁾ men ud over dette er der kun sparsomme oplysninger. Dette er baggrunden for forslaget om tilvejebringelse af kvantitative oplysninger.

Liste over forslag til initiativer

I det følgende er der en liste med forslag til mulige initiativer. Bortset fra forslag 1. Tilvejebringelse af kvantitative oplysninger, bliver forslagene bragt i en rækkefølge, der svarer til det ovenstående resume af undersøgelsens resultater.

1. Tilvejebringelse af kvantitative oplysninger om, hvor mange børn der er berørt af, at de har en mor/far (betydningsfuld voksen), der er varetægtsfængslet eller afsoner en fængselsdom. Fx hvor mange børn der årligt berøres af forældres fængsling/afsoning.
2. Tilvejebringelse af øget adgang til samvær og kontakt mellem børn og fængslede forældre, også under varetægtsfængsling. Specielt for de små børn sikre, at der ikke går for lang tid uden kontakt. Opbløde reglerne for uledsagede besøg i fængslerne, så det var en ret for børn over 15 år og en mulighed for yngre børn.
3. For børn, der er anbragt eller bliver anbragt uden for hjemmet, foreslås det, at der etableres en kontaktpersonordning. Kontaktpersonen skal dels støtte barnet i den konkrete situation, dels sørge for at barnet bevarer kontakten med den indsatte forælder, herunder følge med barnet på besøg i fængslet.
4. Udarbejdelse af informationsmateriale til brug for partnerne uden for fængslet, herunder information om forløb og rettig-

3) Kyvsgaard (1998b).

heder i forbindelse med varetægts- og isolationsfængsling, om forholdene omkring besøg i henholdsvis arresthuse, åbne og lukkede fængsler, og om muligheder for at søge hjælp og støtte (se de følgende forslag). Materialet udleveres fra politiet, når der er en samlever eller ægtefælle med børn. Det bør desuden være tilgængeligt hos lægen, på socialforvaltningen, på biblioteker, i arresthuse og fængsler, hos forsvarsadvokater samt i retten. Informationsmaterialet foreslås oversat til sprog, der tales i de største indvandrer- og flygtningegrupper.

5. Etablering af en anonym telefonrådgivning for partnere uden for fængslet og for de større børn, herunder mulighed for at få råd om hvordan børnene skal informeres.
6. Etablering af en besøgsordning, hvor partnerne får tilbudt et besøg i hjemmet umiddelbart efter arrestation, herunder mulighed for at få konkrete informationer og om at drøfte de problemer der skal løses både på kortere og længere sigt.
7. Tilvejebringe muligheder for, at socialforvaltningerne får en øget viden om forholdene i forbindelse med arrestation og fængsling, fx i form af lokale kurser eller temadage med undervisere fra Kriminalforsorgen. Kurserne/temadagene kunne samtidig have som målsætning, at man fik etableret lokale "børneberedskaber" med kontakt mellem personale på døgninstitutionerne og sagsbehandlere i Kriminalforsorgen, i socialforvaltningen og hos politiet.
8. Udnyttelse af de overordnede, regionale (på amtsbasis) samråd, som er under etablering (i medfør af "Vejledende retningslinjer for samarbejdet mellem de sociale myndigheder og Kriminalforsorgens institutioner og afdelinger"). Disse samråd eller samarbejdsfora kunne være et naturligt sted at placere et ansvar for en forbedret indsats over for de børnefamilier, hvor en eller begge forældre frihedsberøves.
9. Udarbejdelse og distribution af informations- og undervisningsmateriale om problemet til blandt andet jurastudiet, politiskolen, de sociale højskoler, pædagogseminarierne, psykologistudiet og Kriminalforsorgens Uddannelsescenter.
10. Forbedring af de fysiske rammer for besøg/samvær i arresthuse og fængsler, herunder besøgsrum, mulighed for aktiviteter

som børn og forældre kan have sammen, legeområder og udendørs legepladser i de åbne fængsler.

Erfaringer med brug af spørgemetoden

I oplægget til projektet er erfaringer med brug af spørgemetoden specifikt nævnt som et af de temaer, undersøgelsen skal belyse. Denne opgave skal ses i relation til den sammenhæng, projektet opstod i, nemlig som en undersøgelse af en af 14 grupper, der tilsammen udgør de allersvagest stillede børnefamilier.

Det langsigtede mål er at indhente informationer, der kan belyse problemkarakteristik og erfaringer med at opsøge og modtage hjælp i alle 14 grupper. Som noget særligt ønsker man at informationerne baserer sig på familiernes egne opfattelser og holdninger. Man ønsker derfor at vide, hvilke(n) spørgemetode(r) der er egnede til at få disse opfattelser og holdninger frem, eventuelt muligheder og begrænsninger ved forskellige undersøgelses- og spørgemetoder.

Den anvendte metode

Til undersøgelsen af familiernes egne erfaringer i familier, hvor mor eller far er i fængsel, er informationerne indhentet ved hjælp af en almindelig kvalitativ interviewundersøgelse.¹⁾ Der blev udarbejdet et semistruktureret interviewskema, hvor de relevante temaer, der skulle belyses, var tegnet op. I selve interviewet var der plads til, at hver enkelt interviewet selv var med til at definere, hvordan temaet skulle fyldes ud. De spørgsmål, den enkelte var mest optaget af, kom til at fylde mest i interviewet, mens de øvrige spørgsmål kun blev tjekket af.

De interviewede blev informeret om, at undersøgelsen ikke kunne forventes at resultere i ændringer for den interviewede. Målet var gennem de interviewedes erfaringer at indhente viden, der kunne

1) Se Kvale (1997) for en redegørelse for brug af det kvalitative interview i forskning.

bruges til gavn for familier, der fremover ville komme til at opleve, at enten en mor eller far blev arresteret og/eller fængslet.

Det positive ved en sådan interviewsituation er, at den interviewede kan få plads til at være med til at definere indholdet, ligesom han eller hun kan udtrykke holdninger og meninger og få den letelse og indsigt, det kan give. Det negative (set fra den interviewedes side) er, at han/hun ikke kan forvente, at interviewet fører til konkrete ændringer, hvis det er det, han/hun ønsker.

Krav til interviewer

Det er en interviewmetode, der ligger tæt op ad den samtaleform, der bruges i en terapeutisk kontakt. Hovedvægten ligger på at give den interviewede plads og rum til at formulere sine tanker, til at reflektere over det sagte og til måske derefter at reformulere sine udtalelser. Det er ikke et interview, der består af kontante spørgsmål og svar.

Det er dog vigtigt at holde sig for øje, at der ikke er tale om en terapeutisk kontakt. Det er en styret samtale med henblik på at få belyst en problemstilling.

Det er derfor et krav i interviewsituationen, at der ikke på noget tidspunkt må være tvivl om formålet, ligesom der ikke må være tvivl om, at det er interviewer, der styrer forløbet. Intervieweren skal være sikker på rammerne, vide hvad der ønskes belyst og give plads til, at den interviewede er med til at udfylde rammerne.

Intervieweren skal afgøre, hvornår der skal gives plads til, at der reflekteres over et tema, og hvornår der skal lukkes for videre diskussion eller uddybning. Det sidste gælder specielt, hvis situationen udvikler sig, så den interviewede (og måske også interviewer) kan lade sig forføre af situationen til at lade samtalen få karakter af en betroelse. Det hører ikke hjemme i et interview. Der er grænser om privatlivet, som interviewer bør hjælpe den interviewede med at overholde. Spørgsmål, der ligger uden for de af-

talte interviewtemaer, skal derfor ikke altid stilles, selvom man i den givne situation ville kunne få et svar.

Grænserne sættes helt enkelt af, at man for det første kun skal spørge om det, man på forhånd har informeret om, at interviewet skal handle om. For det andet af at man ved interviewets start gør opmærksom på, at den interviewede har ret til at markere, at der er spørgsmål eller emner, som han/hun ikke ønsker at udtale sig om. En tredje grænse sættes af, at man så vidt muligt skal overholde den tidsramme, man på forhånd har informeret om.

En spørgemetode

I nogle interview får man mange informationer, som er brugbare til at belyse den problemstilling, man går ud med, i andre interview er resultatet mere sparsomt. Det er derfor vigtigt at holde sig for øje, at det er en spørgemetode, der arbejdes med. Relationen og kontakten mellem interviewer og den interviewede er en del af metoden. Målet er at skabe et rum for refleksion over forskellige temaer, hvor den interviewede anses for ekspert, fordi det handler om hans/hendes egne erfaringer og synspunkter.

Det er min erfaring (også fra mange andre undersøgelser), at det er en metode, der giver et særligt rum om interviewet, som specielt er velegnet, når mennesker, der socialt set befinder sig i en meget svag position, skal interviewes. Interviewsituationen giver dem en synlighed, en position og en magt til at definere tingene, som de ikke er vant til at have i kontakten med offentlige myndigheder. For den interviewede vil det derfor ofte opleves positivt at blive spurgt på den måde.

For interviewer kan det være en anstrengende metode. Dels kan det være svært at forholde sig på denne måde til så mange mennesker, dels er det en mental anstrengelse at støtte den interviewede i selv at foretage sine refleksioner. De fleste interviewere vil – i hvert fald periodevis – have en stærk trang til at komme med alle deres egne gode indfald i stedet for.

Det kan også være et problem, at man som interviewer kan have lyst til at fortsætte det menneskelig møde, der har været i interviewet, eventuelt have en voldsom trang til at gribe ind og gøre noget i de interviewedes liv, fordi man mener at kunne se, hvad der skal til, for at det kan blive bedre. Det sidste er sjældent nogen god ide. For det første er det langt fra givet, at man har ret. For det andet fordi man netop ved at gøre det bryder de rammer, der er sat for interviewet. Rammen var jo netop, at der ikke ville blive stillet krav om, at den interviewede skulle tage nogle handlingsmæssige konsekvenser af sine udtalelser.²⁾

Er det en ny viden?

Et særligt element i undersøgelsen er, at både indsatte, ægtefælle/partnere og børn er blevet interviewet ud fra den beskrevne metode.³⁾ Det betyder, at det er muligt at få det samme forløb belyst fra forskellige vinkler, ligesom det betyder, at den indsamlede viden belyser forskellige forhold og forskellige niveauer i processen. Undersøgelsens rammer skulle således muliggøre, at der kom ny viden frem.

Ser man i forhold til den litteratur, der er anført i litteraturfortegnelsen, er der på visse punkter etableret ny viden. Det er nyt, at der er selvstændigt fokus på børnenes og partnernes livssituation uden for fængslet. Der kan i den anførte litteratur være en tendens til, at det især er den fængslede forælder, der er i fokus, også når partnerne trækkes ind i undersøgelsen. Dog skal det nævnes, at problemer omkring partnernes forringede økonomi og praktiske og økonomiske problemer i forbindelse med besøg i fængslet er omtalt i andre undersøgelser.

Når det drejer sig om børnene, er det nyt at høre deres egne udtalelser. Retfærdigvis må der her siges, at det ikke er ret mange børn, der har udtalt sig til undersøgelsen. Men de børn, der har

2) Undertiden kan det efter selve interviewet være en god ide at henvise til relevante rådgivningsmuligheder, hvis den interviewede har givet udtryk for ønsker i den retning.

3) I interviewene med børnene selvfølgelig med de begrænsninger, børnenes alder medfører.

sagt noget, har dog haft nogle væsentlige udtalelser. I de anførte undersøgelser, hvor børn har været i fokus, har man i højere grad interesseret sig for at teste eller på anden måde undersøge og vurdere de sociale og psykiske konsekvenser, det kunne have for børnene, at deres far/mor kom i fængsel. Begge synsvinkler er væsentlige, og forskellen mellem dem afspejler i høj grad den forskellige metodemæssige tilgang.

Hvad der ikke fokuseres på

Interviewene indeholder ikke meget information om besøgsforholdene i fængslerne, ligesom der heller ikke er mange forslag til forbedringer af forholdene for besøgende. Disse emner fylder meget i den anførte litteratur. Emnerne var derfor med i interviewskemaet, og det fremgik af svarene, at man ikke var tilfreds med forholdene. Men det var ikke disse spørgsmål, der førte til lange og fyldige svar.

Det samme gælder for spørgsmålene om hjælp, som havde en stor plads i projektbeskrivelsen. Spørgsmålene blev stillet, men virkede tunge og svære at få svar på under interviewet. Der var få erfaringer og få refleksioner, når det drejede sig om det offentliges indsats som hjælper.

Resultaterne afspejler den anvendte metode, hvor det var de emner, som de interviewede var mest optaget af, der fik mest plads. Som det fremgår af *kapitel 3. Problemkarakteristik*, var der mange, lange og meget reflekterede svar på spørgsmålene om problemerne. Nogle interviewede havde specielt forberedt sig på denne del af interviewet, andre oplevede det som utroligt befriende (eventuelt for første gang) at få mulighed for at formulere sig om problemerne. Specielt partnerne (og her igen specielt partnerne med en anden etnisk baggrund end dansk) udtrykte stor tilfredshed med den del af interviewet.

Det ser således ud til, at informationerne, indsamlet ved hjælp af den anvendte spørgemetode, tydeligt afspejler respondenternes opfattelse af situationen. Nemlig at der var flere og andre proble-

mer, end de kunne se, der var hjælp til at løse, og at det i det hele taget var svært at formulere problemerne på en måde, så man kunne søge hjælp til løsningen. Det sidste kan også betragtes som et resultat.

Svært at formulere problemerne

For en del af de interviewede har det været svært at formulere problemerne, dengang de opstod. Måske er forklaringen, at chokket, forandringerne, skrækken og alle de praktiske og økonomiske problemer dengang var så overvældende, at det slet ikke var muligt at få orden på, hvad der egentlig var af problemer. Det blev en stor uoverskuelig bunke, som man ikke kunne komme igennem, men måtte lægge uløst bag sig for at kunne komme videre.

I nogle tilfælde kunne interviewet derfor komme til at virke som en retrospektiv ordning af en situation, der blev oplevet kaotisk, mens den stod på. Hvis denne tolkning er rigtig, peger undersøgelsen på, at familierne vil have brug for hjælp til overhovedet at få formuleret problemerne, før der kan tænkes på at hjælpe med at løse dem.

Svært at søge hjælp, når man ikke ved, den findes

En sådan tolkning skal ses i sammenhæng med, at de færreste pårørende rent faktisk søgte hjælp ud over hjælp til løsning af akutte økonomiske eller boligmæssige problemer. De interviewedes forklaring på dette er, at de ikke vidste, hvad de kunne søge om hjælp til (økonomisk eller rådgivningsmæssigt), ligesom de ikke vidste, hvor de eventuelt skulle henvende sig.

Det sidste, der skal trækkes frem her, er, at det er de interviewedes erfaring, at socialforvaltningen ikke har den specialviden, der skal til for at kunne træde til og informere og støtte i forbindelse med en ægtefælles eller samlevers arrestation og fængsling.

Sammenfatning

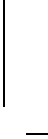
Set inden for de rammer, der har været for undersøgelsen, må konklusionen være, at spørgemetoden har fungeret tilfredsstillen-

de. Der er kommet informationer frem, som ikke umiddelbart ville være opnået ved fx at systematisere erfaringerne fra socialforvaltningen og/eller Kriminalforsorgen. For personer med et omfattende kendskab til fængselsforhold vil mange af resultaterne næppe være uventede, men dog med rapporten mere synliggjorte, herunder især de vanskeligheder de anbragte børn har.

Når det drejer sig om de interviewede personers egne erfaringer, meninger og synspunkter, får metoden fat i nogle vinkler, som ellers er underrepræsenterede i litteraturen. Dermed giver metoden mulighed for at finde en forklaring på, hvorfor der er så relativt få pårørende til indsatte, der præsenterer deres problemer for henholdsvis socialforvaltningen og Kriminalforsorgen, ligesom der er så få, der får hjælp (fra socialforvaltning eller Kriminalforsorg) til at løse de særlige problemer, der knytter sig til arrestation, dom og fængsling.

Undersøgelsens resultater kan bruges til en vurdering af, om de beskrevne problemer må anses for så væsentlige, at man på dette grundlag ønsker at tage initiativer.

Spørgemetodens begrænsning er, at den primært er anvendelig i en kvalitativ undersøgelse med et eksplorativt sigte. Det betyder, at der slås nogle temaer an for, hvor der er nogle problemer, som man bør forholde sig til. Undersøgelsen kan ikke sige noget om, hvor udbredte problemerne er, og metoden ville heller ikke være særlig god at anvende i en sådan sammenhæng. Hvis problemets omfang skal undersøges, vil det være nødvendigt at inddrage et langt større (og repræsentativt udvalgt) antal personer/familier (eventuelt ved brug af eksisterende registerdata). I en sådan sammenhæng ville det være nødvendigt med en mere afgrænset og lukket spørgemetode, dels af tidsmæssige grunde – for det er en tidskrævende metode – dels for at kunne sammenligne de forskellige svar.

Litteratur

Beckerman, A. (1991)

Women in Prison: The Conflict between Confinement and Parental Rights. *Social Justice*, 18, 3, 171-183.

Black, D. (1992)

Children of parents in prison. *Archives of Disease in Childhood*, 67: 967-970.

Boudouris, J. (1996)

Parents in Prison: Addressing the Needs of Families. Lanham: American Correctional Association.

Bowlby, J.C. (1969)

Attachment and Loss I: Attachment. London: Hogarth.

Bowlby, J.C. (1973)

Attachment and Loss II: Separation, Anxiety and Anger. New York: Basic Books.

Börjeson, B. (1992)

Nye teorier om barns utvikling og barns separasjon fra familien. *Norsk Barnevern*, 2, 4-15.

Christensen, M. Thrane, Denieul, L. Richardy & Loft, T. (1995)

Den indsatte mor. Rapport udarbejdet af studerende ved Den Sociale Højskole. Århus: TNL.

Clement, M. J. (1993)

Parenting in Prison: A National Survey of Programs for Incarcerated Women. *Journal of Offender Rehabilitation*, 19 (1/2), 89-100.

Cohen, S. & Taylor, L. (1972)

Psychological Survival – The experience of long-term imprisonment. Middelsex: Penguin Books.

Danmarks Statistik (1998)

Kriminalitetsstatistik 1996. København: Danmarks Statistik.

Direktoratet for Kriminalforsorgen (1994a)

Vejledning for anholdte og varetægtsfængslede. København: Direktoratet for Kriminalforsorgen.

Direktoratet for Kriminalforsorgen (1994b)

Vejledning om afsoning af frihedsstraf. København: Direktoratet for Kriminalforsorgen.

Direktoratet for Kriminalforsorgen (1997a)

Kriminalforsorgen. København: Justitsministeriet. Direktoratet for Kriminalforsorgen.

Direktoratet for Kriminalforsorgen (1997b)

Kriminalforsorgens statistik 1996. København: Justitsministeriet. Direktoratet for Kriminalforsorgen.

Direktoratet for Kriminalforsorgen (1997c)

Kriminalforsorgens årsberetning 1996. København: Justitsministeriet. Direktoratet for Kriminalforsorgen.

Femina (1997)

Kriminelle og deres pårørende: Den straffede familie. København: Femina. Temaartikler, 43.

Frantzen, E. (1993)

Mor og barn i fængsel. Om soningsmuligheder for foreldre i Norden. Oslo: Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo.

Gabel, K. & Johnston, D. (eds.) (1995)

Children of Incarcerated Parents. New York: Lexington Books.

Gabel, S. & Shindledecker, R. (1993)

Characteristics of Children Whose Parents Have Been Incarcerated. Hospital and Community Psychiatry, 44, 7, 656-660.

Hjordt, T. & Kjertum, H. (1996)

Kriminelle og deres pårørende - et pilotprojekt. København: Danmarks Pædagogiske Institut. Pjece 1996.41.

Jeppesen, K. Just (1996)

De aller svageste børnefamilier. København: Socialforskningsinstituttet.

Johnston, D. (1995)

Parent-Child Visits in Jails. *Children's Environments*, 12(1), 25-38.

Justisdepartementet (1994)

Forholdene for barn som opplever at den ene eller begge foreldrene blir fengslet. En utredning utarbeidet av en arbeidsgruppe oppnevnt af Justisdepartementet. Oslo: Justisdepartementet.

Justitsministeriet. Direktoratet for Kriminalforsorgen (1986)

Cirkulære om udgang til indsatte. Cirkulære 31/1986. København: Justitsministeriet.

Kemper, K.J. & Rivara, F.P. (1993)

Parents in Jail. *Pediatrics*, 92, 2, 261-264.

Koch, I. (1983)

Kvinder i fængsel, i: Høigård, C. & Snare, A. (red.): *Kvinneres Skyld*. Oslo: Pax Forlag A.S.

Koch, I. & Jensen, K. (1980)

Mødre (med børn) i fængslerne. *Søndags-Aktuelt*. Kronik 03.02.80.

Koch, I. & Swartz, B. (1979)

Er fanger sribede? København: Informations Forlag.

Koch, I. & Swartz, B. (1981)

Hvorfor synger fuglene, når de er i bur? *Børn i tiden*. December 1981.

Koch, I. m.fl. (1991)

Den straffede familie. Teksthæfte til Bodil Triers film: *Bare løgn!* København: Dansklærerforeningen.

Koch, I.E. (1995)

Behandling som alternativ til frihedsstraf. Samspillet mellem kriminalretten og social- og sundhedsretten. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Kvale, S. (1997)

InterView. København: Hans Reitzels Forlag.

Kyvsgaard, B. (1989)

... og fængslet ta'r de sidste. Om kriminalitet, straf og levevilkår.
København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Kyvsgaard, B. (1998a)

Den kriminelle karriere. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Kyvsgaard, B. (1998b)

Kriminalforsorgen i frihed - mellem omsorg, hjælp og kontrol. København: Justitsministeriet.

Lanier Jr., C. S. (1991)

Dimensions of Father-Child Interaction in a New York State Prison Population. *Journal of Offender Rehabilitation*, 16(3/4), 27-42.

Melbye, I. (1982)

Elskede Anne. København: Mallings (Roman).

Melbye, I. (1985)

Fange nr. 198. En rapport om fængselsliv. København: Høst (Roman).

Olsen, M. (1991)

Bare løgn! København: Dansklærerforeningen (Roman).

Paylor, I. & Smith, D. (1994)

Who Are Prisoners' Families? *The Journal of Welfare & Family Law*, 2, 131-144.

Sack, W.H. (1977)

Children of Imprisoned Fathers. *Psychiatry*, 40, May, 163-174.

Seymour, C. B. & Hairston, C. F. (eds.) (1998)

Children with Parents in Prison. *Special Issues Child Welfare*, LXXVII, September/October 1998.

Shaw, R. (1987)

Children of Imprisoned Fathers. London: Hodder and Stoughton Education.

Shaw, R. (1990)

Prisoners' children and politics: an aetiology of victimisation. Children & Society, 4:3, 315-325.

Shaw, R. (ed.) (1992)

Prisoners' children. What are the issues? London: Routledge.

Socialministeriet (1997)

Lov om social service. Lov nr. 454 af 10. juni 1997. København: Socialministeriet.

Socialministeriet og Direktoratet for Kriminalforsorgen (1998)

Vejledende retningslinjer for samarbejdet mellem de sociale myndigheder og kriminalforsorgens institutioner og afdelinger. København: Socialministeriet og Direktoratet for Kriminalforsorgen.

Storgaard, A. (1998)

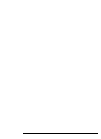
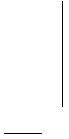
To samtaler på randen, i: Kongstad, A., Kyvsgaard, B. & Storgaard, A. (red.): Kvinder på randen. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Ward, D.A. & Kassebaum, G.G. (1965)

Women's Prison. Sex and Social Structure. Chicago: ALDINE Publishing Company.

Worsaae Rasmussen, J. (1991)

Familierelationer og familieproblemer set med fængselspræstens øjne, i: Koch, I. m.fl.: Den straffede familie. Teksthæfte til Bodil Triers film: Bare løgn! København: Dan sklærerforeningen.

Socialforskningsinstituttets udgivelser siden 1.1.1998

- 98:1** Holt, H.: En kortlægning af danske virksomheders sociale ansvar. 1998. 186 s. ISBN 87-7487-583-3. Kr. 135,00.
- 98:2** Christensen, E.: Anbringelser af børn. En kvalitativ analyse af processen. 1998. 186 s. ISBN 87-7487-584-1. Kr. 135,00.
- 98:3** Leisner, E. & Rosdahl, A.: Merbeskæftigelseskravet i den offentlige sektor. Interview på 14 institutioner. 1998. 66 s. ISBN 87-7487-586-8. Kr. 75,00.
- 98:4** Hansen, H.: Elements of Social Security. A comparison covering: Denmark, Sweden, Finland, Germany, Great Britain, The Netherlands, Canada. 1998. 208 s. ISBN 87-7487-587-6.
- 98:5** Just Jeppesen, K. & Nielsen, A.: Etniske minoritetsbørn i Danmark - det første leveår. Rapport nr. 2 fra forløbsundersøgelsen af børn født i efteråret 1995. 1998. 188 s. ISBN 87-7487-588-4. Kr. 185,00.
- 98:6** Bonfils, I.S.: Puljebordningen. Implementering af puljebordningen i kommuner og amter. 1998. 160 s. ISBN 87-7487-589-2. Kr. 120,00
- 98:7** Andersen, D.: FRIT VALG af dagpasningsordning. Evaluering af forsøgsordningen. 1998. 148 s. ISBN 87-7487-590-6. Kr. 100,00.
- 98:8** Hussain, M.A. & Pico Geerdsen, L.: Erhvervene og de langtidsledige. Marginalisering og integration på arbejdsmarkedet. 1998. 84 s. ISBN 87-7487-591-4. Kr. 85,00.
- 98:9** Bach, H.B., Aggergaard Larsen, J. & Rosdahl, A.: Langtidsledige i tre kommuner. Hovedresultater fra en spørgeskemaundersøgelse og kvalitative interview blandt forsikrede langtidsledige og langvarige kontanthjælpsmodtagere. 1998. 56 s. ISBN 87-7487-592-2. Kr. 65,00.
- Bach, H.B.: En spørgeskemaundersøgelse blandt forsikrede langtidsledige og langvarige kontanthjælpsmodtagere. Dokumentation I til Langtidsledige i tre kommuner (98:9) 1998. 108 s. ISBN 87-7487-593-0. Kr. 100,00. Forhandles kun af Socialforskningsinstituttet.
- Aggergaard Larsen, J.: En kvalitativ undersøgelse blandt forsikrede langtidsledige og langvarige kontanthjælpsmodtagere. Dokumentation II til Langtidsledige i tre kommuner (98:9) 1998. 126 s. ISBN 87-7487-594-9. Kr. 125,00. Forhandles kun af Socialforskningsinstituttet.
- 98:10** Hussain, M.A.: Marginalisering i regioner 1990 og 1994. 1998. 131 s. ISBN 87-7487-595-7. Kr. 125,00.
- 98:11** Anker, N.: Eleverne, virksomhederne og de nyudlærte. Private virksomheders beskæftigelse af elever og praktikvirksomhedernes betydning for nyudlærtes chancer på arbejdsmarkedet. 1998. 343 s. Udgivet af Handelshøjskolen i København, ph.d.-serie 7.98. ISBN 87-593-8091-8.

- 98:12** Andersen, D. & Bach, H.B.: Virksomhedernes brug af løntilskud – og langtidslediges senere jobsituation. 1998. 114 s. ISBN 87-7487-598-1. Kr. 95,00.
- 98:13** Larsen, M. & Langager, K.: Arbejdsmarkedsreformen og arbejdsmarkedet. Evaluering af arbejdsmarkedsreformen III. 1998. 219 s. ISBN 87-7487-600-7. Kr. 190,00.
- 98:14** Friis, H. & Petersen, K.: Socialforskningsinstituttets forhistorie og første år. Udgivet i anledning af 40-året for Socialforskningsinstituttets oprettelse. 1998. 45 s. ISBN 87-7487-601-5.
- 98:15** Hestbæk, A-D.: Tvanganbringelser i Norden. En komparativ beskrivelse af de nordiske landes lovgivning. 1998. 264 s. ISBN 87-7487-602-3. Kr. 180,00.
- 98:16** Villadsen, K., Gruber, T. & Bengtsson, S.: Socialpolitiske strategier - på tværs af frivillige og offentlige institutioner. 1998. 180 s. ISBN 87-7487-603-1. Kr. 125,00.
- 98:17** Bonke, J. & Andersen, J.L.: Nordisk arbejdsmarkedsforskning 1995-97. København: Nordisk Ministerråd. Nord 1998:16. 1998. 182 s. ISBN 92-893-0259-3. Kr. 160,00. Købes hos Svensk-Norsk Bogimport, Esplanaden 8 B, 1263 København K Tlf. 33 14 26 66. Fax 33 14 35 88. E-mail snb@bog.dk.
- 98:18** Zeuner, L., Bunnage, D., Heide Ottosen, M. & Nygaard Christoffersen, M.: Sociologisk teori om social integration. Teorier af Talcott Parsons, David Lockwood, Jürgen Habermas og Anthony Giddens og disses perspektiver for det empiriske . 1998. 180 s. ISBN 87-7487-605-8. Kr. 125,00.
- 98:19** Rostgaard, T., Holm, T., Toftegaard Jensen, D. & Graff Byrgesen: Omsorg for børn og ældre - Kommunal praksis i Europa. Social tryghed i Europa 5. 1998. 237 s. ISBN 87.7487- 608-2. Kr. 150,00.
- 98:20** Rostgaard, T. & Fridberg, T.: Caring for Children and Older People – A Comparison of European Policies and Practices. Social Security in Europe 6. 1998. 597 s. ISBN 87-7487-611-2. Kr. 310,00.
- 99:1** Bengtsson, S.: Social service til alle - om organisering gennem 30 år. 1999. 192 s. ISBN 87-7487-606-6. Kr. 120,00.
- 99:2** Bunnage, D. & Bruhn, H.H.: De unge ældre i år 2010. 1999. 144 s. ISBN 87-7487-607-4. Kr. 100,00.

Social Forskning er instituttets nyhedsblad. Det udkommer fire gange om året og orienterer i en lettilgængelig form om resultaterne af instituttets arbejde. Lejlighedsvis udkommer Social Forskning som udvidet tema-nummer med bidragydere udefra.

Abonnementet er gratis og kan tegnes ved henvendelse til instituttet.

Tema-nummer af Social Forskning:

Velfærd – for hvem? Oktober '98

En fuldstændig liste over instituttets udgivelser kan fås ved henvendelse til Socialforskningsinstituttet tlf. 33 48 09 46, e-mail: library@sfi.dk.